

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2016/03. ■ I. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2016/03. ■ I. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Vókó György DSc OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs, OKRI, egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes, tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. habil. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi docens (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD győri fellebbviteli főügyészségi ügyész, adjunktus (Nyugat-Magyarországi Egyetem)

Dr. Nánási László PhD c. fellebbviteli főügyészségi ügyész, Bács-Kiskun megyei főügyész

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi adjunktus (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárík Eszter tudományos munkatárs, OKRI

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2016/03

TANULMÁNYOK

- 06** Vókó György
A büntetéstan jelene és jövője I.
- 40** Bárd Petra – Tóth Zsanett
Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon II.

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 68** Változások és új megoldások a büntetőeljárásról
szóló törvény tervezetében
Beszámoló a 2016. július 6-án, Miskolcon tartott konferenciáról

HÍREK

- 82** Kármán Gabriella – Mészáros Ádám – Tilki Katalin
Pénzmosás a gyakorlatban

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 98** Fejes Péter
A külföldi ítélet érvényének elismerése –
clausula rebus sic stantibus

KÖNYVAJÁNLÓ

- 106** Könyvismertető
Nyíri Sándor
Nánási László: A jogrend szolgálatában:
Váry Albert élete és működése (1875-1953)
- 116** Válogatás a szakirodalomból

VÓKÓ GYÖRGY¹

A BÜNTETÉSTAN JELENE ÉS JÖVŐJE I.

Elméleti alapvetés

A büntetéstan a büntetőjog egyik alappillére, a büntetőjog olyan segédtudománya, amely más társadalomtudományok legjobb eredményeit felhasználva fejlesztő hatást tud gyakorolni magára a büntetőjogra, úgyszintén a büntetéseket és büntetőjogi intézkedéseket is érvényesítő, a gyakorlatban végrehajtásukat nélkülözhetetlenül elősegítő büntetés-végrehajtási jogra, valamint a kriminológiára is.

A kutatási tapasztalatokon alapuló használható rövid megfogalmazásom szerint a bűnt büntetni kell, hogy újabbat a bűnelkövető vagy más ne kövessen el, és az általa megzavart, jogilag szabályozott együttlései rend helyreálljon.

A történelem folyamán mindig keresték azokat a büntetési módokat, amelyekkel a fogalomban meghatározott cél elérhető, tették ezt más-más korokban és társadalmi, gazdasági viszonyok között más-más formákkal. A XXI. század elején e változások iránti igény az egész világon, különösen Európában is megfogalmazódott. Számos törvény megváltozott, új törvényi alkotások születtek, születnek a büntetési cél minél eredményesebb elérése érdekében.

A bűnözés elleni küzdelem mindig időszerű, mert az embereket, a társadalmat, a jogállamot vele szemben meg kell védeni. Világszerte a maga komplexitásában igyekszik vizsgálni és feltárni az okokat a bűncselekmények kiküszöböléséhez.

A tudomány exponenciálisan fejlődik, az általunk művelt valamennyi tudomány is halatlanul gyorsan produkál újabb és újabb felfedezéseket, izgalmas kérdéseket. Új elemek jelennek meg. Új kihívás a jogállammal szemben, hogy a törvényszegőknek is meg tudja mutatni saját méltóságát és emberségét.

Alapvető jogok korlátozásáról van szó, amelyeknek a törvényben és az ítéletben meghatározott mértékig, határig el kell jutnia, de nem tovább.

Azt, hogy a büntetőjogi kodifikáció alapvető célkitűzése évtizedek óta a büntetési rendszer differenciáltabbá, gazdagabbá tétele, színesen festi le előttünk a büntetőjog.

¹ Prof. Vókó György DSc OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Jól érzékelteti egyben azt az igazságot is, mely szerint a tudományfejlődés-elmélet tisztázta minden emberi tudás paradigmatis elöfeltételezettségét és kizárólag csak ebből kiindulva valós értelmezhetőségét.

Maiorum gloria posteris lumen est. Az elődök dicsősége fény az utódok számára.

Az emberi közösség történelmének kezdetétől választ adott, megtorolta az őt vagy bármely tagját ért sérelmet. Az állam – kialakulásával – ezt a szerepet átvette. A mai büntetések közül nem egy több ezer éves ókori gyökerekből fakad. Jó néhányuk még a neve sem változott (pénzbüntetés, közmunka, vagyonekobzás, kitiltás, kiutasítás). A büntetőjog a *Digesta sunt Pandektában* a 47. és 48. könyv és a *Codex Justinianus* 9. könyve volt. A császári rendeletekben pedig már megjelent a „nulla poena sine lege” büntetőjogi principium, amelyet Beccaria, Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Filangieri átvettek és kiegészítettek a „Nullum crimen sine lege” alapelvvel. Az ő munkásságuk eredményeként vált el a büntetési elmélet a spekulatív filozófiától. A hangsúly a társadalmi funkcióra került, amit az általános megelőzésben láttak (szabadságvesztés).

Az ókori görög filozófusoktól ered az a tan, hogy a bűncselekmény – amit az együttélés szabályainak megsértése köréből az állam nem enged meg, hanem szankcionál – megbontja a jogi, társadalmi, erkölcsi egyensúlyt, amit a büntetés hivatott helyreállítani.

Nagyon régi felismerése az emberiségnek, hogy a bűn által okozott sérelmet helyre kell hozni, az általa megbomlott jogi egyensúlyt, igazságosságot helyre kell állítani. Ez a büntetés, a szankcionálás szerepe. A helyreállítás a bűnelkövető reintegrációjával teljesedik be. A bűnelkövetéshez szorosan kapcsolódik annak szankcionálása. Enélkül bűn nem maradhat. A jogállamot, annak tagjait meg kell védeni. A védőfunkció nélkül pedig nincs működés, építés.

Csak utalok Arisztotelészre, a kiegyenlítő igazságosság elvére, a büntetés arányosságának követelményére. Még ma is több ország büntetőjogi és büntetéstanai meghatározása ez. Régmúltra vezethető vissza, hogy a bűncselekményt jobb lenne megelőzni. Protagorasz a büntetés visszatartó hatásáról tanított: szerinte azért büntessünk, hogy ne kövessenek el újabb bűncselekményt.

Horatiustól származik, hogy „a bűnt nyomon követi kísérője, a büntetés”. A drámairodalomban már több mint 2500 éve így fogalmazott Aiszkhülosz, Euripidész és Szophoklész tragédiájában: „Ha bűnt nem követi büntetés, nincs többé törvény. S ha nincs törvény, a világ sem világ, az ember sem ember” – mondja az *Elektrában* Oresztész, de nemcsak mondja, hanem hiszi is kezdettől fogva.

A bűnözés mint társadalmi jelenség, a bűnelkövetés mint személyiségbeli probléma, a bűnözővé válás okai, háttere mint az egyén és környezete közötti kapcsolat konfliktusa ősidők óta foglalkoztatja az embereket. Viszonyunk e jelenséggel kapcsolatban mindmáig ellentmondásos, mert a kriminalitás alakításában sok tényező bonyolult összefüggésben játszik szerepet. A büntetés és végrehajtása minden korban szorosan összefüggött az általános társadalom-felfogással, valamint a mindennapi élet körülményeivel.

Mind több az „interdiszciplináris” kérdés, az intézmények szokott működési körén kívül eső, azaz az intézmény hatáskörének metszéspontjain, mezsgyéjén feltorlódo gond.

A bűnözés elleni küzdelem a maga komplexitásában igyekszik vizsgálni világszerte és feltárni az okokat a kiküszöbölésük érdekében. Ebből a szempontból is helyeselhetően mindinkább megfelelő figyelem fordul a bűn szankcionálására, a szankció végrehajtásának a büntető felelősségre vonás folyamatában betöltött szerepére, minthogy minden büntetés vagy büntetőjogi intézkedés hatékonysága nagymértékben függ a büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének színvonalától is.

Ha a büntetőjog azzal tudja betölteni társadalmi szerepét, hogy büntet és véd, akkor a büntetés-végrehajtási jog is csak akkor tudja betölteni társadalmi szerepét, amennyiben azt érvényesíti. Úgy kell ezt tennie, hogy eredményes, hatékony legyen, ugyanakkor megfeleljen a jogállamiság követelményeinek is. A tágabb értelemben vett büntetőeljárás, a büntető felelősségre vonás folyamatában egymáshoz szorosan kapcsolódó szakaszokról van szó. Ezek közül bármelyik szerepének – így a nyomozásnak, a bíróság ítélezésének, de a szankció végrehajtásának is – a minden szempontból, még az időszerűség szempontjából is, nem kellő súllyal történő kezelése, azaz elhanyagolása, továbbá a kapcsolódás lazulása az egyes szakaszok között az egész folyamat határfokát ronthatja le.

Nagyon időszerű és megalapozott tudományos törekvést tükröz, hogy a büntetőeljárás megindulásától az utógondozás megszűnéséig tartó folyamatot mint egységes egészet vizsgáljuk, mint olyant, amely a társadalommal összeütközésbe került személyt hivatott a társadalomba újra visszavezetni, ott elismertetni éppen a társadalom védelme érdekében.

A jogállamiság követelményeinek teljesítésével az új viszonyokhoz kellett és továbbra is kell alakítani a büntető felelősségre vonás egészét, benne a büntető anyagi, eljárási jogot és a büntetés-végrehajtást is.

Világszerte jelennek meg napjainkban is publikációk a büntetőjog és a büntetés-végrehajtás hatékonysága kérdéseiről. Alapvetően közös bennük a jogállamisághoz, a törvényesség elvéhez mint alaptételhez való ragaszkodás.

A kriminológia a bűnözés jelenségének, megelőzése módjainak kutatása során részben tipizálja és az egyes bűnelkövetési csoportokat, indokokat, rizikófaktorokat térképezi fel, mint amelyek megjelenhetnek a bűnelkövetés hátterében.

A büntető felelősségre vonás egész folyamatának, a büntetéstanok tudományának reformja az emberi jogok értékének erősödésével már kezdetét vette, az újabb hullámok komoly változásokat sugalmaznak Európában is. A kriminalizálás (Szabó András szóhasználatában), a büntetés kiszabása és végrehajtása a társadalom, ennek tagjai: az egyes emberek védelme szempontjából is nagyon fontos elvárások közé tartozik. Hazánkban az új Btk. a hangsúlyt a generális prevencióra helyezte, a speciális prevenció szempontjai érvényesítését, ennek részleteit – Európa több országához hasonlóan – a szintén megújult büntetés-végrehajtási jogra hagyta.

A korszerűsítésnek, a megújításnak minden intézményrendszert érintenie kell, magában kell foglalnia a büntetés-végrehajtási szervezetet, valamint a büntetés-végrehajtási jog további korszerűsítését is. Az elítélt embert sem lehet statikusan, hanem változásában, fejlődésében kell szemlélni.

Az egész rendszer megismerése lehet az az alap, amelyből kiindulva kell vizsgálni a működését. Így lehet választ kapni az olyan kérdésre, hogy összességében hatékony-e vagy részleteiben, s hol szükséges a rendszerben a javítás. A büntető igazságszolgáltatási rendszerek hatásossága és hatékonysága a rendszeren belüli kölcsönhatásoktól is determinált, a büntető igazságszolgáltatásban közreműködő valamennyi szerv munkaterhét az eljárás megelőző szakaszaiban más szervek által hozott döntések határozzák meg.

„Hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson” – fogalmazta meg már az 1800-as évek első felében Deák Ferenc – a haza bölcse – tisztii ügyészi tapasztalatait rögzítve a büntetésvégrehajtás jelentőségéről.

A büntető felelősségre vonás e szakaszában a tettesre esik nagyobb figyelem, ő áll büntetés-végrehajtási jogviszonyban a büntető végrehajtó vagy a végrehajtásban közreműködő szervekkel. Jóllehet a büntetési és a büntetés-végrehajtási elmélet filozófiai alaptételei összecsengenek, a konkrét büntetés és annak végrehajtása elemzésénél a különbségek válnak egyre hangsúlyosabbakká, a végrehajtás szakaszában a bűnelkövetőkre kerül a hangsúly.

A kiszabott büntetés és a végrehajtott büntetés közötti eltérés a világon létező, ismert, sőt különféle előrevivő vitákat is keletkeztető jelenség.

A bűnözésre adott válasznak ugyanakkor tiszteletben kell tartania a büntetőjog és a büntetés-végrehajtási jog társadalmi funkcióját; igazodnia kell ezek hagyományos értékeihez és a jogállamiság, az emberi jogi dokumentumok megkívánta feltételekhez.

A jövő emberközpontú büntető igazságszolgáltatása szempontjából a szankcionálás feltételei és formái mellett fontos az eljárás és a büntetés végrehajtása is. A büntető anyagi jog fenyeget, a bíróság a szankciót a törvényben szabályozott eljárás során szabja ki, az állam pedig végrehajtó szervének eljárása során azt végrehajtja. Mindegyik koncepciója és szerkezete középpontjában – mint tettesnek és sértettnek egyaránt – az ember védelmének és tiszteletének kell állnia. Ebből levezethető szabadságának korlátja, amelyet csak annyiban gyakorolhat, és amelynek tiszteletben tartását csak annyiban igényelheti másoktól, amennyiben embertársainak ugyanolyan és éppúgy tiszteletben tartandó szabadságába és jogaiba nem ütközik.

Nem szabad eltérni, hogy következmény nélküli legyen a normasértés, elmaradjon a végrehajtás; a cselekmény által megbolygatott szabadságkorlátokat és védelmi köröket újból meg kell szilárdítani, mégpedig a hatékonyság érdekében gyorsan és nyilvánosan. A bűnelkövető emberben ugyanakkor nem csak az individuumot, hanem az embertársat is látnunk kell. Szempont a társadalom védelme a bűnelkövetőtől, a törvényeit megsértőtől, de szempont a végrehajtás során az ő védelme a társadalom haragjától, a hatóság egyes megtevédt tagjainak esetleges önkényes eljárásától.

A büntető felelősségre vonás harmadik szakaszában valósul meg a jogerős ítéletben vagy más hatóság határozatában megjelölt büntetőjogi szankció, büntető eljárásjogi kényszerintézkedés vagy más hatósági, így igazgatási szankció tényleges tartalmát képező jogfosztás, jogkorlátozás, mégpedig a törvényekben meghatározott mértékben és határig. Ha a gyakorlati végrehajtás ennél kevesebb, annullálja a törvényt, az azt alkalmazó bíróságot vagy más hatóságot, ezek eljárását, a sértettet, a társadalom védelméhez fűződő alkotmányos követelményt és nem felel meg a jogállamiságnak sem, szinte hiábavalóvá válik minden addigi munka.

Ha viszont a végrehajtás során a jogkorlátozásban és a módszerben akár egy hajszállal is a jogállamisági határon túllépnek, szintén a törvényesség, a jogállamiság megsértését jelenti, tekintélyfosztó, a kitűzött célok ellen ható, mert nem lehet senkit a törvények betartására készíteni törvénysértő módon. Törvényesség nélkül nincs jogállamiság sem. A jogállam „tisztetségének fokmérőjét” jelenti az, ahogyan a – bármilyen címen szabadságukban

korlátozott – fogvatartottakkal bánnak. Kihívás a jogállammal szemben, hogy a törvényszegőknek is meg tudja-e mutatni saját emberségét és méltóságát, azaz nagyságát.

A régi római jogtudósok tanításaiban olvasható: „Omnis homo persona, nec res” (Minden ember személy és nem dolog), s hogy „Prohibend est ira puniende” (Tilos a harag a büntetésben).

Annak érdekében, hogy minél kevesebb legyen a bűncselekmény, minden állam folyamatos küzdelmet folytat, munkálkodik e cél érdekében. A büntetőjogi célok a bv. jognak is alapvető célkitűzései.

Finkey Ferenc közel száz évvel ezelőtt jogos felháborodással írta: „nem nagyitok, ha azt mondom, igen gyakran történik, hogy valaki bíró, ügyész vagy ügyvéd lesz anélkül, hogy börtönügyről legalább fejtegetéseket hallott volna, vagy addigélé egy modern fegyházat látott volna. Kívánatos – írja ugyanitt – nálunk is kötelező tárggyá tenni a joghallgatók tanrendjében a börtönügyet”.

A büntetés-végrehajtási jog a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán 1995-től, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán 2000-től kötelező tantárgy lett, először egész tanévre, majd viszont félévre csökkent, pedig jogi szakvizsgatárgy. Ezt követte az ELTE, a Miskolci Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem, majd a Károly Gáspár Református Egyetem is. A többi egyetemi jogi karon csak speciális kollégium. Az európai büntetés-végrehajtási jog tantárgy pedig kötelezően választható tantárgy, minden évben több, mint 100-an választották eddig.

E tantárgyak oktatása során is valóban nélkülözhetetlen a gyakorlat megismertetése, amelyet mindenhol, minden egyetemen elismernek, a lehetőségek, az oktatók segítése ebben viszont nem egyforma.

A rendszerváltozás szükséges és sürgős velejárója volt ennek a jogállami tantárgynak jogi szakvizsga tárggyá tétele is, amelyre már 1991-ben sor került, korábban, mint ahogy az kötelező (vagy választott) tantárgy lett az egyetemeken. Az egyetemi vezető oktatók közül ezt többen nem is tudják.

Az európai jog befolyását érzékelhetjük a bűnügyekkel foglalkozás minden területén, így a büntetés-végrehajtási jog területén is. A legerősebb éppen ebben volt az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez történt csatlakozásunk óta (1993. évi XXXI. törvény hirdette ki), mert ezzel egy időben beindult az Európa Tanács emberi

jogvédő mechanizmusa is (Emberi Jogok Európai Bírósága, a CPT). Az Egyezmények általános rendelkezéseit a gyakorlatban megvalósító Ajánlások számonkérése megkezdődött, így hazánkkal szemben is (a CPT ellenőrzéseit az 1995. évi III. törvény hirdette ki).

Sok ajánlást, elvárást – nemzetközi büntetőjogi kifejezéssel élve – transzformáltunk jogszabályainkban, a gyakorlat alakítása is folyt és folyik. 2006-ban Magyarországon jelent meg elsőként a kontinensen az Európai Büntetés-végrehajtási Jogi tankönyv, majd 2009-ben Németországban is.

Vannak országok, pl. Franciaország (itt 2011-ben, majd két évvel ezelőtt is kiadták), ahol egy tankönyv szerepel – ami feltűnően vastag is ennél fogva –, amely leírja a nemzetközi és európai elvárásokat, utána a francia jogi szabályozást (több helyen kritikusan mindegyiket). Ezek az egyetemi tankönyvek tehát nem olyanok, mint a magyar vagy a német, hogy külön tankönyvben írják az adott témáról, hanem olyan tankönyvek, amelyekben egy témáról szóló fejezet első alfejezete nemzetközi, illetve európai elvárás, a második alfejezet pedig a nemzeti szabályozás és gyakorlat.

Figyelemfelkeltő, hogy az eljárás alá vontak kötelességeiről az európai részben – a magyar tankönyv kivételével – nem esik szó. Csokorba lehetne pedig gyűjteni azokat is a jogok mellé.

2004-ben már megfogalmazódott az Európa Tanács 13. Értekezletén, hogy az európai börtönök működését az Európa Tanács ajánlásai, a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bíróság egyedi ügyekben hozott ítéletei, továbbá a CPT jelentései határozzák meg. Azóta eszerint járnak el.

Nagyon fontos szerepet tölt be az Alapjogi Charta is. Külön is megemlítené az E. T. Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokról szóló 2006. évi 2. számú Ajánlása, minthogy ennek tükrében részletezte az ügyészek és a büntetés-végrehajtási szervek közötti kapcsolatokat az Európai Ügyészek Konzultatív Tanácsa irányításával és aktív közreműködésével kidolgozott 2011. évi 6. számú Ajánlás.

A büntetéstan és a büntetés-végrehajtási jog is mintegy 25 éve az európai jog, pontosabban az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJB) és joggyakorlatának hatására mélyreható változáson megy keresztül.

A tudományos és szakirodalom szerzői által írt valós képet nyújtó tanulmányok egészen – az utóbbi 30 évet nem számítva – háttérbe szorultak. Az 1990-es évektől azonban az a kód, amely a szakmai közvélemény elől is eltakarta, kezdett feloszlani. A jogállamiság egyik nagyon fontos alkotórészéről – mert ez is szervesen hozzátartozik –, a büntetések világáról

nem tudomást venni, az arról való hallgatás azt jelentette és ahhoz vezet, hogy azokról nem veszünk tudomást – mint kezelni valókról –, akiket büntetéssel sújtottak, akiknek a jogállam korlátozza a szabadságát.

Az elemzést olyan, Európa nyugati felén és Közép-Európában lévő ország középpontba állításával és összehasonlításával célszerű elvégezni, ahol a legutóbbi törvényalkotások születtek a jogterületre vonatkozóan.

Nemcsak hazánkban, hanem Európa nyugati részén is nagy változásnak, előrelépésnek lehetünk tanúi. Kiemelkedő ezek közül például a XXI. század hajnalán, 2009. november 24-én született ambiciózus 2009-1436. francia büntetés-végrehajtási törvény, amely már első cikkében leszögezte a következőket: „A szabadságvesztés büntetések végrehajtási rezsimje összebékíti a társadalom védelmét, az elítélt megbüntetését és a sértett érdekeit a fogvatartott társadalmi beilleszkedésének vagy reintegrációjának szükségességével annak érdekében, hogy az érintett felelősségteljes életet élhessen, és megelőzhető legyen újabb bűncselekmények elkövetése”.

A tömören megfogalmazott rendelkezés átfogó képet ad a demokratikus társadalom jó működésének alapvető fontosságú végrehajtási jogi kérdéseiről.

Az új magyar büntetés-végrehajtási törvényből, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló, a 2014. évi LXXII., a 2015. évi XLII., a 2015. évi LXXVI., a 2015. évi CXL., a 2015. évi CLI., a 2015. évi CLII., a 2015. évi CLXXXVIII. törvénnyel módosított és megállapított szövegű, nagyon részletesen kifejtett 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv. Kódex) 83. §-ából, valamint 13. §-ából is ez olvasható ki. Előbbi a szabadságvesztés végrehajtásának célja és elvei, utóbbi a sértett jogainak és érdekeinek védelme cím alatt szerepel.

Egy és ugyanazon munkában foglalkoznak újabban – a komplexitásra törekedve – a büntetés-végrehajtás (továbbiakban: bv.) személyi állományának szerepével, jogaival és kötelezettségével, a fogvatartottak kezelésével, a különböző besorolású bv. intézetek bemutatásával, az adminisztráció ellenőrzésével, a belső és az európai jogalkotással, a fogvatartott jogaival, a bűnisméltés megelőzésével, a társadalmi beilleszkedés céljával, ám főképpen azzal is, amiről eddig nem mertünk beszélni: a sértettek „bevonásával”, a sértettek érdekeivel, amelyek Nyugat-Európában már igazi kihívást jelentenek.

Az egyes országokban a törvények rendszeres továbbgondolása nem szokatlan ezt a területet érintően is. Folyamatosan keresik a hagyományaiknak, a környezet körülményeinek megfelelő, legjobbnak vélt megoldásokat. Például a szabadságvesztés büntetésekkel

kapcsolatos különféle rendezési intézkedéseket Franciaországban a bv. bíró többször átalakított hatásköreiből a 2004. évi március 9-ei törvény utalta teljesen bírósági útra, majd a 2009. november 24-ei törvény azt újra módosította.

Magyarországon a büntetések végrehajtását, az ennek során keletkezett viszonyokat szabályozó jogi normák sajátos és nagy mennyiségére, speciális voltára már a XIX. század elején rámutattak olyan neves jogtudósok, mint Angyal Pál, Finkey Ferenc, Irk Albert, az önálló jogági szabályozásokat hirdetve. Majd Günter Kaiser is határozottan leszögezte ennek egyértelműségét Németországban. Több európai országban viszont a nemzetközi jognak és az európai jognak a hatására indult meg ez a folyamat.

A jogterület egyre fontosabb szerepet tölt be az emberi jogok védelmét kiemelt helyen kezelő európai közösségben. Az emberi jogokra, az egyenlőségre, a fejlődésre és a konfliktusok békés megoldására épülő világhoz ez is hozzátartozik.

A bűnügyi együttműködés mellé nagy erővel lépett fel az ezredfordulón a jogharmozás és a jogegységesítés igénye. Ennek indokai voltak: a bűnözés nemzetközivé válása, a hagyományos bűnügyi együttműködés alacsony hatékonysága, illetve, hogy az új szupranacionális jogtárgyakat büntetőjogi védelemben kell részesíteni.

A nemzetközi jognak a bv. jogra gyakorolt hatása régi keletű, több forrásra is hivatkozhatunk. Így az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), a szabadságuktól megfosztott személyek (fogvatartottak) kezelésének minimális szabályai (1955), a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966), az Egyesült Nemzetek Szervezetének (továbbiakban: ENSZ) a kínzás és más embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni egyezménye (1984).

Az Európai Unió dokumentumaiban bátorítja a már meglévő azon büntetés-végrehajtási anyagoknak az alkalmazását, amelyeket elsődlegesen az Európa Tanács szervei, köztük az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) hozott gyakorlata révén. Az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezmény (1950) indult úton a haladásnak lendületet adott az Alapvető Jogok Chartája, amely a Nizzai Szerződéshez kapcsolódik (2001). Átütő reformokat a Lisszaboni Szerződés vezethet be.

Az utóbbi években az európai jog hatása az egyes országok büntetés-végrehajtási joga tartalmára, szerkezetére egyre meghatározóbb. „Az Európa Tanács erős elhatározása szerint

az államoknak olyan büntetőjogi rendszert kell kifejleszteniük, amely biztosítja a társadalom és az egyének védelmét az egyén szabadságainak és jogainak tiszteletben tartásával. Ez a cél csak a közrend és a személyek jogainak tiszteletben tartása közötti alapvető egyensúly megtartásával érhető el. Következésképpen elengedhetetlenül fontos, hogy az olyan közösségekben, amelyek az emberi jogokat minden más érték elé helyezik, elismerjék; azok is részesüljenek a jogokból, akik ezt a szabályt megsértik, és akik börtönbüntetéssel fizetik meg a jogsértés következményeit.”²

A sokszínű megközelítést követően Jean-Paul Céré annak kinyilvánításáig jutott el, hogy a nemzeti „büntetés-végrehajtási jog egyre hangsúlyosabban a nemzetközi és az európai büntetés-végrehajtási jog alá rendelődik.”³

Véleményem szerint a ma is előrevivő, értéket képviselő nemzeti tradíciókat meg kell őrizni, ápolni kell. Egy-egy nemzet tapasztalata, amit minden nemzet hosszú, csak az őáltala megélt, saját története alatt gyűjtött, gazdagíthatja mások tevékenységét is. e. Ami nála bevált, az ő élet- és jogviszonyai között, az ottani jogi környezetben, nem biztos, hogy máshol is beválik, más jogi, társadalmi környezetben is ugyanúgy tud működni. Ez még nem jelenti az „összehasonlíthatóságot”, az emberi jogok és méltóság nemzetközi követelményének a meg nem tartását.

Az ókori gondolkodóktól napjainkig ívelő meghatározó nézetekről, elméleti tételekről és hatásuk irányairól

A filozófia, a büntetési elméletek, nézetek egyes tételei – ha érintőlegesen is – a ma létező elméleti rendszerünknek alapjai, kiindulópontjai, létrejöttének mozgatói. A csoportosítás szempontja elsősorban a bűnelkövetők jogi helyzetét részleteiben szabályozó büntetés-végrehajtási jog kialakulására, megerősödésére való – még ha távolnak is tűnő – hatás lehet.

A bűnügyi tudományok körén belül a büntetés-végrehajtás tekintetében is elméleti elemzést lehet és kell végezni. Természetesen az egészset nem tehetjük egy értekezés

2 PÉDRON, P.: *Jurisclasseur büntetőeljárás*. 724–728. §. fsc. 20., Lexis Nexis 2010. 8.

3 CÉRÉ, Jean-Paul: *L'éveil des prisons françaises au droit international et européen pénitentiaire. A francia börtönök eszmélése a nemzetközi és az európai büntetés-végrehajtási jogra*. Cahiers de la sécurité, 2010. 12. szám, április-június, 62.

keretébe, de a főbb elméletekről, nézetekről, véleményekről, megállapításokról – legalább vázaltszerűen – mint szakmai illendőséghez, tudományos erkölcsiséghez tartozó dolog, szólni kell.

A büntetés tan hagyományos vitái a büntető igazságszolgáltatás céljainak felsorolásával kezdődnek J. Bentham óta.

A büntetőjog elméletének a büntetés tanra gyakorolt hatásával az ókortól, az antik filozófia idevágó egyes nézeteinek bemutatásától indítva – a gyakorlattal összefüggésbe hozva – napjainkig terjedően, társadalmi-történelmi csomópontok szerint célszerű foglalkozni.

Abból a tételből indulunk ki, hogy a büntetési elmélet alapul szolgál a büntetés célkitűzéseire, a kiszabás elveire és a büntetés végrehajtásának gyakorlati megszervezéséhez is.

A büntetésre vonatkozó – a mai napig befolyással bíró – elképzelések az európai gondolkodásban az ókori görög gondolkodók nézeteiben már megtalálhatók. Így a bűncselekmények megelőzésének racionális társadalmi célkitűzése (Protagoras), a büntetésnek az egyénnel szembeni etikai igazolása (Platón, Arisztotelész), a megtorlásnak mint a kiegyenlítő igazságosságnak az elve, a büntetés arányosságának követelménye. Már időszámításunk előtt, az V. században Platón ajánlotta, hogy a megtorlás mellett keresni kell azokat a módszereket is, amelyek megelőzik az újabb bűnelkövetést, a bűnelkövetőt javítják és visszavezetik a társadalomba.⁴

A természetjogászok, majd a szerződéses államfelfogás képviselőinek (Grotius, Pufendorf, Hobbes, Locke és mások) büntetéselméleti nézeteiben az állam büntetési jogosultsága és az állampolgári szabadság büntetőjogi garanciái kerültek az érdeklődés előterébe.

A XVIII. század filozófusai (Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Beccaria és Filangieri) munkásságának eredményeként vált el a büntetési elmélet a spekulatív filozófiától.

A Nyugat-Európában ekkor uralkodóvá vált nézet szerint a szabadságvesztés büntetést kell a büntetési rendszer elegyévé tenni a halálbüntetés és a testi büntetések helyett. A hangsúly a büntetés társadalmi funkciójára kerül, amelyet az általános megelőzésben látnak. Kant és Hegel megtorlási elmélete maradandó hatást gyakorolt Közép-Európában. A hegeli elmélet a bűnelkövetőt szabad és önrendelkező lény rangjára emelte.

4 V.ö.: Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1999. 77–79.

A XIX. század gondolkodói az ún. relatív vagy hasznossági elméletekre kezdtek építeni a megtorlás (abszolút elméletek) helyett. Az általános megelőzés helyett a különös megelőzést tekintette elsődlegesnek egy részük (így Roeder, Ahrens, Grohmann is), foglalkoztak az elkövető megjavításával.

A büntetés szükségességét hirdető nézetekben egyre nagyobb hangot kapott a büntetési célok kérdése. Az utilitarista elméletek a büntetés célját annak hasznosságában, az újabb bűnelkövetések megelőzésében határozták meg.

A büntetés szükségességét, hasznosságát, igazságosságát a büntetési célok keretében veszik figyelembe az ún. egyesítő elméletek (Carrara, Rossi, Romagnosi, Lucas, Helie).

A századforduló két egymással küzdő felfogása, a klasszikus és az új irányzatok, a tett, illetőleg a tettes büntetőjog (Liszt, Garofalo és Ferri). A megtorlás szerepét a büntetés különféle céljaiban fogalmazták meg. A viták tanulságaként levonható, hogy a megtorlás tartalma a büntetésnek, de nem célja; a büntetés hagyományos fogalma nem áll ellentétben az általános és a különös kriminálpolitikai célkitűzésekkel.

A XX. században a modern polgári jogfejlődés keretei között kitűnik a megtorlási és a hasznossági elméletek harca és egymás mellett élése is. Filippo Gramatica fejtette ki 1934-ben, hogy a társadalom védelme érdekében el kell törölni a büntetőjogi felelősség fogalmát és azt az antiszocialitással kell helyettesíteni. Büntetés helyett az állam köteles a bűncselekményekre vezető okok kiküszöböléséről gondoskodni és a társadalmi beilleszkedést biztosítani. Ennek érdekében a büntetések helyett megelőző, nevelő és gyógyító intézkedéseket kell alkalmazni, mégpedig nem az okozott kár vagy cselekmény irányában, hanem a bűnelkövető személyiségéből eredő antiszocialitás kiküszöbölése érdekében.

A különös megelőzési elmélet sem ad választ a büntetéssel kapcsolatos valamennyi problémára. Sargarodszkij utilitarista büntetési elmélete kapcsán sem záródott le az a vita, amely a büntetési célokról, ezen belül a megtorlás és a nevelés viszonyáról indult.

A XX. század első felére mély nyomot hagyott a klasszikus büntetőjogi iskola garanciákkal körülbástyázott büntetéselmélete. Nyugat-Európában a második világháború utáni büntetés-végrehajtás fejlődésére jelentős hatást gyakorolt az „új társadalomvédelem” mozgalma, amely egyéniesített kezeléssel az aktív, megelőző szociálpolitika kiépítését, a megtorló jellegű szabadságvesztés büntetések felváltását szorgalmazta.

A 40-es évek végén ismét feltűnt a tettes büntetőjog, megerősödött a relatív büntetési célok hangoztatása.

Marc Ancel 1954-ben a büntetőjog fenntartása mellett javasolta az aktív megelőző büntetőpolitikát a társadalom fokozott védelme érdekében, valamint a bűnelkövetők társadalmi beilleszkedésének elősegítését, átnevelését, pszichológiai kezelését. Közvetíteni akart a büntetőjogi dogmatikusok és azok között, akiknek véleménye szerint a büntetőjog csődöt mondott, és azt ajánlotta, hogy az átnevelés egyéniesített formáit a bíróságok rendeljék el. A bűnelkövetőket ilyen szempontból csoportosította és krónikus elmebetegekre, alkoholistákra és kábítószer-fogyasztókra, neurotikusan indultak vagy depressziós személyekre, személyiségfejlődésben visszamaradottakra, pszichopátákra és jellemfogyatékoságban szenvedőkre, valamint céltudatos cselekvésre képesekre osztotta. Csak az utóbbiakkal szemben tartotta a büntetőjogi büntetések alkalmazását indokoltnak és célravezetőnek.

Álláspontja szerint a pszichoterápiás kezelés végrehajtása céljából speciális intézeteket kell létrehozni, amelyek vagy zártak vagy különböző fokban nyitottak, és így lehetővé teszik az egyénre szabott intézkedések kialakítását. Emellett egyes speciális intézeteket is létre kellene hozni, ahol orvosi kezelésben is lehetne részesíteni a bűnelkövetőket. Ezek az intézmények már a nyomozás szakaszától kezdve a büntetőeljárás folyamán igénybe vehetők lennének.

A hetvenes évek közepe tájától Európában és az USA-ban a pozitivista szemlélet azért vált tarthatatlanná, mert rájöttek, hogy a rehabilitáció, a reszocializáció nem lehet a büntetés kiszabás irányító eszméje. A kezelési, pszicho- és szociálpedagógiai programok nem eléggé fejlettek és kialakultak ehhez.

Az általános elrettentés büntetési elmélete egybeesik az „érvényesüljön a törvény és legyen rend (law and order)” elvének a követésével. A semlegesítési elméletnek – mint a generális elrettentési teória egyik leágazásának – fő tétele a bebörtönzés semlegesítő hatása.

A pozitivista célbüntetések elmélete ugyanúgy, mint a kontrollelmélet, minden esetben eszköznek tekintette a büntetést, rajta kívüli célhoz igazította hozzá az alkalmazandó eszköz kiválasztását. Ezek az elméletek szociológiai-pszichológiai megalapozásúak és hasznossági szemléletűek.

Az erkölcsfilozófiai indíttatású arányossági elmélet hívei nem büntetőpolitikai célok meghatározásából indultak ki, hanem erkölcsi értékekből (igazságosság és méltányosság). H. Morris és H. L. A. Hart rámutattak, hogy a megérdemelt büntetés és az ehhez kapcsolódó egész gondolatmenet olyan alapelvek kidolgozását segíti elő, amelyek az

állam büntetőhatalmát korlátozzák, emberségesebb és az emberi méltóságot tiszteletben tartó büntettes-kezelést tesznek lehetővé.

Az elméleti vitákban gyakrabban esett és esik ma is szó a büntetés ún. reneszánszáról, arról a kíváncsolomról, hogy a szabadság elvonását rosszként, hátrányként kell megélnie az elítéltnak. Fő végrehajtási célként a biztonságot vagy az ártalmatlanná tételt hangsúlyozzák, mint általános megelőzést előtérbe helyező cél-felfogást. Túlnyomórészt ez az angol nyelvű szakirodalomban terjedt el.

A legtöbb államban a reszocializációt elsődlegesnek tekintik, de nem kizárólagosnak. Erre példaként hozzák fel az osztrák büntetés-végrehajtási törvény 20. §-ának (1) bekezdését, amelyben az elsődleges cél a speciálprevenció (reszocializáció), a másodlagos a társadalom védelmének biztosítása, valamint harmadikként az alkalmazott büntetés intő és figyelmeztető céljának érvényre juttatása.

A német, svéd és a spanyol szabályozás értelmében a reszocializáció mellett figyelembe kell venni a társadalom biztonsági igényét, amit a bűnelkövető fogva tartásával lehet elérni. Egyben a végrehajtásban a feladatok és a célok sokrétűsége is megfigyelhető, s a reszocializáció elérését más-más módon tartják elképzelhetőnek. Az orosz és a kínai büntetés-végrehajtás a munka által történő neveléssel, illetve átneveléssel, a dán, svéd és a holland börtönök a szabad élethez közelítő lakócsoportos végrehajtással tartják elképzelhetőnek a cél leghatékonyabb, leggyorsabb megvalósítását.

A fokozott biztonságra alapozott büntetés-végrehajtás kialakítását változatlanul nehezíti a világ legtöbb országában a fogvatartási feltételek nem megfelelő megteremtése, a biztonsági intézkedések állandó tökéletesítése. A külvilág irányába való nyitás a világon várhatóan még hosszú évekig nem jut el ahhoz a formához, amely Svédországban már a XVIII. század óta működik. Sokan hangoztatják, hogy a jövő útja a külvilág felé történő jól adagolt és átgondolt nyitásban, a fogva tartottak felelősségének és önálló életvezetésre való képességük növelésében keresendő.

A szabadságelvonással nem járó szankciók alkalmazása, a fogva tartás elkerülésének igénye nem szünteti meg egyben a zárt büntetés-végrehajtás létét.

A vagylagos szankciók alkalmazása Európában a XIX–XX. századforduló táján merült fel először, mégpedig a patronage (egyfajta pártfogó felügyelet) és a pénzbüntetés bevezetésével. A második világháborút követően a szabadságvesztést helyettesítő intézmények kialakulásának szükséglete előtérbe került a nemzetközi együttműködés szintjén is.

Az Európa Tanács 1956-ban alakította meg a Bűnözés Problémáival Foglalkozó Bizottságot, melynek célja a szabadságvesztéssel nem járó szankciók kutatása, illetve alkalmazási lehetőségeinek felmérése.

A kutatási program összefüggésben állt azzal, hogy a világháború után a büntetőjog megtorló elmélete mindenfelé ösztönös ellenkezést váltott ki. A helyébe lépő, ezt felváltó elmélet a treatment (kezelés) elmélet, mely az elkövető kezelését, gyógyítását helyezi előtérbe, azokat meg akarja javítani, a társadalomba való visszailleszkedésüket segítve. Pozitívuma, hogy felismerte a szabadságvesztés káros hatásait, hátrányait. Hibája azonban, hogy a kezelést tetszés szerinti ideig folytathatja, illetve hogy nem híve a szabadlábbon történő kezelésnek, hanem az egyéni és kiscsoportos foglalkozásra épülő börtönmodell kiépítését szorgalmazta. Hanyatlásának egyik oka éppen a benne rejlő költségigényesség.

Az 1970-es évek elején ismét a megtorló elmélet nyert teret azzal a módosítással, hogy a büntetések zömét a közösségben, a szabad élet viszonyai között kell végrehajtani, ott, ahol a cselekményt kiváltó okok is fellelhetők.

A módosítás indoka az is, hogy egyre inkább előtérbe kerültek a szabadságvesztés büntetés negatív hatásai. Ezek között lehet felsorolni a családi kapcsolatok fellazulását, a személyiség elsivárosodását, a munkahely elvesztését, az anyagi nehézségeket, de mindenképpen itt kell említeni a szellemi képességek eltompulását, a testi-lelki egészség elsorvadását is. A gyakori visszaesések is azt mutatták, hogy a szabadságvesztés büntetés nem elég hatékony, továbbá jelentős költségeket ró az államháztartásokra. (Közvetlen hatékonyság: bűnözés csökkenése, az egyes bűnüldöző-igazságszolgáltatási szervek eredményessége; közvetett hatékonyság: a társadalmi közösségek erkölcsi színvonalának emelkedése, kohéziójának fokozódása; nevelési hatékonyság: jogi ismeretek hozzáférhetősége, elterjedtsége, a jogszabályok közérthetősége.)

Így tehát előtérbe kerültek a közösségben végrehajtott, szabadságelvonnással nem járó szankciók, melyek alkalmazását az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 1965-ben elfogadott határozat is sürgeti. Az alternatív szankciók előretörésének, térnyerésének másik indoka a börtönökben és fegyházakban kialakuló zsúfoltság, és a vele járó, már említett költségesség. Az Amerikai Egyesült Államokban pl. egy évtized alatt csaknem megduplázódott a börtönnépeség.

Az Európa Tanács 1976-os határozata is részben annak elismerésén alapul, hogy ez a körülmény jelentősen csökkenti a szabadságvesztés hatékonyságát.

A határozat felhívta a kormányokat, hogy vizsgálják meg, milyen akadályok gátolják a különböző alternatívák elterjedését, egyben fejlesszék tovább a lehetőségeket. Így a hetvenes évektől kezdik alkalmazni a közérdekű munkát, felfüggesztett szabadságvesztést és az intenzív pártfogó felügyeletet szélesebb körben.

A nyolcvanas éves második felétől a börtönbüntetés reneszánszát éli. Magyarázható ez a bűncselekmények számának emelkedésével, az újból jelenlévő elrettentés eszméjével, valamint az alternatív szankciók iránti bizalmatlansággal.

Több európai ország hatalmas méretű börtönépítkezésekre kezdett, habár ez indokolható a már meglévő büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltságával is. Ugyanakkor arra buzdíthat, hogy a bíróságok több szabadságvesztés büntetést szabjanak ki annak ellenére, hogy az azt helyettesítő intézmények sokkal humánusabbak, mint a bebörtönzések.

Léteznek olyan irányzatok is, amelyek magának a büntetőjognak keresik az alternatíváját, ezeket diverziós programoknak szokás nevezni. E körbe tartozik pl. a kompenzáció és a mediáció.

A kompenzáció nem más, mint a sértett számára nyújtott kártalanítás, elégtétel. A mediáció lényege, hogy az áldozat és az elkövető megegyezzen egymással, a megegyezés elérése a cél, tehát nem hátrány okozása, az elkövető megbüntetésére.

A büntetési célokat is az emberre – mint individuumra és társadalmi lényre – tekintettel fogalmazzák meg századunkban. A büntetéshez az igazságosság (mint az egyenlő méltósággal és szabadsággal bíró emberek közti biztonság és béke megteremtésének és fenntartásának) mértéke és eszköze mellett szükség van úgy egy közelebbi, mint egy távolabbi célra is.

A jövőben fontosnak tűnik jóvátételt nyújtani a jogaiban megsértett egyénnek, még ha csak olyan módon is, hogy a büntetés jellege nem zárja ki a jóvátétel lehetőségét. Például a pénzbüntetéseket majd elsősorban az áldozatok kártalanítására kellene fordítani és a szabadságvesztést is úgy kellene végrehajtani, hogy az elítéltet a sértett kártalanítására is sarkallja.

A jövő emberközpontú büntető igazságszolgáltatása szempontjából a szankcionálás feltételei és formái mellett fontos az eljárás és a büntetés-végrehajtás is.

A jogfosztás, illetve jogkorlátozás mértékét az adott szankciók tartalma adja. Mivel az alapvető jogok korlátozásáról van szó – még ha maga az állam részéről és törvény alapján is –, messzemenő védelmet kell nyújtani az esetleges visszaélésekkel szemben. Ezt követeli meg a személyiség és általában az emberi jogok megnövekedett jelentősége. Utóbbi szükségszerűen felvetette azt az igényt, hogy újraértékeljük a bűnelkövetők megítélését.

A büntetőjogi szankció a megelőzésnek csak egyik eszköze, s mint ilyen része az állami, társadalmi eszközök komplex rendszerének. A visszaesés elleni küzdelem egyik fontos eszköze kétségtelenül a büntetések és a büntetőjogi intézkedések hatékony végrehajtása is. Tulajdonképpen a büntetőjogi szankciók céljának realizálása a végrehajtás feladata.

Az eddigi tudományos vizsgálatok azt mutatják, hogy igen bonyolult kérdésről van szó, amelynek további megoldása számos tudománynak, így a jogtudománynak, kriminológiának, büntetőjog-szociológiának, szociálpszichológiának, matematikának stb. közös feladata.

Általában a büntetőjogi szankcionálás hatékonysága alatt a kitűzött cél és ezen cél elérésének oka közötti kapcsolatot értjük, hogy a kitűzött célt optimális módon érték-e el. A represszív hatékonyság mérésének fontos feltétele az, hogy az eredmények viszonyítási alapját, vagyis a célt meghatározzuk.

A modern büntetőjogok a büntetés célját általában a speciális és generális prevencióban jelölik meg. Vitathatók azok a nézetek, amelyek szerint, amikor a büntetőjog a megtorlást tekintette a büntetés alapvető céljának, a hatékonyság kérdése fel sem merült. Éppen e megtorlásban remélték automatikusan a cél elérését.

Seneca ezt úgy fejezte ki annak idején: „okos nem azért büntet, mert bűnt követtek el, hanem azért, hogy a jövőben ne kövessenek el.” Olyan adekvát eszközt kell alkalmazni, amely képes az egyén antiszociális orientációját megváltoztatni vagy úgy befolyásolni, amely őt azonban csak a feltétlenül szükséges mértékben sújtja.⁵

A büntetés hatékonyságának fokát tehát annak a szociális értéknek a különbsége adja meg, amit a büntetés szociálisan pozitív eredményeinek maximálisan lehetséges elérése jelent ahhoz az értékhez viszonyítva, amit az ezen cél elérésére szolgáló eszközökre fordítunk.

5 V.ö.: Vókó György: *A büntetés mai komplex értelmezése*. Jogtudományi Közlöny LXIV. évfolyam. 2009. évi 2. szám 46–47.

Ilyen tényező elsősorban a külső környezet, a külső feltételek és hatások, amelyeket az ember erkölcsi nézeteinek értelmi, érzelmi és akarati tulajdonságaival összhangban vesz fel, és amelyek a viselkedését pozitív vagy negatív értelemben befolyásolhatják.

A különböző emberek azonos helyzetekben másként, sokszor ellentétes módon reagálnak, amit az emberi tudat bonyolultsága, utánozhatatlan individualitása és relatív önállósága idéz elő. Az ember pszichológiai és erkölcsi vonásai bonyolult rendszert alkotnak és különféle tudományágak vizsgálatának tárgyát képezik.

Figyelembe kell venni azt is, hogy az emberek tudata nem képez egy mindenkorra zárt rendszert, hanem állandóan új és új ingereket, hatásokat vesz fel. Ehhez még hozzá lehet fűzni azt is, hogy az ember teljes elszigetelése a külső hatásoktól nem zárja ki a viselkedésében és tudatában bekövetkező változást, mivel a tudat viszonylagos önállósága lehetővé teszi a személyiség megváltozását a saját fejlődése alapján.

A kiszabott szankció és az ember viselkedésének megváltozása között nincs közvetlen okozati összefüggés, a büntetés hatásának, működésének mechanizmusa igen bonyolult. A hatékonyság lényegében tehát a tervezett eredmények megvalósítását jelentő, kritériuma a cél meghatározta tevékenysége eredményei által szabályozott.

A szakirodalom hatékonysági mutatói voltaképpen nem a büntetés kedvező hatását, hanem éppen hatástalanságát mutatják. Az egyes büntetőjogi rendelkezések konkrét követelményeket határoznak meg, mint az időbelileg korlátozott büntetések (pl. a pénzbüntetés megfizetése). Ha az elítélt teljesíti ezeket a követelményeket, akkor a büntetés hatékonnak tekinthető.

A hatékony büntetési rendszer megvalósítása esetén sem hagyható figyelmen kívül a társadalmi beilleszkedés objektív feltétele, valamint a társadalmi viszonyok, amelyek kedvező alakulása hozzásegít a visszaesés számának csökkentéséhez.

A hatékonyságnál a büntetés célja és annak elérése közötti viszony játszik szerepet. A cél elérése és az ahhoz szükséges ráfordítás közötti viszony kérdése már egy másik vonatkoztatási rendszer.

Magától értetődően állandóan törekedni kell arra, hogy a büntetés célját a lehető legcsekélyebb társadalmi ráfordítással érjük el. A ráfordítások és a szükségletek közötti optimális viszony, az ésszerűség és az áttekinthetőség magas foka, a büntetőeljárás gördülékeny, gyors lefolytatása és a büntetés kiszabása kedvezően hatnak azokra, akik felelősek a büntetés hatékonyságáért.

A társadalmi ráfordítást gyakran nem lehet előre pontosan meghatározni. A büntetés-megvalósulás folyamatában szükségessé válhatnak a büntetési cél elérése érdekében olyan intézkedések, amelyeket nem lehetett előre látni.

A bűnüldözés és az igazságszolgáltatás társadalmi hatékonyságához elengedhetetlen, hogy minél több bűncselekményt feltárjanak, az elkövetőket minél előbb felelőségre vonják.

A mai büntetési teóriák racionalitásai

A mai büntetési elméletek sokszínűséget mutatnak az utóbbi évtizedek túlzása és kudarcai ellenkutatásaként, keresve a hatékonyságot a jogállamiság keretein belül. Az érdem, a megfizetés, az elrettentés, a reszocializáció vagy reintegráció, a helyrehozatal és a pótlás teóriája, a semlegesítést célzó büntetés, a társadalmi teóriák és a konszenzuselmélet tételeiben az időszerű racionalitások ebből a szempontból felfedezhetők. Sokakat foglalkoztat: hogyan lehet hatékony a büntetés egy demokráciában, mennyiben kielégítőek a XXI. század eleji értelmezések Európában. A helyreállító igazságszolgáltatás komponensei (törvény, sértett, elkövető) újraértékelése vált szükségessé, és annak újraértelmezése, mit is jelent napjainkban a büntetés.

A büntetés mindenhatóságát hirdető, a megtorlást középpontba helyező büntetőpolitika, avagy az ezt ellenző, az állam és a közösségi képződmények partnerségét hirdető helyreállító igazságszolgáltatás kizárólagossága helyett olyan büntetőpolitikai reformokra van szükség, amelyek ötvözik az egyes büntetőpolitikai modellek eredményeit.

A bűnözéssel szembeni állami fellépésre vonatkozó számos társadalmi elvárást csak a különféle büntetőpolitikai megközelítések elemeinek együttes érvényesítésével lehet kielégíteni. A társadalom elvárja az elkövető megbüntetését, de azt is, hogy térítse meg a közösség számára a bűncselekménnyel okozott kárt, törekedjen az áldozat sérelmének jóvátételére. Ugyancsak igény a társadalom részéről, hogy az állam javítsa a közrendet és a közbiztonságot, vállaljon aktív szerepet a bűnelkövetővé válás esélyének csökkentésében, biztosítson ingyenes jogi tanácsadást és eljárási jogi képviselést a szociálisan rászorulóknak.

A büntető igazságszolgáltatási rendszer jelenlegi formáinak átalakításánál ezért arra kell törekedni, hogy meglegyenek a feltételek, amelyek mellett az említett célok egyszerre valósíthatók meg.

A büntető igazságszolgáltatás rendszerében a büntetőjogi szankciók három mozzanatban jelennek meg. A büntetőpolitikára és a közvéleményben észlelhető mozgásokra hagyatkozva a törvényalkotó írja le jellegüket és mennyiségüket. Ezután a bíró megállapítja a vádlott bűnösségét vagy annak hiányát a tettek súlyosságának, illetve a vádlott személyiségének a függvényében (e kritériumok a törvényben akár implicit módon, akár kimondva jelen vannak) és kihirdeti a büntetést vagy más szankciót. Végül az ítéletben foglalt döntés alkalmazásaként a büntetést vagy más büntetőjogi szankciót végrehajtják, az elítéltek, a büntetőjogi felelősségre vont személyek azt elszenvedik, elviselik.

A bűncselekményt elkövetett személlyel szemben a bíróság felhatalmazza a megfelelő szerveket az állam kényszerítő erejének a használatára. A szankció egyes jogok szűkítésének vagy a tőlük való megfosztottságnak a formáját öltheti, avagy pozitív kötelességet írhat elő. A legtöbb szankció elnevezésében ez szerepel is.

Más kontextusban is előfordulnak megfosztottságok vagy kötelességek – pl. meg kell fizetni az adót, vagy ki kell tölteni egyes adminisztratív kérdőíveket –, ám amikor büntetésként terhelik valakire ezeket, stigmatizáló vagy dorgáló elem társul hozzájuk a bűncselekmény elkövetőjével szemben. Az ítélet tehát közvetlenül személyes következményekkel, valamint közvetett szociális következményekkel jár, amelyeket igazolni kell.

Az ítélet racionális megalapozására vonatkozó írások csak egyetlen, esetleg néhány típusú igazoláshoz folyamodnak. Ám ha valóban meg akarjuk érteni a büntetést mint társadalmi intézményt, és valóban meg akarjuk ragadni minden egyes „rendszer” belső feszültségét, meg kell keresnünk a megközelítés vezérlő gondolatát (különösképpen a magaviseleti és politikai premisszákat), illetve a gyakorlati következményeket, amelyeket megcéloznak, továbbá a valóságos befolyásukat.⁶

a) A megfizetés teóriája, illetve az érdem

A megfizetésre alapozó elméletek már nagyon régiek, különösképp Kantnál és Hegelnél találjuk meg őket. A hetvenes években, az „érdem” útján való modern megközelítési formájukban, épp az elítélt megjavulására és reszocializációjára vonatkozó gondolatoknak felrótt túlzások és kudarcok ellenhatásaképpen, domináns jelleget kaptak.

6 V.ö.: ASWORTH, Andrew: „Sentencing” (Ítélet). The Oxford Handbook of Criminology, Oxford University Press, harmadik kiadás, 2002. 1077–1083.

Ezekben a szankció, tartalmát tekintve – magyarul pontosabban kifejezve – a fenyítés a bűncselekménynek megfelelő morális válaszként igazolódik: az, aki megsértette a törvényt, fenyítést érdemel, a büntetés súlya arányos kell, hogy legyen a bűncselekmény súlyosságával.

Az igazolást egy olyan érv is megerősíti, ami a büntetés intézményéről feltételezett, egész társadalmat érintő elrettentő hatást szab meg: vagyis az, hogy a társadalom az állam kezébe helyezett büntetőeszköz mérséklő hatása nélkül anarchiába süllyedne.

A megfizetés tézisének egyes fenntartói még egy argumentumot adnak hozzá ehhez: a fenyítésnek nemcsak igazolt dorgálást kell mérnie a bűnelkövetőre, hanem meg is kell győznie a megbánás, a megjavulás és a társadalommal való megbékülés szükségességéről.

Az érdem teóriájának magaviseleti premisszája abból áll, hogy az egyének felelősek tetteikért, és elhatározásaikat lényegében racionálisan hozzák meg. A politikai premissza pedig azt mondja ki, hogy minden egyes egyednek ugyanakkora tiszteletre és méltóságra van joga: a bűnös megérdemli a büntetést, ám az elítélés nem fosztja meg minden jogától, különösképp attól a jogától nem, hogy az elkövetett bűntetethez képest ne részesüljön aránytalan fenyítésben.

Az arányosságnak, ami az érdem teóriájának központi eleme, két aspektusa van. A „kardinális” aspektus a büntetés súlyosságát célozza meg, ami nem lehet aránytalan az elkövetett bűncselekményhez képest. A különböző büntetésekből elfoglalt viszonylagos szinteket, különféle nemzeti vagy időhöz kötődő kontextusokban, a társadalmi konvenciók és kulturális tradíciók határozzák meg; viszont többféle okból a konvenciók is változhatnak.

A „megszokott” arányossági elv a bűnös cselekmény súlyosságából indul ki. Gyakorlatilag sok függ attól, hogyan értékeli az elkövető magatartását, különösképp azok, akik meghozzák az ítéletet, és a társadalom mennyire fél a hagyományos, az „igazi” (pl. utcabeli) bűnözés viszonylagos súlyosságától és az új típusú bűncselekményektől (pl. a természetszennyezéstől, a kereskedelmi csalástól).

A megszokott arányossági elmélet egy olyan értékrend felállítását követeli meg, ami minden típusú súlyosság megítéléséhez alapul szolgál. A feladat, ami alapvető minden olyan megközelítésben, amelyben az arányosság szerepet játszik, szorosan kötődik az elmülethez; egyes szerzők szerint az így meghozott döntések lényegében esetlegesek, és az uralkodó társadalmi-politikai struktúrától függenek.

b) Az elrettentés elmélete

Az elrettentés teóriája szerint a büntetés – nevezzük az intézkedéseket is magában foglaló szankcióként magyarul fenytésnek e fejezetben is – célja mindenekelött az, hogy elrettentő stratégia keretében megelőzze a jövőbeni bűncselekményeket.

Államhatalmi gyakorlatként az ítélet csak hatásában igazolódik. A szankció vagy fenytés meghatározása az elrettentő elméletek típusa szerint változik. Az egyéni elrettentésről, vagyis arról, ami magát az elítéltet téríti el a visszaeséstől, kevés írás szól. E megközelítésben az első bűncselekmény csak könnyű büntetést von maga után, míg a visszaeső mind súlyosabbakban részesül: a visszaesés megelőzését célozva a büntett súlyossága másodlagossá válik. E látásmódot hordozza a modern büntető gyakorlat a többszörös visszaesők kezelésében.

A jelenlegi gondolatok inkább az általános elrettentésre vonatkoznak, vagyis a büntetés olyan módon történő kiszámítására, ami az egész népességre gyakorolt elrettentő hatás függvénye. Ennek alapján a nagy utilitarista szerző mint Bentham és a gazdasági teoretikusok mint Poschner, olyan mérce szigorúsága mellett foglalnak állást, ami a kilátásba helyezett fenytéshez képest a bűncselekmény hasznát lecsökkenti.

A magaviseleti premissza lényegében felelős egyéneket feltételez, akik döntésük következményeinek racionális kiszámítására adják a fejüket, ám a létezésüket sok kriminológus tagadja.

A politikai premissza abból áll, hogy a legtöbb ember által legmagasabbra tartott jó képviseli a legfőbb értéket, és az egyén csak egynek számít: tehát igazolható egy ember szigorú megbüntetése, ha ez másokat hathatósan elrettent, ami persze súlytalanná teszi az arányosság elvét. Empirikus eredményekkel nehezen igazolható, hogy a súlyos büntetések valóban elrettentő hatást gyakorolnak az egyének magaviseletére. Be kellene bizonyítani ehhez: az emberek, amikor elkövetnek egy bűncselekményt, ismerik a kapható ítélet szigorúságát, és éppen ez a potenciális szigorúság, illetve nem más ok készíti őket arra, hogy megtartóztassák magukat az elkövetéstől.

Úgy tűnik, hogy van kapcsolat a fenytés bizonyossága és a bűnözési arány között; ellenben sokkal kisebb e kapcsolat bizonyossága a büntetések szigorúsága esetében.⁷ E megkülönböztetés nagy jelentőséget nyer, ha az elrettentésről marginális hatásként van szó, vagyis amikor nem tudjuk, hogy a fenytés veszélye az elrettentőbb-e (leggyakrabban így van), vagy a szigorúbb fenytés veszélye rettent el.

7 V.ö.: HIRSCH, Vont – BOTTOMS, A. E. – BURNEY, E. – WILKSTRÖM, P. O.: *Criminal Deterrence and Sentence Severity; An Analysis of Recent Researche*. Hart Publishing, Oxford, 1999.

Sok szerző azt is megvizsgálja, hogy miért nem lehet elfogadni azt a nagyon elterjedt gondolatot, miszerint a nagyobb büntetésnek nagyobb az elrettentő hatása; e reláció valójában nagymértékben a kontextustól függ.

A preventív (megelőző) szemlélet jegyében teendő intézkedések elsősorban a közvélemény „lecsillapítása” végett indokoltak: nap mint nap tapasztaljuk, hogy egyre gyakoribbak a kirívóan súlyos, személy elleni erőszakos bűncselekmények, amelyek kapcsán óhatatlanul felmerül a törvényhozó felelőssége is.

A retributív (megtorló) szemlélet jövőjével kapcsolatban az okozza a fő dilemmát, hogy az azzal kapcsolatos nyugat-európai és hazai nézőpont meglehetősen ellentétes. Egyfelől a nemzetközi megállapodások, ajánlások stb. a büntetések, illetőleg a büntetés-végrehajtás szervezetének racionalizálását, a szabadságvesztés-büntetés abszolút ultima ratio jellegét és az alternatív szankciók bevezetésének szükségességét hirdetik. Ugyanakkor a magyar közvélemény olyannyira punitív beállítottságú, hogy még mindig a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés büntetés megszüntetésének kérdése a vitatéma.

c) Az egyedi javulás célzata: a reszocializáció elmélete

Az olyan ítéletnek, amelynek a célzata elrettentené a bűnelkövetőt a törvény áthágásától, hosszú a története. Nyilván jelen van a probációs periódusok gyakorlatba ültetésének a kezdetén, vagy a fiatal bűnelkövető újranevelésére létrehozott intézményekben. A fő gondolat ebben az, hogy az egyéni visszaesést reform- és visszailleszkedési stratégiával kell megelőzni, ami terápiát, tanácsadást, családon belüli beavatkozást, kognitív és viselkedési programokat, szakmai minősítés elnyerését stb. foglalhat magába.

Több európai országban is létezik e stratégia, zenitjét a hatvanas években érte el az Egyesült Államokban, azért, hogy a következő évtizedben látványos visszaesést produkáljon, majd a kilencvenes években visszanyerjen valamit az elvesztett térből.

A nyilvánvalóan viselkedési problémákkal küszködő, bűnelkövetőket segítő humanitárius segítségnyújtás szándéka miatt újabb és újabb kezelési programokat találnak ki. Központi kérdés marad ezekben a különböző intervenciók hatékonysága, régi a vita a hatékonyság meghatározása és mérése kérdésében. Az látszik helyes magatartásnak, ha elfogadjuk, hogy egyes visszailleszkedési programok bizonyos típusú bűnelkövetők esetében hatékonyabbak lehetnek, de csak bizonyos körülmények között.

A személyes javulás teóriájának a magaviseleti premisszája abból áll, hogy bizonyos, valószínűleg többféle bűncselekményt társadalmi nyomás, pszichológiai probléma, illetve ilyen vagy olyan címen bekövetkező nehéz helyzet határoz meg jelentős mértékben.

Ha általában nézzük, ez az elmélet szoros kapcsolatban áll a pozitívista kriminológiával. Politikai premisszája szerint úgy kell tekinteni a bűnelkövetőket, mint akik képtelenek bizonyos helyzetekkel szembeni ellenállásra, illetve akiknek speciális segítségre van szükségük, következésképp (valószínűleg) nem teljesen felelnek tetteikért. E logika alapján minden esetben külön büntetést kell kigondolni, hogy megfeleljen a bűnös egyéni szükségleteinek: olyan mértékben persze, hogy a szükségletekre alapozó megközelítés ne állítson korlátokat a beavatkozás elé, ám épp így és ilyen mértékben kerül konfliktusba azzal a jogi elgondolással, miszerint senki sem büntethető aránytalan módon. E teória inkább a diagnosztikai és kezelési folyamatokra, illetve az akkreditált programok jó végrehajtására fókuszál. A büntetés ilyen fajta megközelítésében a „diagnosztikai” eszközök lényeges szerepet játszanak.

d) Semlegesítést célzó büntetés

A semlegesítés általi megközelítés abból áll, hogy azonosítani kell azokat a bűnözőket vagy bűnöző típusokat, akik ellen veszélyességük miatt speciális védelmi intézkedéseket kell fogantatni (általában hosszabb bezárás formájában). A belátáson alapuló életfogytiglanra szóló ítélet mind többször került alkalmazásra ilyen szellemben.

Ennek a megközelítésnek nincs magaviseleti premisszája. Nem részesít előnyben semmilyen bűnözési okot, és nem törődik a bűnöző magaviseletének a megváltoztatásával: lényegében a potenciális áldozatok védelmére szorítkozik. A politikai premisszát gyakran utilitaristaként mutatják be, ugyanis az elítélt semlegesítését az ebből következő globális társadalmi haszon növelésével hozza kapcsolatba. Néha úgy fejeződik ki ez a gondolat, hogy a potenciális áldozatok jogai győznek a bűnözőkével szemben.

A prediktív (jövendölésen alapuló) ítéletek jól ismert és rendszeresen elismert kihagyásai megkérdőjelezzik azt az érvelést, hogy a népesség védelmének célja igazolja a büntetések meghosszabbítását, ennek ellenére több országban is igen erős a politikai nyomás, hogy a törvények a bíróságok számára olyan eszközöket biztosítsanak, amelyek lehetővé teszik a semlegesítés elvére alapozó hosszú ítéletek kimondását.

Ha a politikai érvelésben ilyen a büntetőjogi felfogás valósága, megvan minden ok

arra, hogy a megmaradt eljárási garanciák komolyságával a lehető legszélesebben lehessen szembeszegülni a prediktív ítéletekkel.

Mindazonáltal az európai büntetőjogi gondolkodás olyan fázisba jutott, amelyben a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés (TÉSZ) létjogosultsága gyakorlatilag megszűnt. Hazai vélemények szerint is a TÉSZ megszüntetésével kapcsolatos döntésekben nem játszhatnak szerepet a társadalom esetleges kritikái, ellenérzései. Ez nem sérti a büntetőhatalom számonkérhetőségének az elvét sem,⁸ mert olyannyira súlyos joghát-rányt jelent, hogy létjogosultságának kérdésében csakis a jogági érvelés lehet mérték-adó.

A kötelező kegyelmi eljárás bevezetésével – még ha ez az EJEB ajánlásánál későbbi időpontban történik is hazánkban – megtörténik a szabadítás szempontjából a felülvizsgálat, amit magam is javasoltam 2010-ben.⁹

e) A helyrehozatal és a pótlás teóriája

E teóriát nem számítják a fenyítés teóriái közé. Az a feltevése, hogy a meghozott ítéletnek fel kell adnia a fenyítés gondolatát, mégpedig azért, hogy a helyrehozatalhoz és a pótláshoz kötődhessen, ami a bűnelkövető által az áldozatnak és a közösségnek okozott igazságtalanságot illeti.

A helyrehozatali elméletek (restorative justice) többsége a bűncselekményben szereplő „tétbirtokosok”-ra (stakeholders) helyezi a súlyt (akik ebben az esetben nemcsak az államot és a bűnelkövetőt jelentik, hanem az áldozatot és a közösséget is), továbbá a per jelentőségére (ami az összes tétbirtokost egyesíti, hogy megfelelő választ adjon a bűncselekményre), valamint az ítélet helyrehozatali célzatára (ami valamilyen formában általában az áldozatnak nyújtott kárpótlást és a közösségnek nyújtott „helyrehozatalt”

8 Ld. Hack Péter írását a büntetőhatalom számonkérhetőségének tétjéről: „A büntető igazságszolgáltatás menete, az eljárások lefolytatásának mikéntje nem lehet a benne résztvevő hivatásos jogalkalmazók belső ügye. A büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos társadalmi érdek az, hogy annak működése növelje a jog uralmába vetett bizalmat, a társadalom tagjai érzékeljék, hogy az eljáró hatóságok pártatlanul, elfogultságoktól mentesen, szakszerűen az érintettek alapvető jogait tiszteletben tartva, illetve csak a legszükségesebb mértékben korlátozva lássák el tevékenységüket. A büntető felelősségre vonásnak olyan rendben kell megtörténnie, amely minimumra csökkenti a hibák lehetőségét, és átlátható, ellenőrizhető, számonkérhető rendszerével biztosítja a törvények uralmát. HACK Péter: *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. 25.

9 V.ö.: Vókó György: *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA Doktori Értekezés. Kézirat. 2010.

jelent, gyakran a bűnelkövető megjavulását és visszailleszkedését célzó kiegészítésekkel). A helyrehozatali igazságszolgáltatásnak többféle variációja van különböző országokban, egyeseket már törvénybe foglaltak, mások kísérleti stádiumban vannak, tehát terjedelmes lenne értékelést adni róluk. Többségük az elítélt reszocializációs teóriáját megalapozó magaviseleti premisszához hasonló premisszára támaszkodik, és arra a gondolatra, hogy maga a per is hozzájárul az áldozatnak járó helyrehozatalhoz. Politikai premisszánk az, hogy nem az államnak kell diktálnia a bűncselekményre adott választ, hanem az érdekelt felek determinálják, a kártalanítást és a helyrehozatala a bűnöző egyszerű fenytése elé helyezve, továbbá a lehető legtöbb szereplőt bevonva a perbe, a társadalmi szövet éppé tétele végett.

Más, áldozatra összpontosító kezdeményezés is létezik, ami néha helyrehozatal nélküli kárpótlást céloz. Egyike a legelterjedtebbeknek ezek közül mind az európai kontinensen, mind a common law országokban az, hogy az áldozat a törvényszéknek egy „áldozati nyilatkozatot” mutat be, amelyben leírja az őt ért sérelmet vagy kárt.

Kevésbé hihető, hogy ez az újítás elvben elsajátítható, illetve a gyakorlatban kívánatos lenne. Egyes országokban az áldozat még a büntetésre vonatkozó véleményéről is nyilatkozhat ily módon, ami igen súlyos problémát vet fel a bűnös által okozott igazságtalanság magán vagy közös jellegével kapcsolatban.

A bűnelkövető által nyújtható jóvátétel állami szankciórendszeren belüli elhelyezkedését illetően számos kategorizálási kísérlet történt a közelmúltban. Albrecht szerint létezik 1. a büntetőjogi döntés előtti vagy az eljáráson kívüli informális jóvátétel és kárki egyezés; 2. a kárjóvátétel mint a bűnüldözésről, illetve a szankcionálásról való lemondás feltétele; 3. a próbára bocsátás és a végrehajtás felfüggesztésének a kárjóvátétellel való kombinációja; 4. a jóvátétel mint önálló szankció; 5. a jóvátétel mint a feltételes elbocsátás feltétele; 6. a kárjóvátétel vagy a tettes-áldozat egyezség olyan megoldása, amely a büntető felelősségre vonás folyamatában vagy a büntetés végrehajtása mellett önálló eljárásban valósul meg.¹⁰

Németországban az Igazságügyi Minisztérium munkacsoportja ehhez képest az alábbi három fő modellt különbözteti meg: 1. az összekapcsolt (adhéziós) modellt,

10 ALBRECHT, H. J.: *Kriminologische Perspektiven der Schadenwiedergutmachung*. In: Eser, A. – Kaiser G. – Madlener K.: *Neue Wege der Schadenwiedergutmachung im Strafrecht*, Band 18., Freiburg i. Br. 1990. In: Barabás A. Tünde: *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004.

amely a polgári és büntetőjog egy eljárásban való érvényesítését jelenti az egységes döntéshozatal céljából (ld.: a francia büntetőeljárás törvény előírja, hogy minden esetben, amikor olyan személyi kárt szenvednek el, ami egy bűncselekményre vezethető vissza, akkor az „action civile en réparation du dommage” érvényesíthető legkésőbb a közvád emelésével egyidejűleg); 2. az átengedő modellt, amelyben az állam lemond a sértett javára a pénzbüntetésből befolyt összeg egy részéről (ld.: a svájci büntetőtörvény előírja, hogy az elítélt által fizetett pénzbüntetés, elkobzott tárgyak és vagyoni értékek, amelyek az államot illetik, a sértett javára kártalanításra felhasználhatók. Ennek feltétele, hogy a kárt sem az elkövető, sem a biztosító nem téríti meg, és a sértett az államot terhelő kártalanításról a megtérített részt illetően lemond.¹¹); 3. a szankciómodellt, amelyben a kárjovátétel büntetésként szerepel (ld.: Angliában már 1973-ban mellékbüntetésként bevezették az ún. „compensation order”-t, 1982 óta pedig önálló szankcióként is kiszabható).¹²

Az európai kontinens országaiban, noha továbbra is a legalitás elve mellett folyik a büntetőeljárás, e principium egyre gyakrabban háttérbe szorul bizonyos célszerűségi szempontok érdekében.¹³

Megjegyezhető, hogy a közvetítői eljárás bevezetése kívánatos volt, de semmi esetre sem elégséges eszköze a kárhelyreállító igazságszolgáltatási koncepció kifejeződésének, a sértett kára mielőbbi és minél teljesebb megtérülésének (közvetítői tárgyalás eredménytelen, az elkövető nem hajlandó megtéríteni a sértett kárát).

Felmerült a kárjovátételnek önállóan alkalmazható intézkedésként történő bevezetése, azonban szélesebb körben, mint a közvetítői eljárás. Az államnak fennáll egy olyan közvetlen (objektív) védelmi kötelezettsége az állampolgárral szemben, amely a személy elleni bűncselekmények kontextusában az elkövető felelősségre vonásában ölthet testet. Ezt az aggályt oszlatja, hogy az elkövető bűnössége bírói ítélettel lenne megállapítható.

A helyreállító igazságszolgáltatás, mint olyan, nem képezhet a plátói terápiával, az Arisztotelész által szorgalmazott megtorlással mint kiegyenlítő igazságossággal, a Kanti és Hegeli büntetéssel egyszintű alternatív tárgyalási modellt.

11 V.ö. Schweizerisches Strafgesetzbuch. Herausgeben von der Bundeskanzlei, Bern, 1991. In: Barabás A. T. (2004) 89.

12 BARABÁS A. T. (2004) 89–90.

13 V.ö.: MOLNÁR GÁBOR: *Mediáció a büntetőeljárásban*. In: Sáriné Simkó Ágnes (szerk.): *A mediáció*. HVG ORAC, Budapest, 2006. 287–288.

f) Társadalmi teóriák

A társadalmi és politikai kontextusról szóló gondolkozás újrafelbukkanását is észlelhetjük. Meg kell említenünk e tekintetben Garland¹⁴ a fenyítés történelmi fejlődésének társadalmi háttéréről szóló jelentős elméleti analízisét, továbbá a Hudson által előadott érveket egy aktívabb társadalmi politikáról, mint bűnözésre adott legfőbb válaszról.

Azoknak, akiket meghódított a Hart-féle¹⁵ különbségtétel a fenyítést igazoló általános jelleg célzata (utilitarista elrettentő célkitűzés) és a büntetés kimondását uraló elvek (nevezetesen: a megfizetésé és az érdemé) között, el kell olvasniuk Lacey munkáját, ami fenntartva, hogy minden ilyen elem felveti az egyéni autonómia és a kollektív jólét problémáját, végül is tagadja e dichotómiát, és kimondja: ahelyett, hogy tagadnánk e két értéket szembeállító konfliktust, inkább arra kell törekednünk: egyiket se áldozzuk fel teljesen. Kifejtve e tézist, feltárja a fenyítésbe mint állami előjogba foglalt politikai értékeket, illetve társadalmi funkciójának világosabb átláthatóságát követeli.

Braithwaite és Petit¹⁶ gondolatai egy általuk „republikánusnak” nevezett politikai filozófiára támaszkodnak, aminek viszont a (dominion), „szuverén állapot” a központi fogalma. A lényege a szabadság (liberty), nem annyira a mások által gyakorolt egyszerű kényszer hiánya (freedom) értelmében, mint inkább olyan politikai kompromisszumon nyugvó, bizonyos típusú beavatkozás elleni védelmi garanciaforma értelmében, amiben minden állampolgár alkotó tényező.

A szerzők azt sugallják tehát, hogy az ítéleteknek inkább az áldozatok dominonóját kell növelnie, úgy hogy az elítélteket legkevésbé se csökkentse. Úgy tűnik, a szigorúságnak felső határokat képzelnek el (homályosan), míg alsó határokat nem. Szerintük a büntetőrendszer által gyakorolt feddő funkciónak a lehető legteljesebb mértékben, más eszközökkel kell, lehet megvalósulnia, mint a fenyítés.

Mint ahogy a dominion fogalma azt foglalja magában mindenekelőtt, hogy szabadsága perspektívájában az állampolgár nyugodt lehet, ugyanúgy azt is megkövetelheti: megelőzés céljából hosszú, elrettentő vagy semlegesítő büntetéseket szabjanak ki.

14 GARLAND, D.: *Punishment and modern society (Büntetés és modern társadalom)*. University Press, Oxford, 1990.

15 HART, H.: *Punishment and Responsibility (Büntetés és felelősség)*. Clarendon Press, Oxford, 1968.

16 BRAITHWAITE, J. – PETIT, P.: *No Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice (Csak semmi érdem: A büntető igazságszolgáltatás republikánus teóriája)*. Oxford, Clarendon Press, 1992.

Tehát e szerzőknél semmi helye annak az egyedi jognak, mely szerint nem lehet súlyosabban megbüntetni senkit, mint ahogy büntettének súlyossága követeli: minden attól függ, hogy mennyire kedvez a globális dominionnak, és a büntetés szigorúsága egyedi esetekben meghaladhatja vagy nem érheti el a „megérdemelt” magasságot.

g) Konszenzuselmélet

A strasbourgi joggyakorlat, ennek az Európai Unióba történt inkorporálása révén régebbre visszanyúló és nagyobb hasznosítandó, figyelembe veendő anyag gyűlt össze. Megfogalmazhatóvá vált erről a területről kiindulva a konszenzuselmélet az ekvivalencia sokszok területen érvényesülő tételeiből.

Megállapítható, hogy a szankciórendszer vonatkozásában a harmonizáció, a közös tendenciák már ma is érezhetőek. „Az emberi jogok védelmének európai gyakorlatában sokszor kerül terítékre a büntető eljárás alá vont személy jogi helyzete, illetve a vele való bánásmód, és az egységes ítélkezésnek köszönhetően olyan standardok alakultak ki, amelyek irányadóak minden, az emberi jogi egyezményben részes állam számára.”¹⁷

Az államok jogrendje közötti közelítésnek a büntető felelősségre vonás mindhárom szakaszának szabályait és gyakorlatát érintenie kell, nem utolsó sorban a büntetés-végrehajtás szabályait. A nemzetközi bűnügyi együttműködés minden esetben kompromisszumot feltételez részint a hazai büntető anyagi, eljárási és végrehajtási jogi szabályok, másrészt a nemzetközi bűnüldözés sikeressége érdekében az államok közötti hatékony együttműködést tekintve. Az európai közösségi jog nemzeti jogokkal szembeni elsőbbségének alapelve közelíti a nemzeti rendszereket. A jogállam „tisztségének fokmérőjét” jelenti az, ahogy – a bármi címen szabadságában korlátozott – büntető felelősségre vonás hatálya alatt állókkal bánnak.

h) A büntetés értelméről elmélkedés

A félig Grotius és Leibniz elméletét tükröző tanítás szerint: „A passzivitás betegsége a tettegesség betegségének másik oldala.” „Ne utáljon mindenki, ez az, amit gyakorlatban alkalmaznak – tétlenség paroxizmusa –, amit a domináns ideológiának »eladnak«, hogy büntető eszméjét az értelem bőségével lássa el. Börtönben ülni mindenekelőtt

¹⁷ Vókö György: *Európai büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006. 12.

azt jelenti, hogy semmivé válsz, passzivitásra, önpusztításra, haszontalanságra vagy kényszerítve, hatékonyság nélküli és hideg magány a magányért (amit egyesek szemérmetlenül úgy minősítenek, hogy börtön »az önmagad fölötti gondolkozás helye«). A fiatakorúak igenis jól teszik, hogy felteszik az összes értelemre vonatkozó kérdést! Ha közelebről megnézzük, a lázadó, öngyilkos vagy képmutató reakcióikban indok van, azaz »értelem«.

A hosszú büntetésekre ítélt felnőtt fogvatartottak is felteszik a kérdést, hogyan élni nap mint nap. Az előttük leeresztett sorompók lehetetlenné teszik, hogy elképzeljék azokat a terveket, amelyeknek az állványzati felállítását parancsba adják nekik, megakadályozzák őket abban, hogy a lehetséges folyamatosságot felvázolják. Amikor a túlélés nap mint nap azt követeli tőlük, hogy álljanak ellent a fájdalomnak és az elhagyatottságnak, amikor egyetlen lét-okot se jeleztek számukra soha, a megoldás egyik fajtáját saját óhajaik, szükségleteik megsemmisítésében látják, pedig ezek a szenvedés legfőbb forrásai, akárcsak a hiány felidézése. A magányba egy önmagán kívüli magába süllyedés ilyen feltételei között a büntetés nemcsak fájdalommentes, hanem válasz- és visszhanghiányos is mindenre. Nincs célja, se eseménye, nincs benne se folytonosság, se törés, se téma, se építkezés, se táplálkozás, se »ürülés«, mélyen destruktív, de nem fáj, vagy alig, nincs benne értelem.”¹⁸

Az elválasztás és az újraegyesítés dialektikája (mármint az, amelyik bekövetkezik a bűnelkövető helyzetében a társadalmi corpussal szemben) azt feltételezi, hogy a szankciónak kezdetben sosem szabad változatlanként meghatározottnak lennie, épp fordítva: az elítélt fejlődésének függvényében állandóan újra meghatározhatónak kell lennie – nemcsak az (újra)nevelési funkció miatt, aminek dominálnia kell a büntetés-végrehajtást, hanem azért is, hogy mindenképp megelőzhető legyen, különösen a fiatal bűnelkövetők esetében a stigmatizáció, ami nagyon hamar bezárhatja őket az életfogytiglani bűnöző státusába (maga a „bűnügyi nyilvántartás” is szörnyen hatékony eszközzé válhat, kontraproduktív értelemben).

Azon rendelkezések alapján, amelyeknek az érvényességét senki nem vonja kétségbe, a mai európai országok jogában még a jogerőre emelkedett büntetés sem végleges: minden fogvatartottnak az a hivatása, hogy egy szép napon elhagyja a börtönt, ami azt jelenti: az elkerülhetetlen kijövés perspektíváját már a büntetés végrehajtásának a kezdetétől irányítani kell.

18 V.ö.: FRIZE, Nicolas: *A börtönideológia állapota*. Éditions Léo Scheer, Párizs, 2004. 22–23. (A szerző az Emberi Jogi Liga bizottsági felelőse)

Ez az irányítás csak egyénre szóló lehet: többé már nem léteznek „a büntetések makro-ökonómiája”, csak szabályzati rendelkezések vannak. E szempontból az egyes bíróságok által gyakorolt és a börtönlakosság többsége által ismert igazi „tarifák”, a megtorló politika diszfunkcióját jelzik.

Ebben egy igen lényeges kérdéshez értünk: a büntetés „formáltsága” és különösen fix mivolta, biztonsági és összevonhatatlan büntetési periódusok beiktatása súlyosan kompromittálja azoknak a céloknak az elérését, amelyekre a büntetés-végrehajtás intézménye hivatott. Tehát az idő mint olyan, meghatározó lehet a büntető megtorlás szimbolikus követelése és valóságos hatékonysága közötti kompromisszum keresésében.¹⁹

i) A szankció hatékonyságának jobb biztosítása

Túlságosan is sokat tudunk arról, hogy a börtön mennyire meghosszabbítja és megerősíti ma a bűnözési logikát (a „novicius” és a „kemény” bűnözők, vagy legalábbis az előzetesen letartóztatottak és az elítéltek összekeveredése; az utánzó viselkedést erősítő promiszkuitás; a börtönlakosság olyan kódok szerinti de facto irányítása, amelyek inkább az alvilágtól, mint a „külső, normális” világtól kölcsönzik elveiket, olyannyira, hogy a szankció elméletileg nevelő szerepét ellentétébe fordítják át). Márpedig világos, vagy legalábbis elfogadottabb a közvélemény előtt az, hogy a börtön nem egy lakat alá helyezett biztonságos hotel, hanem ugyanazok a szabályok irányítják, mint a társadalom másik felét, és ha ez így van, nem engedhető meg, hogy a szabadságfosztásban eltöltött időszak antiszociális szabályoknak való alávetettségben teljen az esetek egy részében.

Ha mélyebben elgondolkodunk, azt látjuk, hogy a „kinti világ” alakítja a „benti világot”: a börtön világa visszatükrözi, sőt felerősíti a jelenlegi társadalom igen sok vonását. Ma sokkal könnyebb televíziót nézni, mint tanulmányokat folytatni, túlhajszolják a versengést, a hierarchiák olyannyira kikerülhetetlenek, hogy sok fogvatartott valójában két büntetést tölt egy alatt, mert a szabadságfosztáshoz egy „igazságtalan és erőszakos világnak való alávetettség” társul. Épp ezért kell üdvözölni azokat a nem elhanyagolható erőfeszítéseket, amelyek vissza akarják állítani a jogot, jogállamot megalkotni a börtönfalakon belül.

19 DUBOIS, Jean-Pierre: *Gondolatok a büntetés értelméről*. [CNCDH (Emberi Jogok konzultatív országos bizottsága), 2002. www.commission-droits-home.fr]

Nem érték még el soha azt a börtönigazgatási modellt, amelyben a fogva tartott ember megtartja mindazokat az „emberi és állampolgári jogokat, amelyek összeegyeztethetők a büntető szankció végrehajtásával és az intézmény biztonságával.” Márpedig ez az egyedüli logikai elv, ha a szabadságfosztó büntetés valójában nem száműzés, ami végképp megszabadítja a társadalmat a „normális” életre alkalmatlan elemektől, hanem épp fordítva, többé vagy kevésbé hosszú menet a börtönből való kijövetel felé. Ez utóbbit juttatja kifejezésre hazánkban a reintegráció a Bv. Kódexben.

Más szavakkal: az elválasztásnak (a bűnöző és a társadalom többi része között) az ítélelhozatal alapján kell kulminálnia; már másnap el kell kezdődnie a közös életbe való visszatérésnek. Ilyen perspektívába kell helyezni a büntetés-végrehajtás összes rezsimjét (alternatív büntetések, félig szabad rezsimok és más rugalmas büntetés-rendezések stb. előtérbe helyezése a bebörtönzéssel szemben).

Ilyen értelemben kell felfogni a büntetés-felfüggesztés rezsimjét is: a „nem-büntetés”-nek is megvan a maga értelme. Általában a társadalmi kommunikációs kapcsolatok lehető leggyorsabb visszaállítása, az a lehetőség, hogy ne csak bűnözőként lássanak valakit, minden visszailleszkedési, helyreállítási nevelő folyamat szükséges feltétele. E tekintetben kellene még több figyelmet szentelni a „büntetés-utáni”, „börtön-utáni” időnek, vagyis azoknak a (pénzügyi, társadalmi, kulturális) feltételeknek, amelyek mellett a visszailleszkedés nem marad kegyes óhaj.

Az újrendezés nemcsak az alapszabályok újraalkotását jelenti: azok az eszközök, amelyek nélkül minden reform csak kozmetikázás marad, bírósági ülések és eljárások ugyancsak beletartoznak.

A büntetések végrehajtása, a társadalom érdekeinek és az áldozatok jogainak a tiszteletben tartása mellett az elítéltek beilleszkedését vagy visszailleszkedését, valamint a visszaesés megelőzését is elő kell, hogy segítse. E célból a végrehajtás során ahhoz rendezhetők a büntetések, hogy az elítélt személyiségének és helyzetének a fejlődését is számításba lehessen venni.

A büntetések egyénre szabásának lehetővé kell tennie, ahányszor csak lehetséges, hogy az elítélt fokozatosan visszatérhessen a szabadságába; a szabadlábba helyezés ne történjék bírósági vagy ügyészségi felügyelet nélkül. A Canivet bizottság szorgalmazta az ún. külső ellenőrzés helyreállítását.²⁰

20 V.ö.: NDUR de PPS: Guy Canivet: A bv. intézetek külső ellenőrzésének javítása, a fő pelesztőr, igazságügyi miniszternek adott jelentés, Párizs, Francia dokumentáció, 2000 *Hivatalos jelentések gyűjteménye* A Francia dokumentáció webhelyén: www.ladocumentationfrancaise.fr. tanulmányozható, a nyilvános jelentések könyvtárában.

j) Börtön és demokrácia

Vajon mi az értelme annak – tehető fel a kérdés – hogy olyan intézményt tartunk fenn, amelynek a működési egyenlege nem biztos, hogy pozitív globálisan. A reformátorok széthúzó stratégiájával szemben – melyben különböző tervek elfogadhatóbbá kívánják tenni a börtönt – és a végsőig kitartó abolicionistákéval szemben, akiknek a rendszer aporiáját (elégtelenségét) nyilvánvalóvá tevő szándékához „a mennél rosszabb, annál jobb” politikája is elképzelhető; a börtönt vissza kell állítani a büntetőpolitika vonulataiba, illetve a börtön világra jötténél bábáskodó demokratikus rendszer dinamikájába.

Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a börtön egyike azon helyeknek, amelyeken a hatalom gyakorlása potenciálisan a legjobban ellenőrizhető, még akkor is, ha az ellenőrzés speciális akadályokba ütközik. Vajon a börtön eltűnése nem járna-e azzal a veszéllyel, hogy sokkal kevésbé ellenőrizhető, azaz kevésbé demokratikus elzáró berendezkedést vagy megengedhetetlen nyomást – vagy megsemmisítést – lehetővé tevő eszközök fejlődnek ki? A rend és az igazság közötti törékeny egyensúly vajon nem arra vinné-e el a dolgokat, hogy a rend fenntartása prioritást élvezzen?

Az áldozatok szövetségeinek mind nagyobb a befolyása – mind népszerűbbé váló, sajtó által is átvett harcukkal mind több előjogot szereznek büntetőügyekben (pl. a polgári peres félként való fellépés jogát) –, amely egy amerikai típusú fejlődés rémét vetíti előre, ahol a zárka-elnyomás összes változata felerősödik, és ehhez hozzáadódik a halálbüntetés jelentős alkalmazása is.

Az elzárás a rendfenntartás professzionistái és a felelősségre vonható személyek között fennálló hatalmi viszony vonatkozásában egyre erősödő eszköz – lásd: szabálytalan helyzetű külföldiek elzárása, visszaesők túlzott büntetése és különösen az előzetes fogvatartás –, egyre gyakoribb használatával lezülleszt a börtön és az igazságosság közötti viszonyt. Utóbbiról (az előzetes fogvatartásról) megjegyezhetjük, hogy a nemzetközi direktívák mind erősebb korlátozását szorgalmazzák.²¹

Az elzárási időtartam növekedésének visszaszorítása nehezen képzelhető el a büntetési skála módosítása nélkül – ami nyilván társadalmi és szakmai vitát kíván.

21 V.ö.: COMBESSIE, Philippe: *A börtön szociológiája*. La Découverte, Párizs, 2001. 106–108. (A szerző szociológus, az IRESCO-CNRS, a jelen társadalmi kutatóintézet igazgatója).

BÁRD PETRA¹ – TÓTH ZSANETT²

GYŰLÖLET-BŰNCSELEKMÉNYEK MAGYARORSZÁGON II.³

A CSOPORT ELLENI GYŰLÖLET ÁLTAL MOTIVÁLT ERŐSZAKOS MAGATARTÁSOK ELLENI FELLÉPÉS

Az idegengyűlölet és a rasszizmus által motivált magatartások bizonyos eseteit már az 1978. évi IV. törvény (régibb Btk.) is büntette, és a hatályos Btk. is büntetni rendeli. Ebbe a körbe vonható a *népiirtás* (régibb Btk. 155. §, új Btk. 142. §) és az *apartheid* (régibb Btk. 157. §, új Btk. 144. §), valamint a *közösség tagja elleni erőszak büntette* (régibb Btk. 174/B. §, új Btk. 216. §). Mint ahogy azt korábban jeleztük, az első kettő mint emberiség elleni bűncselekmény természetében jelentősen eltér a klasszikus gyűlölet-bűncselekményektől, és békeidőben használaton kívül áll, ezért ezen bűncselekményekkel jelen tanulmányban részletesebben nem foglalkozunk.

I.1. Közösség tagja elleni erőszak – sui generis gyűlölet-bűncselekmény tényállás Magyarországon

I.1.1. A szabályozás története

A fenti szűkítés mellett, a közösség tagja elleni erőszak a magyar büntetőjog egyetlen sui generis gyűlölet-bűncselekménye.

A jelenleg hatályos közösség tagja elleni erőszak tényállását a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény „Béke és az emberiség elleni bűntettek” című X. fejezetének 138. §-a szabályozta, a Nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni bűncselekmény elnevezéssel.⁴

1 Bárd Petra LLM, PhD, tudományos főmunkatárs, osztályvezető, Országos Kriminológiai Intézet

2 Tóth Zsanett, legfőbb ügyészségi ügyész, Legfőbb Ügyészség

3 2016. március

4 Btk. 138. § Aki valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport tagjának a csoporthoz való tartozása miatt súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A tényállás az 1978. évi IV. törvényben változatlan címmel és szöveggel „Az emberiség elleni bűncselekmények” című XI. fejezetben, „A béke elleni bűncselekmények” I. cím alatt, a 156. §-ban került szabályozásra.

A jogalkotó az első nagyobb változtatást 1996-ban tette meg, amikor a tényállás átkerült a Btk. XII. fejezetébe, a „Személy elleni bűncselekmények” II. címéhez, „A szabadság és emberi méltóság elleni bűncselekményekhez” és a Btk. 174/B. §-ában került szabályozásra, elnevezése pedig „Nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak”-ra változott.⁵

Az eredeti tényállás szerint, *aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport-hoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen vagy ne tegyen, illetve eltűnjön, öt évig terjedő, minősített esetben kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.* A rendelkezést először egy Heves Megyei Bíróság alkalmazta 1998-ban.⁶

1.1.1.1. Homofób erőszak és a lakosság egyes csoportjainak védelme

2008-ban – a tényállás változatlan rendszertani elhelyezkedése mellett – a magyar törvényhozó a védelmi kört kiterjesztette.⁷ A módosítás háttérében az ugyanabban az évben szervezett meleg-felvonuláson résztvevők bántalmazása állt. A törvényhozás ekkor szembesült azzal, hogy noha az ellentüntetők egyértelműen egy kisebbségi csoport iránti gyűlöletről motiváltak követtek el a bűncselekményeket, az eredeti tényállás alapján nem volt minősíthető a homofób indíttatású erőszak (más törvényi tényállást természetesen kimerített a bántalmazók magatartása). A konkrét incidenstől eltekintve is indokolt volt a védett csoportok kiterjesztése, hiszen a statisztikák szerint Magyarországon elsősorban roma, zsidó és homoszexuális embereket ért erőszak csoport-hovatartozásuk miatt.⁸

5 1996. évi XVII. törvény 3. §. Hatályos: 1996. VI. 15-étől.

6 Heves Megyei Bíróság, Bf.66/1998/4., lásd az Európai Rasszizmus- és Intolerancia-ellenes Bizottság második jelentését Magyarországról, amelyet 1999. június 18-án fogadtak el. Megjelent: Fundamentum, 2000/2. 57–66., 58.

7 2008. évi LXXIX. törvény 2. § (1). Hatályos: 2009. február 1-jétől, akként, hogy a bűncselekmény változatlanul a XII. fejezetben, „A személy elleni bűncselekmények” körében került szabályozásra, azonban már a III. cím alatt, de a korábbi megoldással egyezően.

8 Lásd például az Athéna Intézet statisztikáit, amely szerint 2010–2012 között 5–15%-ra tehető a sértettek körében a valós vagy vélt kisebbségi szexuális orientációjuk miatt megtámadottak aránya. http://athenaintezet.hu/gyuloletbuncselekmeny_adatbazis

A jogalkotó azonban nem a szexuális orientációval terjesztette ki a védelmi kört, hanem egy generális megfogalmazást vezetett be, mondván: bárki lehet gyűlölet tárgya és így gyűlölet-bűncselekmény sértettje, akit bántalmaznak vagy kényszerítenek „a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása” miatt.⁹ A bűncselekmény elnevezése ekkor változott közösség tagja elleni erőszakra, továbbá a tényállás egy (3) bekezdéssel is kibővült, ettől kezdve büntetni rendelve a bűncselekmény előkészületét is.¹⁰

1.1.1.2. „Egyenruhás” bűnözéssel szembeni fellépés

2011 tavaszán, Gyöngyöspatán a Jobbikhoz köthető önjelölt polgárőr szervezetek egyenruhában masírozó akciói „tesztelték” a jog határait,¹¹ amely magatartás következtében olyan heves sé váltak az indulatok, hogy végül tömegverekedés tört ki a helyi cigányok és a Véderő tagjai között.

Ezek a cselekmények nem csak a helyi lakosság körében, hanem a társadalom egészében etnikai feszültséget keltettek.

Minderre tekintettel a jogalkotó az 2011. évi XL. törvénnyel módosította a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. évi törvényt, és új tényállásként iktatta be a közbiztonsági tevékenység jogellenes szervezését (régi Btk. 217. §, új Btk. 352. §),¹² valamint a közösség

9 Btk. 174/B. § (1) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

10 (3) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

11 A szélsőjobboldali csoportok katonai gyakorlatozása félelmet keltett a roma lakosságban, olyannyira, hogy a nők és gyermekek elhagyták a várost. Majd egy hónappal később, a Véderő gyöngyöspatai kiképzőtáborának hírére a Magyar Vöröskereszt elutaztatta a romákat, ami a kormány szerint előre megszervezett üdülés volt, az érintettek szerint evakuálás. SZABÓ ANDRÁS: *Felheccelt cigányok, felbátorodott véderősök – Így látják a kormánypártok a gyöngyöspatai helyzetet.* Origo, 2011. április 27., <http://www.origo.hu/itthon/20110427-a-gyongyospatai-tomegverekedes-lehetseges-okai.html>. A kiképzőtáborban a rendőrség előállított néhány embert félelemkeltés – és így garázdaság – miatt, ám az Egri Városi Bíróság három nap múlva megszüntette az eljárást. Ld. például: *Elengedték a Gyöngyöspatán őrizetbe vett egyenruhásokat.* 2011. április 25., <http://www.origo.hu/itthon/20110425-szabadon-engedtek-a-vedero-gyongyospatan-orizetbe-vett-tagjait.html>

12 217. § (1) Aki

a) olyan, a közbiztonság, közrend fenntartására irányuló tevékenységet szervez, amelyre jogszabály nem

tagja elleni erőszak új, (1a) fordulátát¹³ is: *Aki mással szemben valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy riadalmat keltsen, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

Látható, hogy a jogalkotó az új szabályozással lényegében a garázdaság szabálysértését kriminalizálja azokban az esetekben, amikor az elkövető cselekményét a sértett valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt követi el.

A hivatkozott bekezdésben – a garázdaság szabálysértési alakzatával egyezően – nem kívánja meg az erőszakos magatartás tanúsítását, azonban míg a garázdaság bűncselekményi¹⁴ és szabálysértési alakzatánál¹⁵ a megbotránkozás-keltésre való alkalmasság is kiemelésre került, addig a közösség elleni erőszaknál nem.

Kiemelendő, hogy az „egyenruhás bűnözéssel” szembeni még hatékonyabb fellépés érdekében a polgárőrség működésének szabályozása is átalakult, valamint 2011. május 21-étől a jogalkotó szabálysértésként rendeli büntetni a közbiztonsági tevékenység jogosulatlan végzését, illetve a felosztatott egyesületben való részvétel szabálysértés jogi szabályozásai is szigorodott.¹⁶

jogosítja fel, vagy

b) a közbiztonság, közrend fenntartásának látszatát keltő tevékenységet szervez, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő az is, aki a helyi polgárőr szervezet tagjának a polgárőrsegről szóló törvényben meghatározott feladatai ellátását úgy szervezi meg, hogy a helyi polgárőr szervezet a polgárőrsegről szóló törvényben meghatározott együttműködési kötelezettségét nem teljesíti.

13 Hatályos: 2011. május 7-étől. Az új Btk. 216. § (1) bekezdése vette át a tényállást.

14 1978. évi IV. tv. (Btk.) 271. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

15 1999. évi LXIX. tv. (Szabs.tv.) 142/A. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

16 A felosztatott egyesület tevékenységében való részvétel elkövetése esetén elzárás, illetve a szabálysértés elkövetése esetén kiszabható legmagasabb összegű pénzbírság is megállapítható. Ezen szabálysértés elkövetése esetén a rendőrség eljárása során elrendelheti a ház, lakás, egyéb helyiség vagy azokhoz tartozó bekerített hely átvizsgálását, ha alaposan feltehető, hogy az tárgyi bizonyítási eszköz megtalálásához vezet.

I.1.2. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A 2013. július 1-jétől hatályos új Büntető Törvénykönyv, a 2012. évi C. törvény¹⁷ 216. §-a¹⁸ átvette a közösség elleni erőszak tényállását, amely a büntetőkódex az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekményekről szóló XXI. fejezetében foglal helyet. A büntetési tétel tekintetében az általános szigorítással összhangban a jogalkotó a büntetési tétel minimumát is meghatározta, így a büntetési tétel öt évig terjedőről egytől öt évig terjedő szabadságvesztésre változott.

A Büntető Törvénykönyv hatályba lépését megelőző munkát számos javaslat előzte meg, így a gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának átfogó reformját célzó öt jogvédő szervezet által benyújtott részletes dokumentum is.¹⁹ A javaslatok egy részét átvette a jogalkotó, így például a védett tulajdonságok köre pontosításra került, és az eredeti tervekkel ellentétben az előkészület büntethetősége is megmaradt az új törvénykönyvben.

A jogalkotó fenntartotta a hagyományos védett csoportok felsorolását, továbbá a „lakosság egyes csoportja” tekintetében a 2008-as nyitott listás megoldást, de a nemi identitást, a szexuális irányultságot és a fogyatékoságot a lakosság egyes csoportjai közül külön nevesíti. A törvény indokolása kiemeli, hogy a jogalkotó ezzel nem csak a nemzetközi elvárásoknak tesz eleget, hanem a védett tulajdonsággal rendelkező közösség felé jelezni kívánja: kiemelt védelemben részesíti. A szexuális irányultság és nemi identitás rögzítését a tényállásban a sérelmükre elkövetett bűncselekmények növekvő száma, míg a fogyatékos

17 2012. június 25. napján került az Országgyűlés által elfogadásra.

18 Btk. 216. § (1) Aki más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt olyan, kihívóan közösséggel szembe fordított magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszeríti, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a közösség tagja elleni erőszakot *a*) fegyveresen, *b*) felfegyverkezve, *c*) jelentős érdeksérelmet okozva, *d*) a sértett sanyargatásával, *e*) csoportosan vagy *f*) bünszövetségben követik el.

(4) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

19 Társaság a Szabadságjogokért: *Erősebb törvényi védelem kell a rasszista és homofób bűncselekmények ellen.* <http://tasz.hu/node/2606>; http://tasz.hu/files/tasz/imce/civil_szervezetek_gyuloletbcs_javaslat-1.pdf,

11–12. oldal

csoportozás miatti elkövetést azért tartotta indokoltnak, mert ezen személyek állapotuknál fogva a sérelmükre elkövetett támadásokkal szemben nehezebben tudják megvédeni magukat.

A „nemzeti csoport” Btk.-beli jelentése tágabb, mint a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 1. § (1) bekezdésében rögzített²⁰ nemzetiség. A törvény I. melléklete sorolja fel a nemzetiségeket²¹, azonban büntetőjogi védelemben részesülnek a Magyarország területén nem honos olyan népcsoportok tagjai is, amelyek még nem egy évszázada honosak itt, így például a kínai.

A kihívóan közösségellenes magatartás kapcsán a törvény indokolásában kiemeli, hogy az a közösségi együttélés szabályainak nyílt semmibevételét jelenti, és e magatartásnak alkalmasnak kell lennie riadalom keltésére, azonban arra már nincs szükség a bűncselekmény megvalósulásához, hogy a riadalom be is következzen. A bűncselekmény – a „rég” Btk.-tól eltérően – pedig nem csak a más személlyel szembeni kihívóan közösségellenes magatartás tanúsításával, hanem rasszista indítékból, dolog ellen irányuló cselekménnyel is megvalósítható.

1.1.3. Jogalkalmazási nehézségek²²

1.1.3.1. Csekély ügyszám

Az ügyek csekély számát magyarázhatja a védendő csoportok tagjainak gyenge érdekérvényesítő képessége;²³ nem feltétlenül tudják, kihez fordulhatnak segítségért. Magyarázhatja továbbá a nyomozó hatóságokkal szembeni bizalmatlanság, a reviktimizációtól és az eljárás során a másodlagos viktimizációtól való félelem, a sértettek sérülékeny helyzetéből

20 1. § (1) E törvény értelmében nemzetiség minden olyan – Magyarország területén legalább egy évszázada honos – népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.

21 „E törvény értelmében nemzetiségnek minősül: a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán.”

22 A jogeseteket és a kapcsolódó jogalkalmazási problémákat egy, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei eseteket teljeskörűen feldolgozó tanulmányban részletesebben kifejti BÁRD PETRA: *A gyűlölet-bűncselekmények büntetőjogi üldözésének jogszabályi és társadalmi feltételrendszere*. Kriminológiai Közlemények 75., 2015. 93–154.

23 MASON GAIL: *The symbolic purpose of hate crime law: Ideal victims and emotion*. 18/1., Theoretical Criminology, 2014. 75–92.

fakadóan a deportációtól való félelem, a szexualitás intim volta, a fogyatékkal élők kiszolgáltatott helyzete, az, hogy a sértettek maguk sem tekintik bűncselekménynek a történeteket vagy szégyellik. Az intézményi diszkrimináció, így például bizonyos sértetti típusok állításának bagatellizálása, a feljelentő hitelességének megkérdőjelezése is jelentős magyarázó faktor lehet.²⁴

A problémát a statisztikák is alátámasztják. Az EU Alapjogi Ügynökségének felmérése szerint a vizsgált kisebbségek (romák, zsidók, LMBT személyek) – védett csoporttól függően – egynegyedet-egyharmadát érte saját bevallása szerint zaklatás vagy erőszak csoport-hovatartozása miatt a vizsgálatot megelőző egy évben.²⁵ Ehhez képest Magyarországon évente kb. 40 ügy jut a nyomozó hatóságok tudomására, és ezeknek is töredéke kerül bírói szakba, amelyek közül sok esetben nem nyer megállapítást a gyűlölet mint motívum. Az ECRI már 1999-ben javasolta a közösség tagja elleni erőszak tényállásának erőteljesebb alkalmazását, különös tekintettel a roma közösség tagjai ellen irányuló, de az állampolgársággal nem rendelkezőket is érintő, faji gyűlölettől motivált erőszak és fenyegetés magyarországi elterjedtségére.²⁶ A helyzet azonban érdemben nem változott.

24 Sokatmondó a cigányok elleni sorozatgyilkosság első tatárszentgyörgyi stációja, ahol a rendőrök azt vélelmezték, hogy az áldozatok testén a sörétnyomok nem fegyvertől származnak, hanem biztosan szakszerűtlenül volt bekötve az elektromos vezeték, vélelmezve, hogy aki cigány, az szükségszerűen tolvaj, és lopja az áramot. VÁGVÖLGYI B. ANDRÁS: *Csorba Csaba halálára*. Vasárnapi Hírek, 2013. február 24. Feldolgozta: X Kommunikációs Központ. Lásd: *Bőrük volt a bűnük – Romagyilkosságok, Tatárszentgyörgy*. Kulka János előadásában, <http://www.youtube.com/watch?v=esWGIqIMu54>

A kérdéskörhöz lásd még pl. KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF – KÖRNER JÚLIA – MOLDOVA ZSÓFIA – TÓTH BALÁZS: *Szigorúan ellenőrzött iratok. A Magyar igazoltatási gyakorlat hatékonyságáról és etnikai aspektusairól*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2008.

25 EU-MIDIS: European Union Minorities and Discrimination Survey, <http://fra.europa.eu/en/survey/2012/eu-midis-european-union-minorities-and-discrimination-survey>; http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2012-eu-midis-dif6_0.pdf.

A romák ellen elkövetett erőszakos cselekményekre lásd: <http://fra.europa.eu/en/press-release/2012/hate-crime-reality-eu-two-new-fra-reports-show>, továbbá <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/roma.php>; az antiszemita gyűlöletből elkövetett cselekményekre lásd: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/as2013.php>; <http://fra.europa.eu/en/survey/2012/fra-survey-jewish-peoples-experiences-and-perceptions-discrimination-and-hate-crime>; az LMBT sértetti kérdőív eredményére lásd: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>; <http://fra.europa.eu/en/survey/2012/eu-lgbt-survey>.

26 Heves Megyei Bíróság Bf.66/1998/4., lásd az Európai Rasszizmus- és Intolerancia-ellenes Bizottság második jelentését Magyarországról, amelyet 1999. június 18-án fogadtak el. Megjelent: *Fundamentum*, 2000/2., 57–66., 58.

1.1.3.2. Alulminősítés

„Az áldozatok 2013-ban a Budapest Pride indulási helyszínére tartottak, kezükben egy nagy feltekert zászlóval. Néhány száz méterre a gyülekezőponttól három húszas éveiben járó fiatal férfi megállította őket, és megkérdezte, hogy a Pride-ra tartanak-e. Az egyik elkövető támadóállást vett fel, és megrúgta az egyik meleg férfit, aki ennek hatására a földre esett. Egy fiatal pár is látta az esetet, akik rendőrért kiáltottak, erre a támadók elfutottak. Az áldozatok találtak egy rendőrautót a közelben, a rendőrök felajánlották, hogy a megrúgott férfit a parkban körbeviszik autóval, hátha be tudja azonosítani az elkövetőket. Az egyik elkövetőt megtalálták, a rendőrség őrizetbe vette.”²⁷

A kerületi rendőrkapitányság a nyomozást – az erre irányuló kifejezett indítvány ellenére is – a Btk. 339. § (1) bekezdésébe ütköző garázdaság vétségében rendelte el, majd vádemelési javaslattal is e bűncselekmény miatt küldte meg az iratokat a kerületi ügyészségnek.

Az ügyészség az iratok felülvizsgálatát követően a nyomozó hatóságot további nyomozási cselekmények végzésére utasította. A nyomozás csak ezután került a közösség tagja elleni erőszak nyomozására hatáskörrel rendelkező Budapesti Rendőr-főkapitánysághoz.²⁸

A nyomozó hatóságok gyakran nem ismerik fel vagy figyelmen kívül hagyják a háttérben húzódó csoport elleni gyűlöletet mint motívumot, és rendre „alulminősítik” a bűncselekményeket. Ez több problémát is eredményez.

Egyrészt minél több idő telik el a bűncselekmény elkövetésétől, annál nehezebb bizonyítani az előítélet motivációt, másrészt az ügyben nem a hatáskörrel és speciális tudással rendelkező nyomozó hatóságok járnak el.²⁹

27 Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (2014) *Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban*. <http://gyulotellen.hu/aktualitasok/jogalkalmazasi-problemak-gyulot-buncselekmennyekkel-kapcsolatos-eljarasokban>; http://gyulotellen.hu/sites/default/files/ejk_esetosszefoglalo.pdf, 7. oldal

28 Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (2014) *Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban*. <http://gyulotellen.hu/aktualitasok/jogalkalmazasi-problemak-gyulot-buncselekmennyekkel-kapcsolatos-eljarasokban>; http://gyulotellen.hu/sites/default/files/ejk_esetosszefoglalo.pdf, 8. oldal

29 2008-ban a 3/2008. (I. 16.) IRM rendelet a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok hatáskörébe utalta a gyűlölet-bűncselekmények nyomozását. A Budapesti Rendőrfőkapitány pedig 2011-ben a 17/2011. (III. 18.) számú intézkedésével a közösség tagja elleni erőszak büntetése nyomozását a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Szervezett Bűnözés Elleni Osztály, jogutód nélküli megszűnését követően pedig a Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer-bűnözés Elleni Szolgálat feladatkörébe utalta. Az Országos Rendőr-

1.1.3.3. Többségvédelem

Két eltérő álláspont van abban a kérdésben, hogy a közösség tagja elleni erőszak elkövethető-e a többségi társadalom tagjai sérelmére, vagy csak a kisebbségi társadalom tagjait védi.

Az egyik álláspont szerint a tényállás „*kisebbségvédő*” rendelkezés, ahol a kisebbség nem számszerűség, hanem társadalmon belüli hatalmi kisebbséget, gyenge érdekérvényesítő képességet, hátrányos helyzetet, sérülékenységet jelent, amit a jogalkalmazónak az érintett csoport társadalomtörténelmi múltja, valamint a jelenben a velük szemben kialakult nagyfokú előítéletesség, rendszerszintű diszkrimináció és elterjedt stigmák alapján kell mérlegeléssel megállapítania. Minderre tekintette a magyar nemzethez mint nemzeti többséghez tartozás kiemelt büntetőjogi védelemre nem tarthat igényt, hiszen nem tekinthető a személyiség olyan meghatározó elemének, amely fenyegetettséget, kiszolgáltatottságot, stigmát hordozna. Így ezen álláspont szerint a közösség tagja elleni erőszakot a terhelt terhére csak akkor lehet megállapítani, ha a sértett valamely sérülékeny, kiszolgáltatott, hátrányos helyzetben lévő csoport tagja, és a sérelmére a cselekményt valamely védett tulajdonságára tekintettel követik el.³⁰

A másik álláspont szerint a közösség tagja elleni erőszak a *többségi társadalom* tagjai sérelmére is elkövethető. A tényállás megállapíthatóságának kizárólag az a feltétele, hogy a sértettet előítéletes okból, személyiségének valamely, esetleg valamely lényeges tulajdonsága miatt érje a sérelem, függetlenül attól, hogy a többségi vagy a kisebbségi társadalom tagja-e.

Noha ez a jogértelmezés a szakirodalomban vitatott³¹, kétségtelenül legitim olvasat, és a fent említett jogalkotói célokkal összhangban van.

E vonatkozásban a Kúria álláspontja irányadó a Tavaszmező utcai eset néven ismertté vált ügyben.

A tényállás lényege szerint „... az egyik megvádolt férfi édesanyjával és élettársával hangoskodva sétált 2009 őszén a VIII. kerületi Horváth Mihály térnél, majd a férfi belekötött egy arra tartó főiskolásba, aki azonban – mikor az elkövető fenyegetően felemelte a kezét – lefogta, és belerúgott a beteg, műtött lábába. Ezután a férfi és a

főkapitányság Bűnügyi Főigazgatósága 2012 januárjától önálló szakvonalat hozott létre a gyűlölet-bűncselekmények kezelésére

30 JOVÁNOVICS ESZTER – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *Kollektív bűnösség a 21. század Magyarországon: magyarellenség vádja cigányokkal szemben két emblematikus perben*. Fundamentum 3. szám, 2013. 155–156. o.

31 Lásd JOVÁNOVICS E. – PAP A. L. (2013) 153–157., 156.

két nő az utcában lakó rokonait, ismerőseit segítségül hívva szidalmazni, ütlegetni, üldözni kezdte a fiataalt, aki hosszas menekülés után egy közeli kollégiumba menekült előlük. Az egyik elkövető késsel is fenyegetőzött. A támadásnak csak a rendőrök kiérkezése vetett véget.”(...) »Hogy mersz kezdet emelni rám, te buzi magyar?! Mit képzelsz magadról, hogy mersz bejönni az én utcámba, ahol a cigányok az urak, nem a magyarok?! Rohadt magyar, megöllek! Rohadt magyarok, rasszisták vagytok!« – ilyen és ehhez hasonló kifejezésekkel támadtak az elkövetők a diákra.”³²

A terheltek közül hatan romának, egy nem roma származásúnak vallotta magát.

Az elsőfokú ítéletben a Pesti Központi Kerületi Bíróság felfegyverkezve és csoportosan elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntette és más bűncselekmények miatt ítélte el a vádlottakat,³³ majd a Fővárosi Bíróság mint másodfokú bíróság hat vádlott esetében a minősítést csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva, felfegyverkezve elkövetett garázdaság büntetetté változatta, míg egy vádlott esetében a közösség tagja elleni erőszak büntetetté változatlanul megállapította azzal, hogy a csoportos elkövetés kimondását mellőzte.³⁴

A jogerős döntéssel szemben, a terheltek terhére a Fővárosi Főügyészség kezdeményezte a felülvizsgálati indítvány benyújtását eltérő minősítés megállapítása és a büntetés súlyosítása érdekében. A Kúria a felülvizsgálati indítványt alaposnak találta, és ítéletében kimondta, hogy a terheltek cselekménye kizárólag felfegyverkezve és csoportosan elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntetettének minősül.

A Kúria az ítélet jogi indokolásában kifejtette, hogy a „bűncselekmény az emberi méltóságot és emellett, illetve ezen belül a különböző kisebbségeket védi; elsősorban a nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy más csoportok elleni erőszakos fellépést tilalmazza. (...) A bűncselekmény védett jogi tárgya: a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek. Az a rendeltetése, hogy senkit ne érhesen bántalmazás vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik. (...) relatív, és mindig a tényleges szituációtól is függ, hogy adott helyen és időben ki tekinthető többségnek, illetve kisebbségnek.”³⁵

32 www.hatalyonkivul.hu; *Súlyos büntetést kaptak a rasszista romák a Kúrián.* – <http://www.hatalyonkivul.hu/sulyos-buntetest-kaptak-a-rasszista-romak-a-kurian>

33 Pesti Központi Kerületi Bíróság 8. Fk. 27 246/2010/83. 1–3.

34 31. Fkf. 8472/2011/38. 1–2.

35 Kúria Bfv. II. 590/2012/18., 2013. február 7.

A Füzesabonyi Járási Ügyészség hat személlyel szemben felfegyverkezve, csoportosan elkövetett közösség tagja elleni erőszak és súlyos testi sértés kísérlete miatt emelt vádat. A vádlottak – nők és férfiak – durva, a magyarokat súlyosan becsmérlő kifejezéseket kiabáltak, miközben az utcán sörösüvegekkel támadták meg egy zártkörű szilveszteri összejövetel résztvevőit. A támadás oka az volt, hogy a vádlottakat nem engedték be a rendezvénynek helyet adó vendéglőbe.

A helyi család – szülők és két gyermekük – 2013 szilveszterén szeretett volna egy népszerű poroszloi vendéglőben fogyasztani, de nem engedték be őket zártkörű rendezvény miatt. Távoztak ugyan, de röviddel később, hajnali fél három körül – két fiatal nő társaságában – visszatértek, és már az utcán közeledve hangosan szidalmazni és fenyegetni kezdték az étterem előtt tartózkodó három vendéget, kifejezésre juttatva a „magyarokkal” szembeni ellenszenvüket.

Az idősebb korú első- és másodrendű vádlottak a náluk lévő szatyorból egy-egy üveget vettek elő, amelyeket a fejük fölé ütésre emelve indultak a sértettek felé, akiket fiaikkal együtt bántalmaztak is: 8 napon belül gyógyuló sérüléseket okozva ütötték és rúgták őket, sőt a harmadrendű vádlott – a söröző ajtaját betörve – még akkor is utánuk ment, amikor megpróbálták bemenekülni az épületbe.

A hat vádlott a bántalmazás során folyamatosan fenyegető, sértő szavakat kiabált, többek között azt, hogy „meghaltok magyarok”, valamint általánosságban, magyar mivoltukat hangsúlyozva a becsület csorbítására alkalmas jelzőkkel illették a sértetteket és felmenőiket.³⁶

A Füzesabonyi Járási Ügyészség valamennyi vádlottal szemben végrehajtandó börtönbüntetés kiszabására tett indítványt. Az I., II. és III. rendű vádlott esetében azt is indítványozta, hogy a bíróság rendelje el a korábban rájuk kiszabott felfüggesztett szabadságvesztések végrehajtását.

1.1.3.4. Tetszőleges csoport védelme

Ezen a fejezeten belül két, különösen sok jogértelmezési vitát kiváltó kérdést vizsgálunk meg: a „lakosság egyes csoportjai” fordulat értelmezését, valamint a „rasszisták védelmének” kérdését.

36 Heves Megyei Főügyészség 2016. február 10-ei sajtóközleménye www.mklu.hu, <http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/sajto1/2016/02/2016.02.10-heves-jav.pdf>

A „lakosság egyes csoportjai”

A mindenkori „alkotmánynak a törvényhozót bűncselekmény megalkotására közvetlenül kötelező szabálya nincs. Közvetett szabályok azonban vannak.”³⁷

Ahogy az Alkotmánybíróság már a 11/1992. (III. 5.) AB határozatban leszögezte: „a bűncselekménnyé nyilvánításnak és büntetéssel fenyegetésnek alkotmányos indokon kell alapulnia: szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybe vettnek kell lennie.” Ahogy pedig a sokat idézett 30/1992. (V. 26.) AB határozat fogalmaz: „A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. (...) Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszer csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.” Az alkotmányos büntetőjog alaptételei nem vesztek érvényességükből az Alaptörvény hatálybalépését követően sem.³⁸

A védett csoportok körének meghatározása kapcsán jogalkalmazói kérdések különösen a „lakosság egyes csoportjai” fordulat esetében merülnek fel. Ahogy arra korábban hivatkoztunk, ezen fordulat a tényállás 2008-ban történt³⁹ módosítása során került a törvénybe.

A lakosság egyes csoportjai fordulatot a közösség elleni izgatás büntette esetében az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 22.) AB határozatában úgy értelmezi, hogy amögött „eltérő nézetrendszer (párttagok, egyesületek, mozgalmak stb. résztvevői) vagy egyéb, tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg”. Kifejti továbbá, hogy „A lakosság egyéb csoportjai, mint speciális jogi tárgyak, a lehetséges sokféleségük miatt még példálódzó jelleggel sem sorolhatók fel.

A tényállásszerűséghez azonban minden esetben szükséges, hogy a bántalmazás, illetve az erőszakkal vagy fenyegetéssel történő kényszerítés a valamely tekintetben együvé tartozó személyek összessége ellen irányuljon. Tehát, ugyanúgy, ahogy a közösség elleni izgatás tényállásánál a gyűlöletre uszításnak sem több, azonos ismérv alapján elkülönülő csoport

37 LÉVAY MIKLÓS: *A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre*. Pázmány Law Working Papers, 2011/24., 4. <http://www.plwp.jak.ppke.hu/>.

38 Ehhez lásd pl. 4/2013. (II. 21.) AB határozat.

39 2008. évi LXXIX. törvény 2. §, 2009. február 1-jei hatállyal.

ellen kell irányulnia, hanem elegendő egy csoport, a közösség tagja elleni erőszaknál is elegendő a tényállás megvalósításához, ha egy, azonos ismérv alapján elkülönülő csoporthoz tartozás vagy vélt tartozás miatt bántalmazták vagy kényszerítik valamire a csoporthoz tartozó személyt⁴⁰.

A jogalkotó célja vélhetően azon társadalmilag sérülékeny csoportok védelme volt, akiket személyiségük valamely lényeges tulajdonsága miatt ér előítélet motiválta gyűlölet-bűncselekmény. Az effajta tetszőleges, bármely csoport védelmének az a veszélye, hogy értelmét vesztheti a szimbolikus jogalkotás, ha a fokozott védelem tetszőleges közös ismérvvel rendelkező, így gyakorlatilag végtelen számú csoportot megillet. Ha mindenki megkapja a kiemelt védelmet, akkor voltaképpen senki nem lesz kiemelt: a különböző csoportok egy szintre kerülnek, így a tényállásnak többé nem lesz jelképes üzenet-értéke, ha csak nem az, hogy mindenkivel szolidaritást vállal a jogalkotó, aki gyűlölet-bűncselekmény áldozata.⁴¹

A rasszisták védelme

A törvényhely szigorúan szó szerinti értelmezés esetén felhívható az eredetileg védeni kívánt csoport tagjával szemben, amennyiben ő a gyűlölködőkkel – mint egy közös ismérvvel rendelkező, pl. rasszista csoporttal – szemben követ el bűncselekményt. Így az állam voltaképpen olyan csoportokkal fejezi ki együttérzését, akik ellen az adott tényállással és más jogszabályokkal eredetileg fel akart lépni.

Ez elkerülhető azon alkotmányos minimumkövetelmény figyelembevételével, amely szerint semmilyen kodifikációs megoldás mellett nem adhat az állam olyan csoportoknak fokozott és szimbolikus védelmet, amelyek elsődleges csoportalakító jellemzője más közösségek elleni gyűlölet, különösen, ha a gyűlölt csoport közös ismérvvel valamely megváltoztathatatlan tulajdonság. Másként fogalmazva: nem részesülhetnek fokozott és szimbolikus védelmében azok, akik a jogállam alapértékeit, így az egyenlőséget és az egyenlő méltóság elvét tagadják, illetve a másik oldalról nem kaphatnak fokozott és szimbolikus tartalommal bíró büntetést azok, akik olyanokkal szemben táplálnak erőszakba torkolló gyűlöletet, akik ellen (vagy akiknek a csoportképző eszméi ellen) az állam maga is küzd.⁴²

40 Uo.

41 BÁRD PETRA: *A gyűlölet-bűncselekmények hatékony üldözésének társadalmi feltételrendszere*. in: Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerezi Klára – Lévay Miklós – Podoletz Léna (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz – Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 29–40.

42 Ez közel áll a Helsinkai Bizottság véleményéhez, amennyiben szerintük „A jog nem ad különleges védelmet

Az alábbi példa megvilágítja, hogy a joggyakorlat miként foglalt állást ebben a kérdésben.

Az I. és II. r. vádlottak szilveszter éjjelén ittas állapotban gyalog közlekedtek több ismerősükkel együtt, amikor figyelmesek lettek a velük szemben haladó sértettre.

Mivel a vádlottak tudták, hogy a sértett tagja volt a Magyar Gárdának, ezért boszúból fennhangon szidalmazni kezdték és mindketten többször megütötték, majd amikor földre esett, megrúgták a sértettet. A bántalmazás során az alábbi kifejezések hangzottak el vádlotti oldalon: „ő gárdista, megöli az összes cigányt ...”, sértetti oldalon pedig: „te sem érdekel, te is cigány vagy.” A sértett fején és karján több, nyolc napon belül gyógyuló zúzódásos sérülés keletkezett.

Az elsőfokú bíróság közösség tagja elleni erőszakban állapította meg a terheltek felelősségét,⁴³ és az ítélet ellen fellebbezéssel nem élt sem az ügyészség, sem a védelem. A Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Főügyészség azonban felülvizsgálati indítványt nyújtott be a terheltek javára a Be. 417. § (1) bekezdés II/a. pontban biztosított jogkörénél fogva.⁴⁴

A védendő csoportok vonatkozásában a főügyészség kifejtette, hogy a „lakosság egyes csoportjai mint speciális jogi tárgyak körét a Büntető Törvénykönyv nem határozza meg, még példálódzó jelleggel sem. A bűncselekmény tényállásszerűségéhez azonban minden esetben szükséges, hogy a bántalmazás, illetve az erőszakkal vagy fenyegetéssel történő kényszerítés a valamely tekintetben együvé tartozó személyek összessége ellen irányuljon.

A 30/1992. (V. 22.) AB határozat szerint a „lakosság egyes csoportjai kitétel mögött »az eltérő nézetrendszer (párttagok, egyesületek, mozgalmak stb. résztvevői) vagy egyéb, tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg.«

Következésképpen a bűncselekmény megvalósítható valamely egyesület tagjának a sérelmére is, (márpedig) a jelen ügyben a vádlott erőszakos cselekményéhez nyilvánvalóan hozzájárulhatott annak tudata is, hogy a sértett korábban tagja volt a már a bíróság által jogerősen megszüntetett Magyar Gárda Egyesületnek.

azoknak, akiket emberi méltóságot sértő, alkotmányellenes eszméik formálnak csoporttá”.

<http://helsinkifigyelo.hvg.hu/2012/03/28/pofon/>

43 Ózdi Városi Bíróság, 2. B.96/2010/4., 2010. április 29.

44 Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Főügyészség, felülvizsgálati indítvány, Bf. 7943/2010/1/I., 2011. január 14.

A Büntető Törvénykönyv azonban 174/B. §-ában nyilvánvalóan csak azoknak a nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz tartozó személyeknek kívánt fokozott büntetőjogi védelmet biztosítani, akik valamely okból hátrányos helyzetben vannak, esetlegesen kiszolgáltatottak.

A fokozott büntetőjogi védelem azonban nem terjedhet ki egy olyan már betiltott, illetőleg felosztatott társadalmi szervezet, mozgalom vagy egyesület tagjára, amely szervezetnek a működése a bíróság által megállapítottan alkotmányellenes, s amelynek célja, tevékenysége éppen a nemzeti, etnikai, faji csoportok ellen irányul.

A terheltek magatartása azonban bűncselekményt megvalósított, mégpedig a Btk. 271. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint büntetendő garázdaság vétségét.⁴⁵

A Legfőbb Ügyészség fenti felülvizsgálati indítványát fenntartotta az alábbi indokok alapján:

„A Btk. 174/B. §-a által büntetni rendelt közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye nyilvánvalóan csak az alkotmányos keretek közé illeszkedő, a jogszabályi előírásoknak megfelelő közösségek, csoportok védelmére szolgálhat. A jogi normákat sértő, azokat figyelmen kívül hagyó és emiatt bíróság által fel is osztatott szervezkedés tagját a büntetőjog sem védi fokozottan, mert ellenkező esetben súlyos sérelmet szenvedne a jogrend egységének elve.

A sértettnek mint (volt) Magyar Gárda tagnak a tényállás szerinti körülmények közötti bántalmazása bűncselekmény, de nem a Btk. 174/B. §-a, hanem a Btk. 271. §-ának (1) bekezdése szerint minősül.”⁴⁶

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága az ügyészi felülvizsgálati indítvánnyal összhangban kimondta, hogy az „eszmerendszer közösségére alapozottan szervezett csoport (amely lehet egyesület, mozgalom stb.) tagjai (...) csak akkor élvezhetnek kiemelt büntetőjogi védelmet, ha a szervezet az Alkotmányban rögzített elveket tiszteletben tartva, törvényes keretek között fejti ki a tevékenységét.

A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembehelyezkedő szerveződés tagjait – kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta – értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve szenvedne súlyos sérelmet.”⁴⁷

45 Uo.

46 Legfőbb Ügyészség, Bfv. III.87/2011., 2011. március 1.

47 Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, Bfv. III.87/2011/5., 2011. május 3.

Egy másik ügyben a jogalkotó nem csak a feloszlatott szélsőséges egyesület volt tagjai tekintetében, hanem általánosságban is megtagadta a rasszistáktól a fokozott büntetőjogi védelmet, amikor csak az alapbűncselekményben állapította meg a vádlottak felelősségét.

Három héttel a roma sorozatgyilkosság tatárszentgyörgyi kettős emberölését követően – amely eseményről a média széleskörűen hírt adott – Miskolc város egyes, főként a roma lakosság által lakott részein az terjedt el, hogy a roma lakosságot ország- és városszerte felfegyverkezett, vélhetően jobb oldali radikális csoportok tetteleg bántalmazzák, illetve bántalmazni fogják. Emiatt a lakosságnak a romákon kívüli tagjai, a lakosság egyes csoportjai iránt, főként a Magyar Gárdához tartozók és a bőrfejük iránt ellenséges hangulat alakult ki és a roma lakosság egyes tagjai csoportokba verődve őrtüzeket gyújtottak, különféle szűrő-, ütő- és vágóeszközöket magukhoz véve, köveket összegyűjtve védekezésre, illetve – a lakosság egyes, a roma lakosságon kívüli, különösen a romaellenes érzülettel bíró csoportjaik körébe tartozó személyekkel való – összecsapásra készültek.

A közrend fenntartása végett fokozott rendőri készség volt. Ennek keretében a nap folyamán a város cigányok által lakott területein a rendőrök többször megjelentek a lakosság megnyugtatása és ellenőrzése céljából.

Az első tényállási pont szerint az egyik vádlott házának udvarán sörös- és borosüvegekbe benzint töltöttek, rongyot dugtak, majd az üvegek száját faékkal bedugaszolták. A robbanószer működésbe hozásához csak a kanóc végét kellett meggyújtani. Az így elkészített ún. Molotov koktélok alkalmasak voltak közveszély előidézésére.

A második tényállási pont szerint a vádlottak a II. r. vádlott udvarán éjfél körül tüzet gyújtottak, és a tűz körül kialakult beszélgetésben arról beszéltek, hogy „a magyarok támadásaitól meg kell védeniük a házaikat, míg többen azt kiabálták, hogy a bőrfejűeket meg kell állítani.”

A sértettek nem sokkal ezt követően haladtak el a II. r. vádlott lakhelye előtt. Mivel a sértettek gépjárműve többször – és a vádlottak szerint feltűnően lassan – haladt el a II. r. vádlott portája előtt, a vádlottak és ismeretlenül maradt társaik megbeszéltek, hogy ha az autó még egyszer megjelenik, megállítják, s a benne ülőket kérdőre vonják. A vádlottak ezt követően rövid idő múlva észlelték a gyanúnak tartott gépjárművet, és noha az autóban ülők arra okot nem szolgáltatottak, megállították, majd a náluk lévő eszközökkel ütni kezdték. Az egyik vádlott egy kb. egyméteres bottal ráütött a járműre az anyósülés oldali részen. Egy – az eljárás során fel nem derített kilétű – személy a jobb első üvegen át egy vascsövet is betolt az utasterbe, a fóliázott

ablaküveget átszakítva. A személygépkocsiban 104 350 forint rongálási kár keletkezett. A gépkocsi ütlegelése során azt kiabálták, hogy „büdös magyarok, üssétek őket, miért nem álltok meg, álljatok meg.” Az autó távozását követően is sokan azt kiabálták, hogy „szkinhedek voltak, mert nem álltak meg.” A cselekményt követően előkerült egy „halál a magyarokra” felirattal ellátott bot, ám a másodfokú bíróság azt figyelembe venni nem tudta, mivel a nyomozás során nem derült ki, hogy ki készítette, ki véste és ki használta.

A sértettek értesítése alapján a Miskolci Rendőrkapitányság járőrei a cselekményt követő rövid időn belül a helyszínre érkeztek. Ezt észlelve a vádlottak és ismeretlen társaik a náluk lévő szűrő-, vágó-, és ütőeszközöket eldobták és elmenekültek a helyszínről.

Az elsőfokú bíróság közösség tagja elleni erőszakban állapította meg az I–IX. r. vádlottak büntetőjogi felelősségét.⁴⁸

A másodfokú bíróság ezzel szemben csak az alap bűncselekményeket látta bizonyítottnak, tekintettel arra, hogy a magyarság elleni ellenséges érzület mint meghatározó, vezérlő motívum a vádlottakra konkretizálva – bizonyítékok hiányában – nem volt megállapítható. Ennek megfelelően az enyhébb minősítést célzó fellebbezések eredményre vezettek, és a másodfokú bíróság csökkentette a szankció mértékét.

A Magyar Gárda volt tagjai vonatkozásában a bíróság a fent említett ítéletre hivatkozott, míg általában a szélsőségesek vonatkozásában a szkinhedekkel kapcsolatos korábbi bírói gyakorlatot idézte fel. „Az ítékezés a cigányok, külföldi állampolgárok, fekete bőrszínű fiatalok ellen elkövetett bűncselekmények kapcsán munkálta ki azt a joggyakorlatot, hogy a társadalom által elfogadott nézetrendszerrel szembeszegülő csoportok olyan megítélés alá esnek, melyből következően az ilyen csoport nézeteivel azonosuló személyek elkövetése esetén az aljas indokot éppen e csoporthoz tartozás miatt látta megállapíthatónak.

A törvényszék álláspontja szerint a szkinhed eszmeiséget, ekként szélsőséges nézeteket valló, az általános társadalmi, erkölcsi, jogi szabályokkal szembehelyezkedő, a törvényes kereteket túllépő, az alaptörvényben rögzített elveket megsértő eszmerendszerre szerveződött csoportokhoz tartozó, annak ezen eszmeiséggel nyilvánvalóan azonosuló tagját nem illeti meg a Btk. 174/B. §-a szerinti speciális büntetőjogi védelem.

48 A Miskolci Városi Bíróság 14. B.4163/2009/96. számú, 2010. október 29-ei ítéletét a Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Bíróság 3. Bf.158/2011/16. határozatával hatályon kívül helyezte. A megismételt eljárásban született elsőfokú ítélet adatai: Miskolci Városi Bíróság, 22. B.2418/2011/64., 2012. július 3.

Az adott személyekre – ezen álláspont szerint – még a társadalmi agresszió elszabadulásának megakadályozása végett sem terjeszthető ki – a mindenféle különbségtétel és megkülönböztetés nélküli – speciális büntetőjogi védelem.”⁴⁹

A „sajóbabonyi ügy” néven ismertté vált eset váltotta ki talán a legnagyobb vitát e témában.

A Jobbik Magyarországért Mozgalom lakossági fórumot tartott 2009 novemberében Sajóbabonyban, amelyet a Magyar Gárda tagjai biztosítottak.

A nyomozati szakban a gyanúsítottak elmondása szerint a „cigányok egy-két hete beszéltek már a fórum előtt, hogy a gárdisták le fognak jönni Sajóbabonyba a cigányokat rettegésben tartani”. A fórumot a helyi általános iskolában tartották, a gárdisták az iskola udvarán voltak és a gyanúsítottak elmondása szerint őket fényképezték, mire a cigányok azt kiabálták nekik, hogy „Menjetek haza!”

Másnap, tanúvallomásokból kirajzolódóan, a romák több helyi lakost is megfenyegettek az előző napi fórum miatt. Délután pedig elterjedt a hír a romák között, hogy a város határába egyre több Jobbik-szimpatizáns/gárdista autós érkezett – mint az a tanúvallomásokból kiderült, őket a sajóbabonyi fórumon részt vevő nem roma lakosság hívta.

A város határában a romák 40–50 fős csoportja baltával, lapáttal, vascsővel, vasvillával felfegyverkezve rátámadt az autóban ülő Jobbik szimpatizánsokra. Az összegyűlt tömegből a bántalmazás közben többek között elhangzott a „Megdöglötök, büdös, szemét magyarok!” mondat is. A Jobbikosokat és a romákat is korábban az úton igazoltató rendőrjárőr próbálta feltartóztatni, sikertelenül, majd a tömegből kivált a kilenc vádlott és ismeretlen társaik. A Jobbik-szimpatizánsok menekülni kezdtek, de erre már nem volt módja az egyik családnak. Ők az autójukba még be tudtak ülni, de körülvette őket a tömeg, majd a náluk lévő eszközökkel ahol érték, ott ütötték az autót. Közben a helyszínre sorra érkeztek a rendőrök, így a támadók többsége meghátrált, legtöbben eldobálták a náluk lévő eszközöket.

Az ügy első-⁵⁰ és másodfok⁵¹ után „megjárta” a Kúriát is.⁵²

49 Miskolci Törvényszék mint másodfokú bíróság, 3. Bf.2013/2012/51., 2013. október 8.

50 Miskolci Törvényszék 4. Fk.1188/2011/217., 2013. május 9.

51 Debreceni Ítéltábla Fkf. I.498/2013/13., 2013. szeptember 30.

52 Kúria, Bhar. II.118/2014/11., 2014. május 22.; Kúria, Bfv. II.576/2014/13., 2014. december 17.

Valamennyi elkövetőt közösség tagja elleni erőszakban – egyes terhelteket egyéb bűncselekmény elkövetésében is – bűnösnek találta a bíróság. Az ítéletek jogerősek.

Az ítélettel egyet nem értők szerint jelen ügyben mind az alsóbb bíróság, mind a jogerős ítéletet hozó bírói fórum is a valós vagy vélt rasszistákat részesítette fokozott védelemben azzal, hogy a roma vádlottak felelősségét gyűlölet-bűncselekményben állapította meg.

Álláspontjuk szerint a bíróság adottnak vette, hogy ha egy csoportot gyűlölködő mondatok kíséretében bántalmaznak az elkövetők, felhívható a tényállás. Azt azonban már nem vizsgálta, hogy a kétségkívül brutális fenyegetések érzelmi töltete honnan származik.

Ahogy a vádlotti képviseletet is ellátó civil szervezet képviselője fogalmazott: „A közösség tagja elleni erőszak mint gyűlölet-bűncselekmény lényege ugyanis az, hogy az elkövető előítéletes egy csoporttal szemben, alacsonyabb rendűnek tartja a csoport tagjait, és ettől az érülettől vezérelve követi el cselekményét”.⁵³ Márpedig a romák nem vélelmezett felsőbbrendűségük miatt, hanem félelemből kerültek olyan érzelmileg felfokozott állapotba, ami a bűncselekmények elkövetéséhez vezetett.⁵⁴

I.1.3.5. A kimondott szavak jelentősége

Az „alulminősítést” magyarázhatja a büntetőjog természete, pontosabban a büntető eljárásjog azon követelménye, hogy a „kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére”.⁵⁵ Márpedig a gyűlölet indikátorai,⁵⁶ mint például a sértett és a terhelt eltérő csoport-hovatartozása, a megtámadott tulajdon természete, az elkövetés helye és ideje vagy az „egyéb motívum hiánya” csak a nyomozó hatóságok munkáját segítik, és kell is, hogy a felsorolt és más, a nemzetközi szakirodalomban irányadó faktorok mellett számba vegyék a gyűlölet-bűncselekmény lehetőségét, hiszen megfelelő nyomozás nélkül lehetetlen a vádnak bizonyítania a gyűlölet-motívumot.

A terheltek többnyire tagadják, hogy cselekményüket előítélet motiválta. A kimondott szavak értékelésének, a szóhasználat módja és körülményei vizsgálatának, a szóhasználó személyiségének kiemelt jelentősége van a cselekmény bizonyítása során. A gyűlölködő

53 Társaság a Szabadságjogokért: Másodfokon is rasszisták a gárdistákra támadó sajbábonyi romák, 2013. október 1., <http://tasz.hu/node/3773>

54 Uo.

55 1998. évi XIX. törvény, 4. § (2) bekezdés.

56 OSCE, ODIHR: *Preventing and responding to hate crimes: A resource guide for NGO's in the OSCE region.* Warsaw, 2009. 22–26.

szavak azonban önmagukban nem feltétlenül bizonyítják a gyűlölet-bűncselekményt, illetve nem feltétlenül alkalmasak a gyűlölt csoport helyes azonosítására.

Az alábbi ügyekben, noha a vádlottak „magyarokat” szidtak a bűncselekmény elkövetése alatt, a bíróság nem állapította meg a magyarság elleni motívumot.

A sértett közúton haladt kerékpárjával, amikor az erősen ittas állapotban lévő vádlott – felismerve őt, akit korábban, a vádlott testvére elleni büntetőeljárásban tanúként hallgattak ki – a sértett után kiabált, hogy álljon meg, mire a sértett a kerékpárjával megállt, arról nem szállt le, csak a lábát tette le.

A vádlott ezt követően a sértetthez lépett, majd azt kérdezte, hogy „megismersz-e köcsög magyar?”. Ezt követően a sértettet azonnal homlokra ütötte, úgy hogy az a kerékpárjával együtt a földre esett. Miután a sértett felállt, a vádlott ismételten megütötte, ezúttal az arcán, azzal, hogy „Nem ismersz meg? A rendőrségen találkozunk, te köcsög magyar!”

A sértettnek sérülése nem keletkezett, a cselekmény mindazonáltal alkalmas volt arra, hogy a sértettnek 8 napon belül gyógyuló sérüléseket okozzon.

Az ügyészség közösség tagja elleni erőszak miatt emelt vádat, a bíróság azonban könnyű testi sértés büntetvényében állapította meg a vádlott bűnösségét. A bírósági indokolás szerint „a cselekmény elkövetésekor a vádlott részéről elhangzó »Megismersz-e köcsög magyar?« felszólítás csupán azért hangzott el, mert a vádlott nem ismerte név szerint a sértettet, benne csupán felismerte azt a nem roma származású személyt, aki a testvére elleni büntetőeljárásban tanúskodott. Egyebekben köztudomású, hogy a roma lakosság körében elterjedt: a nem roma személyeket magyarnak vagy parasztnak titulálják. A vádlott cselekményét tehát bosszúból eredő ellenséges érzület motiválta, – nevezetesen, hogy a sértett a testvére elleni büntetőeljárásban tanúskodott, illetve a rendőrségi folyosón neki is »beszölt« –, ami erkölcsileg elítélendő.”⁵⁷

A bíróság a vádlottat 6 hónap börtönbüntetésre ítélte, amelynek végrehajtását 2 év próbaidőre felfüggesztette.

A vádlott erősen ittas állapotban egy helyközi autóbusszon utazott, majd miután cigarettázní akart, s ezt egyik utastársa szóvá tette, fennhangon szitkozódni kezdett.

57 Mezőkövesdi Városi Bíróság 7. B.290/2010/33., 2012. február 21.

Többek között a „geci magyarok, faszszopó magyarok, sokkal különbek vagyunk, mint ti” mondatokat mondta, folyamatosan és egyre hangosabban.

A szitkozódást az egyik utas megunt és rászólt a vádlottra, hogy fejezze be a hangoskodást. A vádlott ezt követően felállt, egy ún. rugós kést vett elő – összecsucott állapotban – majd azt hangoztatta, hogy „leszurkál” mindenkit a buszon.

Mindezt látva egy a buszon civil ruhában utazó rendőr felszólította a vádlottat a cselekménye befejezésére. A vádlott ekkor a kezében az összecsucott késsel elindult a rendőr felé és azt kiabálta: „mit menőzöl te köcsög magyar, téged is leszurkállak.” A megtámadott a rugós kést kicsavarta a vádlott kezéből, majd közölte, hogy rendőr és megkezdte vele szemben az intézkedést.

Noha az ügyészség kihívóan közösség ellenes magatartással, felfegyverkezve elkövetett közösség elleni erőszak büntettével vádolta a terheltet, a bíróság csak garázdaság büntetében állapította meg a büntetőjogi felelősséget. Az indokolás szerint a „lefolytatott bizonyítási eljárás alapján nem nyert kétséget kizáró módon bizonyítást, hogy a vádlott a buszon utazó polgárok nemzeti csoportjához tartozása miatt tanúsította a kihívóan közösségellenes magatartását, amely egyébként alkalmas volt arra, hogy másokban megbotráncozást keltsen.”

A vádlottat 1 év 6 hónap börtönre ítélte, 4 évre felfüggesztve.⁵⁸

Az alábbi vegyes motivációjú ügyben a másodfokú bíróság az ügy összes körülményeit figyelembe véve úgy ítélte meg, hogy a magyarságellenes szavak elhangzása ellenére nem a csoport elleni gyűlölet volt a bűncselekmény elsődleges mozgatórugója. Ezzel azonban az első- és a harmadfokú bíróság nem értett egyet.

A vádlott és társai úgy szereztek meg a sértett cigarettáját, hogy a kezét hátracsavarták, majd ketten fogvatartották, míg az I. r. fk. vádlott a táskájából a cigarettát kivette. Az I. r. fk. vádlott a sértettet „hülye kis magyar gecí”-nek nevezte, akinek „ki kellene irtani az egész fajtaját”, amiért nem adta oda neki első felszólításra a cigarettát.

Közösség tagja elleni erőszak csak I. r. fk. vádlott vonatkozásában merült fel, ezért csak az ő ügyében hozott ítéletek kerülnek ismertetésre:

Az elsőfokú bíróság az I. r. fk. vádlottat társtettesként elkövetett rablás, továbbá közösség tagja elleni erőszak, garázdaság és lopás vétségében találta bűnösnek.

Az elsőfokú bíróság az elhangzott szavakra hivatkozva állapította meg a közösség tagja elleni erőszak bűncselekményében a felelősséget.⁵⁹

Mind a védelem, mind a vád fellebbezett. Az előbbi felmentésért és enyhítésért, az ügyészség a kiszabott szabadságvesztés büntetések és a mellékbüntetések súlyosítása végett.

A Miskolci Törvényszék mint másodfokú bíróság az I. r. vádlottat a közösség tagja elleni erőszak büntette miatt emelt vád alól felmentette. A bíróság azt állapította meg, hogy „a sértett bántalmazásának indoka a cigaretta át nem adása miatti harag volt, és pusztán az indulat levezetése körében jelentkeztek a magyarsággal kapcsolatos negatív tartalmú kijelentések.”⁶⁰

Érvelésében a bíróság figyelembe vette a gyűlölet-bűncselekmények funkcióját és szimbolikus szerepét. A törvényszék mindenekelőtt leszögezte, hogy „sem a vádirati tényállás, sem az első fokú ítéleti tényállás nem tartalmazza e bűncselekmény törvényi tényállásának egyik alapelemét: a cselekmény motívumát. (...) A törvényi megfogalmazásból következően (...) a bűncselekmény motívuma másnak valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz, vagy a lakosság egyes csoportjaihoz való tartozása vagy vélt tartozása. A motívum mint alapvető tényállási elem kapcsán eljáróban azt kell megjegyezni, hogy az nem azonos az »ok« fogalmával. Míg ugyanis az ok objektív, azaz semleges fogalom a cselekvés szempontjából, a motívum ezzel szemben szubjektív töltetet is hordoz. A motívum ugyanis nem más, mint a cselekvést mint okozatot kiváltó ok érzelmi töltete, azaz a cselekvőnek az általa tanúsított magatartásához való érzelmi és tudati viszonyulása.

A közösség tagja elleni erőszak büntette kapcsán a motívum fennállásáról akkor beszélhetünk, ha az elkövetőt a csoporthoz tartozó személy ellen tanúsított erőszakos magatartására nem a konkrét személlyel szembeni sérelme, hanem e személynek az adott csoporthoz való tartozása miatti ellenséges érzülete indította. Ez egyben azt jelenti, hogy a motívum lehet vagylagos is – azaz az elkövetőt cselekményére ezen ellenséges érzület mellett más körülmény is motiválhatja – azonban a cselekmény elsődleges, vezérlő motívumának a közösséghez való tartozás miatti ellenséges érzületnek kell lennie. Ez a motívum pedig nem eseti jelleggel, azaz csak a konkrét cselekvéskor, hanem állandó jelleggel van jelen az elkövető tudatában, annak nézetrendszerében gyökerezik. (...)

59 Miskolci Járásbíróság 5. Fk.1157/2012/95., 2013. április 25.

60 Miskolci Törvényszék 14. Fkf.1099/2013/10., 2014. február 10.

Vagylagos motívumok fennállása esetén tehát csak az elkövető személyiségének megismerésekor lehet megalapozottan állást foglalni a tekintetben, hogy az elkövetőt az erőszakos fellépésre másnak valamely csoporthoz való tartozása miatti ellenséges érzülete vagy egy konkrét sérelem indította. Amennyiben ugyanis az erőszakos fellépés motívuma elsősorban egy konkrét sérelem volt, és a sértett adott csoporthoz való tartozásával összefüggésben elhangzott szidalmazás (pl. büdös magyar) mintegy az indulat levezetése körében jelentkezik, úgy közösség tagja elleni erőszak büntetéről nem beszélhetünk.⁶¹ Mindezek fényében a törvényszék azt állapította meg, hogy „a sértett bántalmazásának indoka a cigaretta át nem adása miatti harag volt, és pusztán az indulat levezetése körében jelentkeztek a magyarsággal kapcsolatos negatív tartalmú kijelentések.”⁶² A törvényszék tesztje tehát azt követeli meg, hogy kontextusában értékeljék a szavakat, hiszen az önmagukban megkérdőjelezhetetlenül rasszistának tűnő mondatok (itt: „ki kellene irtani az egész fajtáját”) az ügy összes körülményét tekintetbe véve nem feltétlenül a gyűlölet motívumot bizonyítják. „A járásbíróság e körben adott azon indokolása pedig, hogy a vádlott a cigaretta át nem adását azért sérelmezte, mert az a személy, aki ezt megtagadta magyar volt, feltételezésen alapul, amelyet semmilyen tény nem támaszt alá.”⁶³

A Debreceni Ítéltábla mint harmadfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletével egyetértve ismét megváltoztatta a döntést, és megállapította a vádlott felelősségét közösség tagja elleni erőszak büntetében. „Az egyes csoportok tagjai ellen elkövetett erőszakos bűncselekmények ugyanis olyan jelentős társadalmi érdeket sértenek, amely a jogalkotót arra ösztönözte, hogy egyre szélesebb körben vonja meg azon magatartások körét, amit a büntetőjog eszközeivel üldözendőnek nyilvánít. (A törvény) nem jelöli meg kifejezetten a bűncselekmény sértettjét, ellenben világosan utal arra, hogy a cselekmény motívumából eredően valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjához tartozó illetve vélhetően oda tartozó személyek közül kerülhetnek ki. Adott ügyben az eset összes körülményeiből következtetve minden kétséget kizáróan megállapítható volt, hogy a sértett mint egy közösség tagja szenvedett sérelmet.” A bíróság I. r. vádlottat 1 év 9 hónapi fiatalkorúak fogházára, 2 évre felfüggesztve, valamint 2 év közügyektől eltiltásra ítélte.⁶⁴

A Debreceni Ítéltábla döntése jogerős.

61 Uo.

62 Uo.

63 Uo.

64 Debreceni Ítéltábla, Fkhar. II.248/2014/7., 2014. június 3.

I.2. Aljas indokból illetőleg célból történő elkövetés

Ahogy arra a tanulmány korábban kitért, a rasszista, antiszemita okból történő elkövetést a bírói gyakorlat⁶⁵ aljas indokból, célból történő elkövetésnek minősíti.

A régi és az új Btk. Különös Részében is több olyan bűncselekmény van, ahol az aljas indokból történő elkövetés minősítő körülmény, így az alábbi bűncselekmények esetében:

- emberölés [Btk. 160. § (2) bekezdés c) pont],
- testi sértés [Btk. 164. § (4) bekezdés a) pont és (6) bekezdés a) pont],
- személyi szabadság megsértése [Btk. 194. § (2) bekezdés b) pont],
- rágalmazás [Btk. 226. § (2) bekezdés a) pont],
- jogellenes fogva tartás mint hivatali bűncselekmény [Btk. 304. § (2) bekezdés a) pont],
- az alárendelt megsértése mint katonai bűncselekmény [Btk. 449. § (2) bekezdés a) pont]⁶⁶

Azokban az esetekben, amikor az elkövető a cselekményét aljas indokból vagy célból követi el, de a terhére róható bűncselekmény esetében nincs ilyen minősítő körülmény, akkor a rasszista célzatot a büntetés kiszabása körében súlyosító körülményként lehet figyelembe venni.

A súlyosító és enyhítő körülményekről szóló 56/2007. BK vélemény III.2. pontja alapján: „Az az elkövetési mód, amit a törvény az egyes bűncselekményeknél minősítő körülményként értékel, más bűncselekményeknél általában súlyosító körülmény.”

Irányadónak kell tekinteni továbbá a Btk. 80. §-ában megfogalmazott azon követelményt is, hogy „A büntetést az e törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez.”

A „romagyilkosságok” néven elhíresült ügyben az elkövetők 2008–2009-ben összesen 9 helyszínen⁶⁷ hajtottak végre fegyveres támadást általuk romák által lakottnak

65 BH1994. 299., BH1995. 261., Legfelsőbb Bíróság Bf. III.3383/1993/5. határozat

66 NEUFIGA//248/2015.

67 2008. július 21-én Galgagyörökön, 2008. augusztus 8. napján Pircsén, 2008. szeptember 5. napján Nyír-
adonyban, 2008. szeptember 29. napján Tarnabodban, 2008. november 3. napján Nagycsécson, 2008. de-

vélt otthonok ellen. Az elkövetés során 6 ember meghalt, így a Nagycsécén és Tatárszentgyörgyön végrehajtott támadás során két-két fő – köztük Tatárszentgyörgyön egy gyermek is –, míg a kislétai és a tiszalöki elkövetés során egy-egy fő. Az elkövetők a cselekmény során összesen 11 Molotov-koktét dobtak le, 78 lövést adtak le, és 55 ember életét veszélyeztették.⁶⁸

A támadássorozatban négy elkövető vett részt, amelyből a IV. rendű vádlott az utolsó két támadásban sofőrként segédkezett. A terheltek közül ketten testvérek, egyikük a fiatalabbik fivér közeli barátja, illetőleg a negyedik a fiatalabb testvér korábbi jó ismerőse. Mindannyian debreceni lakosok.

A Pest Megyei Főügyészség 2010. szeptember 10. napján benyújtott vádiratában⁶⁹ az I, II. és III. rendű vádlottak ellen 1 rendbeli előre kitervelten, aljas indokból, több emberen, részben sok ember életét veszélyeztetve, részben tizennegyedik életévét be nem töltött személy ellen elkövetett emberölés büntette, 1 rendbeli fegyveresen és csoportosan elkövetett rablás büntette, 1 rendbeli lőfegyverrel és lőszerrel visszaélés büntette elkövetése miatt emelt vádat. Az ügyészség az I. rendű terheltet további 1 rendbeli foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés büntette elkövetésével is megvádolta. A IV. rendű vádlott ellen bűnsegédként elkövetett, 1 rendbeli, előre kitervelten, aljas indokból, több emberen elkövetett emberölés büntette elkövetése miatt emelt vádat.

A tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeként a főügyészség 2013. április 12. napján benyújtott átiratában⁷⁰ a vádirati tényállást részben pontosította, illetve kiegészítette.

Az eljáró ügyész vádbeszédében a vádirati tényállást a korábban írásban benyújtott pontosításokkal és kiegészítésekkel fenntartotta, valamint a minősítést egyes vádpontok vonatkozásában pontosította.

A Budapest Környéki Törvényszék a 2013. augusztus 6. napján kelt, 8. B.101/2010/1010. számú ítéletével az I., II. valamint III. rendű vádlottakat bűnösnek

cember 15. napján Alsózsoltán, 2009. február 23. napján Tatárszentgyörgyön, 2009. április 22. napján Tiszalökön, 2009. augusztus 3. napján Kislétán.

68 http://hvg.hu/itthon/20160112_Romagyilkosságok_kezdodik_a_harmadfok_ite/nyomtatás; <http://www.origo.hu/itthon/20091225-ev-vegi-osszefoglalo-ciganyok-elleni-tamadasok.html>; http://hvg.hu/itthon/20150508_Romagyilkosságok_masodfokon_is_orokre_bor

69 Nf.5431/2008/174-I. számú vádirat

70 Nf.5431/2008/364. számú átirat

mondta ki előre kitervelten, aljas indokból, különös kegyetlenséggel, több emberen, tizennegyedik életévét be nem töltött személy ellen elkövetett emberölés büntettében, 2 rendbeli fegyveresen és csoportosan elkövetett rablás büntettében, lőfegyverrel és lőszerrel visszaélés büntettében, valamint haditechnikai termékkel visszaélés büntettében, ezért őket a bíróság – mint bűnszervezetben elkövetőket – életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte, azzal, hogy feltételes szabadságra nem bocsáthatóak.

A IV. rendű vádlottat bűnösnek mondta ki bűnszegédként elkövetett, előre kitervelten, aljas indokból, több emberen, tizennegyedik életévét be nem töltött személy ellen elkövetett emberölés büntettében, ezért őt a bíróság – mint bűnszervezetben elkövetőt – 13 év fegyházbüntetésre ítélte, azzal, hogy feltételes szabadságra nem bocsátható.

Az ügyész⁷¹, valamint a vádlottak és védőinek⁷² fellebbezésére tekintettel a Fővárosi Ítéltábla a 2015. május 8. napján kihirdetett 5. Bf.399/2014/61. számú ítéletében az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, és az I., II. és III. rendű vádlottakat bűnösnek mondta ki további 4 rendbeli – melyből 2 rendbeli aljas indokból, 2 rendbeli aljas indokból és tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett – személyi szabadság megsértésének büntettében, az I., II., valamint III. rendű vádlottak élet elleni cselekményét védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett emberölés büntettében is, továbbá vagyoni elleni cselekményüket fegyveresen elkövetett rablás büntettének, közbiztonság elleni bűncselekményeiket egységesen lőfegyverrel és lőszerrel visszaélésnek minősítette. Mindhárom vádlott vonatkozásában a magánlaksértés büntette miatt indult büntetőeljárást megszüntette, egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét – a minősítés, valamint a kiszabott büntetés tekintetében – helyben hagyta.

A másodfokú bíróság ítélete ellen az I. rendű, II. rendű, III. rendű vádlottak, valamint védőik fellebbezést jelentettek be⁷³. A IV. rendű terhelt vonatkozásában az ítélet 2015. május 8. napján jogerőssé vált.

A Kúria a 2016. január 12. napján tartott nyilvános ülésen meghozott végzésében⁷⁴

71 IV. rendű vádlott terhére súlyosítás érdekében bejelentett

72 részben az ítélet hatályon kívül helyezése, részben felmentés érdekében, II. rendű terhelt és védője továbbá részben a cselekmények eltérő minősítése és a kiszabott büntetés enyhítése végett

73 „Fellebbezésükre a jogi alapot az adta, hogy a másodfokú bíróság a vádlottak „bűnösségét olyan, az elsőfokú bíróság által megállapított bűncselekménnyel anyagi halmazatban álló cselekmény miatt is megállapítja, amelyről az elsőfokú bíróság nem rendelkezett”. Kúria Bhar. I. 1320/2015/47. számú ítéletének 6. oldala.

74 Kúria Bhar. I. 1320/2015/47. számú ítéletének 6. oldala.

az I., II., és III. rendű vádlottak vonatkozásában a Fővárosi Ítéletábrla 5 Bf.399/2014/61. számú ítéletét helybenhagyta.

A Budapest Környéki Törvényszék ítéletében⁷⁵ a terheltek által elkövetett cselekmények „aljas indokból” történő minősítő körülményként való megállapíthatóságát a következőkkel indokolta: „Lényegében mind a négy vádlott úgy ítélte meg, hogy a törvények és az igazságszolgáltatás nem tölti be a szerepét, ezért elhatározták, hogy megrendszabályozzák a cigányokat. Azt akarták, hogy a cigányok lássák, hogy ebben az országban nekik is lehet félni, nem csak másoknak, nemcsak magyaroknak.

A cigányokban félelmet akartak kelteni és ezért indították ellenük a támadásaikat.

A törvényszék meggyőződése szerint miután a különböző helyszíneken élő, cigány származású sértettek semmiféle támadó, de még sértő megnyilvánulást sem tettek a vádlottak felé, mégis szisztematikusan olyan helyszíneket választottak ki, ahol a cigány lakosság élt, az elkövetés motívumára egyértelműen vonható következtetés, nevezetesen a sértettek elleni támadásokra, megölésükre irányuló szándékuk végrehajtására kizárólag a cigány etnikai csoporthoz való tartozás miatt került sor. Ez a vádlotti magatartás erkölcsileg mélyen elvetendő morális, etikai szempontból is, és így a vádlottak cselekménye megalapozza az aljas indokból elkövetett emberölés büntetében való minősítést.

A törvényszék egyetértett az ügyészség által megfogalmazottakkal is, nevezetesen, hogy az I. r., a II. r. és a III. r. vádlottak esetében a rasszista indíték, a roma kisebbséggel szembeni idegengyűlölet meghatározó jelentőséggel bírt a bűncselekmény elkövetésére irányuló szándék kialakulásánál. A vádlottak a sértetteket nem ismerték, személyes ellentétek nem játszottak közre az akaratelhatározás kialakulásában. Anyagi hasznuk vagy más személyes előnyük sem származott a bűncselekmény elkövetéséből, és más olyan racionális okot sem találni, ami a cselekmény véghezvitelére készítette volna őket. Döntően az idegengyűlölet, valamint annak folyományaként a társadalmi rend hatékonyságával szembeni elégedetlenség indította őket a morális és jogi keretek határát átlépő cselekvésre. Ehhez lehet hozzátenni, hogy a IV. r. vádlott lényegében hasonló megfontolásból csatlakozott a társaihoz.

A súlyosabb minősítést megalapozhatja a bosszú is. Az emberölés bosszúvágyból történő elkövetése esetén az aljas indokból elkövetettként minősítés szempontjából azt a külső hatást kell vizsgálni és értékelni, amely a motívumot vagy a célzatot élet-

75 A Budapest Környéki Törvényszék a 2013. augusztus 6. napján kelt, 8. B.101/2010/1010. számú ítélete, 854–857. oldal.

re hívja, és ennek mibenléte és jellege határozza meg, hogy a társadalom erkölcsi felfogásával összhangban, az elkövetőben az ölési cselekmény véghezvitele során keletkezett indulat a súlyosabb minősítés megállapítását eredményezheti-e. Ha ilyen oldalról közelítjük meg főleg az I. és a II. r. vádlott cselekvőségét, ugyancsak megállapítható e súlyosabb minősítő körülmény.

A II. r. vádlott vallomásaiból az következik, hogy saját, a cigányokkal kapcsolatos konfliktusai során ért egyéni sérelmei megtorlatlanul maradtak. Az elkövetők nem kerültek elő, nem lettek megbüntetve. A környezetében ő úgy látta, hogy a cigányok szabadon rabolnak, terrorizálnak mindenkit. Felnőtt korában, mikor figyelemmel kísérte a híradásokat, számos cigányok által elkövetett kegyetlen bűncselekményt tapasztalt, melyeket meglátása szerint a bíróságok nem büntettek meg kellőképpen. Bosszúvágy alakult ki benne a cigányokkal szemben. Azt akarta, hogy a cigányok is féljenek a magyaroktól, tapasztalják meg ők is azt a félelmet, amit a magyarok éreznek velük szemben. Ehhez az elképzeléshez társult később testvére, az I. r. vádlott terve, mely szerint szervezett módon kell a cigányokkal szemben fellépni. Mivel az állam nem tesz semmit a megfélemezésükre, hatékonyan kell a problémába beleavatkozni, fel kell fegyverkezni, és meg kell támadni a cigányokat. A cigányokkal szemben érzett bosszú hívja életre a terv megszületését. A támadásoknak ártatlan emberek lesznek célpontjai, akik kizárólag azért lesznek megtámadva, majd később megölve, mert cigány származásúak. Valakinek egy faji csoporthoz való tartozása miatti megölése pedig – miként ez fentebb részletesen kifejtésre került – aljas indoknak tekintendő.”⁷⁶

VÁLTOZÁSOK ÉS ÚJ MEGOLDÁSOK A BÜNTETŐELJÁRÁSRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY TERVEZETÉBEN

BESZÁMOLÓ A 2016. JÚLIUS 6-ÁN, MISKOLCON TARTOTT KONFERENCIÁRÓL

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézetének és az Ügyészek Lapja Szerkesztőségének közös szervezésében 2016. július 6. napján került sor az új büntetőeljárás törvény első tervezetéről szóló konferenciára, amelynek az MTA MAB Állam-és Jogtudományi Bizottság adott otthont. A konferencia aktualitását az adta, hogy a Kormány előterjesztette a büntetőeljárás törvény első, társadalmi vitára bocsátott, konkrét normaszövegét, amely lehetőséget nyújt mind az elméleti, mind a gyakorlati szakemberek számára véleményük kifejtésére, álláspontjaik egyeztetésére. A konferencia szervezői is éppen ezt a célt tűzték ki, amikor a kodifikációban résztvevők, a jogtudomány képviselői, valamint a gyakorlatban dolgozó szakemberek előadásai révén kaphattunk átfogó képet az új törvény tervezetéről, elsősorban az abban foglalt változásokról, új megoldásokról.

Prof. Farkas Ákos dékáni köszöntő beszédében kiemelte, hogy nem mindig az a jó, amit a tudós grémium annak ítél, hanem az, amit a törvényhozó is annak tekint. A hatályos törvény megalkotásakor éppen ez a szakmai konszenzus hiányzott, nem is lett hosszú életű, ezért szükség van a kódex kodifikációjára. A folyamat célegyenesben van: rendelkezésre áll egy felépített szervezet és egy konkrét normaszöveg, amely szakmai vitákon keresztül csiszolódik. Jelen konferencia is egy ilyen fórum, ahol a szakmai kérdésekről lehet vitatkozni, éppen ez a célja a tanácskozásnak.

Az első előadó Szabó József, Igazságügyi Minisztériumba beosztott bíró, a miniszter szakmai tanácsadója volt, aki a kodifikáció céljairól és eddigi eredményeiről beszélt. Elöljáróban csatlakozott a dékán úr bevezetőjében foglaltakhoz, amikor hangsúlyozta, hogy remélhetőleg még sok ilyen konferenciára fog sor kerülni, melyek eredményeképpen sikerül majd konszenzust létrehozni és mindenki elégedett lesz az eredménnyel. Eddig egy ilyen konferencia került megrendezésre az Alkotmánybíróság és a Károli Gáspár Református Egyetem közös szervezésében.

Az Igazságügyi Minisztériumba visszajutott eddigi többségi vélemény szerint a tervezet jó szerkezetű, elősegíti a gyors és hatékony igazságszolgáltatást. Az előadó felhívta a jelenlévők figyelmét, hogy a tervezet mindenki számára elérhető, és most is folyamatosak a

szakmai egyeztetések. A kodifikáció során szem előtt kell tartani, hogy a kódexet másképp olvassák az eljárás egyes szereplői, ezért a tervezetnek alkalmasnak kell lennie a vitára. A kódexnek célokat kell kitűzni, az eredményeket pedig a hatályba lépést követően lehet megítélni. A hatályos kódex számtalan módosításon ment keresztül, ezért elveszítette egységességét, továbbá nem felel meg az időszerűség követelményének sem, nem elég hatékony, ezért változásokra van szükség.

A kodifikáció céljait a Kormány 2015. február 11. napján elfogadott előterjesztése részletesen tartalmazza, amelyből néhány pontot idézett fel az előadó: a funkciómegosztás elvének érvényesítése, a sértettek érdekeinek fokozott védelme, a sérülékeny csoportok védelme, az eljárások differenciálásával az eljárások gyorsítása, a jogorvoslati rendszer felülvizsgálata (amelyre az apró-cseprő hibák miatt a hatályon kívül helyezések elkerülése érdekében van szükség). Az egyik legfontosabb cél azonban az, hogy – mivel az állam a sérelmet szenvedett fél mellé áll, partnernek tekinti a feleket – ne érje meg bűncselekményt elkövetni, ne legyen megtartható a bűncselekményből származó vagyon, minden szereplő viselje a saját cselekményéért a felelősséget. Az előadó szerint a tervezet átlátható, világos szabályozás.

Az új rendelkezések főbb területei: az ülnökrendszer megszüntetése (a tervezet a szaktanácsadás mellett tette le a voksát), a funkciómegosztás (a bíró nem felelős a vád hiányosságaiért), a nyomozás szakaszának két részre bontása (felderítés és vizsgálat). A tervezet összességében nagyobb felelősséget ró az eljárás szereplőire, a vádra és a védelemre egyaránt, továbbá az uniós kötelezettségek miatt is szükség van változásokra.

Előadását Csemegi Károly máig érvényes szavaival zárta: *„Egyetlen törvény sem viseli annyira homlokán azon kor, és azon ország civilizáció állapotát, amelyben és amelynek számára készült, mint a büntető törvénykönyv és a bűnvádi eljárás.”*

Az ügyvédi hivatásrend szemszögéből Varga Detre ügyvéd „Védői mozgásterés kényszerpálya az új büntetőeljárásról szóló törvény tervezetében” című előadásában mondta el első benyomásait a tervezetről. Alapvető tételként leszögezte, hogy a jogalkotó nem a megtorlás, hanem a hatékony igazságszolgáltatás mellett tört lándzsát, ennek megfelelően az állam nem a büntetőjogi igény tulajdonosa, hanem annak letéteményese. Ebben a rendszerben a védő közvetítő szerepet tölt be az állam és az eljárás egyéb résztvevői között. Az ügyvédi szakma álláspontja szerint jelenleg egyrészt mozgásteret, másrészt azonban egyben kényszerpályát is jelent, amelyet néhány példán keresztül illusztrált.

Elsőként a vádalku intézményére vonatkozó javaslatait osztotta meg a hallgatósággal, hiszen köztudott, hogy a tárgyalásról lemondás mint külön eljárás jelenlegi formájában

nem működik, az előadó szerint az ügyész jelenleg nem „alkuszik”. Nézete szerint a védő és az ügyész a vádelőkészítési szakaszban megoszthatnák a stratégiájukat, nézeteik között az előnyök alapján metszéspontot lehetne találni, azaz egy előzetes, intézményes keretek között lefolytatott eszmecsere alapján egy „előzetes ügyészi állásfoglalás” kialakítása után a védő is kialakítaná álláspontját, azt hivatalos irat formájában megosztaná az ügyésszel. Jelenleg az eljárás bizonytalansága miatt nem tesznek a terheltek beismerő vallomást.

A javaslat másik köre a közvetítői eljárás kiszélesítésére vonatkozott, azaz az eljárást ki kellene terjeszteni a gazdasági bűncselekmények körére is, hiszen az állam által elszenvedett kár megtérítése mindenképpen előnyös lenne.

A további javaslat a védői adatgyűjtésre vonatkozott. A védőknek ugyanis jelenleg nehézkes az adatgyűjtés, ami azonban a védekezési stratégia kidolgozásához elengedhetetlen. Az előadó erre vonatkozó konkrét javaslatai a „mentő körülmény elhallgatása” bűncselekmény alkalmazási körének kibővítésére, a gazdasági ügyekben (adóügyi szakkérdésekben) „állásfoglalás kérésé”-nek lehetővé tételére, valamint az elektronikus adatbázis létrehozására vonatkoztak.

A javaslatok utolsó csoportja a kirendelt védők eljárását és díját érintette. Álláspontja szerint az Igazságügyi Minisztériumnak támogatnia kellene egy olyan kezdeményezést, hogy ne járhasson el minden ügyvéd büntető ügyekben, hanem az ügyvédi kamara kialakítana egy vizsgarendet, és annak alapján lehetne eljárni a minőségi munka érdekében. Ezt a célt szolgálná a megfelelő infrastruktúra és az egységes továbbképzés bevezetése is. Végül az előadó a sikeres védőre vonatkozó véleményét fejtette ki. Nézete szerint a védő a bíró és az ügyész „mostohatestvére”, a sikeres védőnek nem a felmentést kell megcéloznia, hanem az ügy elején meg kell tudnia mondani, hogy hogyan fog az ügy befejeződni. Az ügyvédi szakma profitorinétált, az ügyfél a védőtől „kiszámíthatóságot” vár, továbbá a terhelt együttműködésének sokkal nagyobb súllyal kell érvényesülnie az eljárás során. A védői jogok minél hatékonyabb érvényesítése érdekében az új kódexben az előadásban elhangzott javaslatokat megfontolandónak tekinti.

A következő előadó *habil. Róth Erika egyetemi docens* mielőtt saját előadásához – azaz a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések átalakuló rendszerének bemutatásához – hozzákezdett volna, az előző előadáshoz csatlakozva megjegyezte, hogy a „hatékony védelemhez való jog” gyakorlásához valóban felkészült ügyvédi kar szükséges, amely megvalósításához hozzájárulhatnak az előző előadó által megfogalmazott javaslatok.

Ezt követően Róth Erika általános értékelésként leszögezte, hogy a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekre vonatkozó szabályozás nemcsak előremutató, hanem

kritizálható megoldásokat is tartalmaz. A jogintézmények elnevezése több helyen változott (pl. az előzetes letartóztatás helyett letartóztatás, az ideiglenes kényszergyógykezelés helyett előzetes kényszergyógykezelés, a házkutatás helyett kutatás). A hatályos törvény is tartalmazza az alapvető garanciákat (pl. szükségesség, arányosság, fokozatosság, az érintett kímélete), csak nem egy helyen, továbbá a kényszerintézkedések zöménél a hatályos törvényben is vannak általános szabályok. A tervezetre is érvényes, hogy a kényszerintézkedések alkalmazása soha nem kötelező, csak lehetőség, azonban ennek törvényi kimondására nem kerül sor

A tervezet rendszertani változást hozott az őrizet szabályainál. Az őrizet előtt jó helyen van a tetten ért elkövető elfogására vonatkozó szakasz. Az őrizet szabályai kibővülnek, habár azok nem új elgondolások, hanem korábbi, illetve korábban elvetett megoldásokhoz nyúlt vissza a jogalkotó (pl. „tettenérés esetén a terhelt személyazonossága nem állapítható meg” vagy „az érintett a tárgyaláson rendezavarást követ el”). Kritika tárgyát képezi éppen ebből kifolyólag az őrizetbe vétel fogalma, azaz: „a terhelt személyi szabadságának elvonása” hogyan értelmezhető a rendezavaró terhelnél, továbbá megfelel-e a szükségesség, arányosság követelményeinek a szabályozás. Túlságosan tág az a feltétel is, hogy nemcsak előzetes letartóztatás, hanem bármely kényszerintézkedés valószínűsíthető elrendelése esetén alkalmazható.

Az óvadék szabályai terén azonban egyértelműen pozitívan értékelhető szabályozással találkozhatunk, mivel a jelenlegi problémák orvoslására került sor. A tervezet alapján az óvadék valódi alternatívája lehet az előzetes letartóztatásnak (mivel nemcsak pénz lehet a tárgya, valamint nemcsak a terhelt teheti le).

Újítás azonban a bűnügyi felügyelet, amely az előzetes letartóztatás alternatívájaként szolgál. A hatályos törvényből a lakhelyelhagyási tilalom, a házi őrizet és a távolltartás egyes szabályai is visszaköszönek. A letartóztatás terén az előadó nem tartja szükségnek az elnevezés megváltoztatását. Problematikus, hogy a tervezet nem szab meg végső határidőt a letartóztatásra vonatkozóan. Indokolt lenne továbbá bírósági eljárásra vonatkozó szabályokat elhelyezni a kényszerintézkedések között, mivel azok a tervezetben a bírósági eljárás általános szabályai között vannak. Összegzésképpen elmondható, hogy a hatályos kódexben lévő kényszerintézkedéseket a tervezet is tartalmazza, valamint a lehető legenyhébb korlátozással járó kényszerintézkedéseket kell a tervezetbe bevenni.

Kiss Anna az OKRI főmunkatársa, az Ügyészek Lapja főszerkesztője az eljárási szakaszok egymáshoz való viszonyát mutatta be. A büntetőeljárás szakaszosan felépülő folyamat, mely nyomozásból és bírósági eljárásból áll. Az eljárás egyes fázisaiban a funkciómegosztásnak

megfelelően különböző személyek rendelkeznek döntési jogosultsággal. A két rész egymáshoz való viszonya régóta vita tárgyát képezi. Ahhoz, hogy a tervezet újításait megértsük, szükséges az 1973. évi I. törvény és az 1998. évi XIX. törvényebből a szempontból történő felvázolása. Az 1973. évi I. törvény az eljárási szakaszok egyenértékűségének elve mellett foglalt állást, azaz az egyes szakaszok önállóan is képesek az igazság feltárására. Az 1998. évi XIX. törvény változtatott ezen a felfogáson, azaz a nyomozásnak már nem feladata a tényállás alapos és hiánytalan feltárása, hanem csak a bírósági eljárás előkészítése. Az új Be. a hatóságok közötti kompetencia-elosztás terén is változtatott, mivel a nyomozás ura az ügyész lett. A nyomozó hatóság feladata pedig, hogy az ügyészi rendelkezés alapján a nyomozási cselekményeket elvégezze.

A tervezetben jelentős újításokról van szó. A jogalkotó új nyomozási modellt dolgozott ki, amely mind az eljárási szakaszok egymáshoz való viszonya, mind a kompetencia-megosztás terén megnyilvánul. Nem tér vissza az 1973. évi I. törvényben megfogalmazott elvhez, megtartja azonban azt az elvet, miszerint a nyomozás csak egyfajta előzetes eljárás, ugyanakkor a nyomozást mint egységes szakaszt megszünteti, és két fő szakaszra különíti el: a felderítésre és a vizsgálatra. E szakaszokban világosan elhatárolja a felelősségi köröket és az ehhez kapcsolódó eszközrendszereket az ügyészség és a nyomozó hatóság között, így a kompetenciaelosztás terén is változtatás történik. A nyomozás e két szakasza közötti cezúrát – főszabály szerint – a terhelt bekapcsolódása jelenti. A felderítés viszonylag kötetlen formával az adatok – nem elsődlegesen a bizonyítási eszközök – gyűjtésére koncentrál, az ügyész nem ura a nyomozásnak. A vizsgálat ezzel szemben a konkrét személlyel szembeni vádemelés eldöntéséhez szükséges bizonyítási eszközök beszerzésére irányul tényleges ügyészi irányítás mellett.

A tervezet a nyomozás vizsgálati szakaszába integrálja a hatályos Be. vádemelési szakaszát azért, hogy az érdemi döntés meghozatalára, illetve az elterelő intézmények igénybevételére korábban is sor kerülhessen annál, minthogy a vádemeléshez szükséges bizonyosságig megtörtént a bizonyítás. A tervezet a garanciák megtartása mellett jelentősen egyszerűsíti a vádirattal szemben megfogalmazott formai és tartalmi előírások rendszerét. A törvényes vádként szereplő formális elvárásokat felváltja a vád érdemi vizsgálata.

A bírósági szakasz eljárási formái megegyeznek a hatályos törvényben lévő formákkal. A tervezet strukturális jelentőségű újítása a bíróság tényállás-tisztázási kötelezettségének újragondolása, miszerint a bíróság nem kötelezhető a tényállás hivatalból való felderítésére, a tényállást az indítványok keretei között kell tisztázni.

Összegzésképpen kijelenthető, hogy bár látszólag a tervezet jelentős változtatásokat hajt végre a büntetőeljárás e területén, a gyakorlatban viszont ezek az elvek már korábban is

érvényesültek, hiszen a nyomozás sohasem volt egységes szakasza a Be.-nek, a gyakorlatban mindig elkülönült egymástól a felderítés és a vizsgálat, így elmondható az a pozitív észrevétel, hogy a jogalkotó a gyakorlathoz igazítja a szabályait.

Prof. Farkas Ákos intézetigazgató, egyetemi tanár a nyomozás körüli bonyodalmakat tárta fel előadásában. Elöljáróban egy, az európai államokban végzett kutatás tapasztalatairól számolt be, melyek szerint a különböző büntetőeljárások nyomozásra vonatkozó szabályai között olyan jelentős eltérések vannak, hogy egységes szabályok kialakítására nincs esély. Ugyanez a kutatás egyúttal az ügyészi jogkör nyomozás során történő megerősödését és azzal együtt a kontroll nélküli nyomozó hatósági tevékenység visszaszorulásának tapasztalatait igazolta.

Magyarországon az ügyészi irányítás a kriminalisztikai tevékenység feletti diszponálást jelenti. Ezzel kapcsolatban az az alapvető kérdés merül fel, hogy az ügyész képes-e erre? Az ügyész a nyilvántartások egy részéhez hozzáfér. Az előadó Németországot hozta fel példaként, ahol az irányítás az ún. „Hilfsbeamte” segítségével történik, egy kriminalisztikában képzett grémium alakult ki, és az ügyész a felderítés során, ha úgy gondolja, átveheti az irányítást. Alapvető kérdés, hogy mennyi időbe telik egy ilyen ügyész gárdának a kiképzése? Rendelkezésre áll-e minden eszköz, hogy ilyen körülmények között a tényállás teljes tisztázása megtörténjen? Az USA-ban, Angliában a kihallgatást felveszik, így ellenőrizhetővé válik, aki kérdez és aki válaszol.

Hazánkban hiányzik mind a nyomozó hatóság, mind az ügyészség képzéséből a kérdezési technikák oktatása. Ezt a hiányt pótolni kellene, azaz a felderítés hatékonyságának növelése érdekében standardizált kérdezési technikákat kellene bevezetni és elsajátítani. Az előadó további javaslata, hogy a hangfelvételt kötelezővé kellene tenni (külön jogszabály most is lehetővé teszi).

Hiányosságként értékelhető, hogy komplex nyomozó csoportokra lenne szükség, mivel a bonyolult nyomozást igénylő ügyekben a nyomozások elhúzódnak, a nyomozást irányító ügyésznek háttér csapattal kellene dolgoznia, ami jelenleg nem lehetséges. Erre vonatkozóan az előadó ismét külföldi tapasztalatokat említett (Németország, Anglia).

További hiányok tapasztalhatóak az európai igazságügyi együttműködés terén. Ezek közül az előadó megemlített néhányat, azaz: habár közös nyomozócsoport létrehozása lehetséges, gyakorlati tevékenységük kétséges, továbbá 2017-ben számon fogják kérni az Európai Elfogatóparancs mintájára bevezetett Európai Nyomozási Határozat beiktatását. Egyértelműen negatívumként értékelte az információhoz jutással kapcsolatosan (titkos információgyűjtés, titkos adatszerzés), hogy a tervezet a rendőrségi törvényben szereplő

eszközöket emel be a kódexbe. Habár ez nem magyar jelenség, minden ország egyre szélesebben kívánja ezeket érvényesíteni. Célravezető az lenne, ha minden bűncselekmény esetén alkalmazhatóak lennének ezek a módszerek, eszközök. Éppen ezért nagyon fontosá válik a védő szerepe, hiszen a nyomozás egy zárt szakasz, a nyomozó hatóság tevékenysége nem válhat átláthatatlanná, ezért jelennek meg a garanciák az eljárás során.

Székely György csoportvezető ügyész (Miskolci Járási és Nyomozó Ügyészség) előadása két témát ölelt fel: az ügyész szerepét és helyét a nyomozás új koncepciójában, valamint a vádemelés előtti elterelés új intézményeit.

Az előadó bevezetésekképpen az ügyész nyomozás során betöltött szerepét hasonlította össze a hatályos Be.-ben és a tervezetben, rávilágítva ezzel az alapvető különbségekre. Az összehasonlításból csak a tervezet újításait emelem ki: az ügyész a felderítés során felügyeleti, a vizsgálat során pedig irányítási funkciót tölt be. Az előadó hangsúlyozta, hogy ezek alapvetően a közigazgatási jog által kimunkált és használt fogalmak. Kérdésként merül fel, hogy az ügyész a nyomozó hatóságot mikor felügyeli és mikor irányítja?

Lényeges újítás, hogy megszűnik az önálló vádszakasz. Az előadó részletesen taglalta a felderítés és felügyelet funkcióját, tartalmát.¹ A felderítés külön választásának indoka az eljárás gyorsítása, ez egy kötetlen, határidő nélküli szakasz, amely során főszabály szerint az ügyész felügyeli a nyomozást, de irányítás alá is vonhatja. A felügyelet tartalmilag az engedélyezést, a határozatok korrigálását, a panaszelbírálást, a törvényességi, szakszerűségi ellenőrzést, a beszámoltatást, a jelenléthez és iratbetekintéshez való jog gyakorlását foglalja magában. A vizsgálati szakaszban az ügyész csak irányítási joggal rendelkezik, a bizonyítékok beszerzése – szűk kivételekkel – csak ügyészi utasítás alapján lehetséges. Az irányítás tartalma megegyezik a felügyeletnél felsoroltakkal, valamint az eljárási cselekményre, határozathozatalra, előkészítésre történő utasítást és az előzetes jóváhagyáshoz kötést jelenti. Az előadó ebben a körben a következő problémákat vetette fel:

- le tud-e mondani az ügyészség a magas váderedményességről? (gyors adatgyűjtés bizonyítás nélkül, gyors és „kockázatos” vádemeléssel);
- az önálló nyomozóhatósági bizonyíték-beszerzés gyakorlatilag megszűnik (engedéllyel vagy utasításra);
- jelentős ügyészi feladat/tehernövekedés várható;
- az utasítások mélysége, konkrétsága is kérdéses; valamint
- amíg az ügyész a vizsgálat során nem utasít, addig áll a nyomozás?

¹ Lásd Kiss Anna előadását.

Az előadás második része a vádemelés előtti elterelés új intézményeit mutatta be, amelyeknek az ügyész szintén kulcsszereplője. Újdonságok: az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése, az egyezség kezdeményezése; az eljárás felfüggesztése és megszüntetése során pedig kisebb-nagyobb változások érhetők tetten, majd a nyomozás lezárásaként elmarad a vádszakasz.

Az előadó három vádemelési alternatívát részletesen mutatott be, mivel azok szabályaiban jelentős újításokat hoz a tervezet.

Az első az egyezségkötés, amely a lemondás a tárgyalásról újraértelmezését jelenti, de ezek a rendelkezések elkülönülnek a külön eljárástól. A szabályozás célja a formakényszer és az egyéb kötöttségek enyhítése. Az eljárás három szakaszból áll:

1. a kezdeményezés [bárki kezdeményezheti (ügyész is), se az elfogadás, se az elutasítás nem formakötött];
2. az egyeztetés (szintén formamentes, az ügyész egyeztethet csak a védővel is, de nem lehet alkudozás, és tilos az egyeztetés a minősítésről és a tényállásról);
3. az egyezségkötés (amely már formakötött, kötelező tartalmi elemekkel).

A második alternatíva a közvetítői eljárás, amely sok újdonságot hordoz. Egyrészt leválik az eljárásjogi jogintézmény az anyagi jogi tevékeny megbánásról, jóval szélesebb az alkalmazási lehetősége, negatív feltételek (kizáró okok) gyakorlatilag nincsenek (pl. bűncselekménytípus, büntetési tétel, többszörös visszaesés), a határidők tágulnak, továbbá eredménytelenség esetén nem kötelező a vádemelés, folytatható a nyomozás. Az előadó kritikai élel tette fel a kérdést: megszüntetési okként miért csak a tevékeny megbánás van rögzítve, az azon kívüli esetben hogyan kell lezárni az eljárást?

A harmadik alternatíva a feltételes ügyészi felfüggesztés, amely lényegében a vádemelés elhalasztását váltja fel. Felmerül a kérdés, hogy indokolt-e az átnevezés? Nem feltétlenül. Jelentős újdonság, hogy kötelező minden olyan esetben, ahol a Btk. Különös Része a terhelti magatartást büntetethőséget kizáró okként szabályozza. A sértett érdekében kötelezően előírandó a kártérítés. A fentiek alapján látható, hogy jelentős feladat vár az ügyészségre mind a nyomozás, mind a vádemelés alternatíváinak alkalmazása során a tervezet alapján.

A következő előadások a bírósági eljárás tervezetbeli szabályait mutatták be. Elsőként *Martossy György főügyész helyettes (B-A-Z. Megyei Főügyészség)* az ügyész bírósági eljárásban történő részvételéről, az előkészítő ülésen és a tárgyaláson betöltött szerepéről beszélt.

A hatályos kódex és a tervezet lényeges eltéréseket tartalmaz az ügyészre vonatkozóan nemcsak a nyomozás, hanem a bírósági eljárás szakaszában is. A jelenlegi szabályok szerint az ügyésznek nincs részvételi kötelezettsége az előkészítő ülésen, a tervezet azonban ezt megváltoztatja, azaz a kötelező részvételét írja elő, egyúttal plusz feladatokat ró rá. Az előkészítő ülésen a bíró nyilatkoztatja a vádlottat, hogy beismeri-e a bűncselekmény elkövetését, és a beismeréssel érintett körben lemond-e a tárgyaláshoz való jogáról. Az eljárásnak ebben a szakaszában egyezkedésre van lehetőség. Beismerő vallomás esetén a bíróság a bűnösség kérdésében nem vesz fel bizonyítást, hanem ha a beismerő nyilatkozat elfogadásának a feltételei fennállnak, a nyilatkozat elfogadásáról végzést hoz, ezzel pedig befejeződik az eljárás. Aggályos az ügyész számára, hogy ebben az esetben azonnali nyilatkozattételi kötelezettséget ír elő a tervezet, értelemszerűen határidőt kellene rá biztosítani.

Ha a vádlott bűnösségét nem ismerte be, akkor új bizonyítási indítványt csak korlátozottan lehet előterjeszteni, amely korlátozást a jelenlegi szabályok értelemszerűen nem tartalmazznak.

Ha a felek az előkészítő ülést követően nem tesznek bizonyítási indítványt, ezért nem lehet az ítéletet hatályon kívül helyezni. Ha a bizonyítási indítvány perelhúzó jellegű, akkor az indítványtevő bírsággal sújtható, ha az indítványt az ügyész terjesztette elő, akkor a bíróság tájékoztatja a vezetőt.

Az előadás következő része az egyes fogalmi változásokat taglalta. A hatályos kódexben szereplő vádbeszéd és védőbeszéd helyett a tervezet a perbeszéd fogalmát használja, a vádelejtés kifejezést a vádejtésre cseréli, ezek azonban jelentésükben és tartalmukban ugyanazok, nem térnek el a jelenlegi szabályozástól, így külön magyarázatot nem igényelnek.

Czibrik Attila kollégiumvezető-helyettes bíró (Miskolci Törvényszék) az elsőfokú bírósági eljárás új szabályait mutatta be. Az előadó álláspontja szerint a tervezetben nem maga az elsőfokú eljárás az érdekes – mivel járási/kerületi szinten az eljárások 60–70%-a, törvényszéki szinten pedig 20–30%-a el sem jut majd a bírósági szakaszig – hanem az út, amely hozzá vezet.

Részletesen taglalta a tárgyalás előkészítésére vonatkozó szabályozást. A tárgyalás előkészítése három fő fejezetet foglal magában: az intézkedéseket a vádirat alapján, az előkészítő ülést és a tárgyalás előkészítését.

Az első fejezetben elsősorban adminisztratív döntésekről (pl. áttétel, egyesítés, elkülönítés, felfüggesztés, vádtól eltérő minősítés), valamint a kényszerintézkedésekről való döntésekről van szó.

Lényeges eltérés a hatályos szabályoktól: ha a bíróság a vádirat hiányosságainak pótlására hívja fel az ügyészt, annak nem teljesítése esetén a jogkövetkezmény annyiban merül ki, hogy a bíróság a hiányosnak tekintett vád keretei között fogja elbírálni az ügyet.

A „varázsszó”, „a küzdelem színtere”, amely az előadó szavaival élve „halottaiból föltámadott”, az előkészítő ülés. Míg a nyilvános ülésen a garanciák érvényesülnek, addig az előkészítő ülésre vonatkozó rendelkezések az eljárás gyorsítását célozzák, így ebben a szakaszban az idő és a felek a kulcskérdések. Ilyen kérdés, hogy kit kötelező idézni (vádlott, ügyész, védő) és kit kell értesíteni (sértett). Fontos szerepük van a figyelmeztetéseknek is, melyek a beismerésre történő figyelmeztetés révén szintén gyorsító funkcióval bírnak.² Problematikus, hogy a gyakorlatban alig fordul elő olyan eset, amikor egy vádlott követett el egy bűncselekményt, ilyenkor az előkészítő ülést vádlottanként vagy bűncselekményenként tartható meg?

Másik kulcsprobléma: a beismerés. Ha van beismerő vallomás, akkor egyéb feltételek megléte esetén végzést hoz a bíró, amely ellen nincs helye fellebbezésnek. A beismerő vallomás értékelésének három szempontját tartalmazza a tervezet (a vádlott a beismerés jogkövetkezményeivel tisztában van, az önkéntesség és beszámítási képesség, továbbá a nyilatkozat egyértelműsége). Ha a vádlott nem ismeri el a felelősségét (azaz hallgat, nem ismer be vagy beismer, de nem mond le a tárgyaláshoz való jogáról) a tervezet megszüri a lehetséges jogkövetkezményeket, azaz melyek azok a tények, amelyek valóságát elfogadjuk.

Az előadó forradalminak minősítette, hogy a tervezet az időszerűség, átláthatóság, gyorsítás érdekében a garanciákból feladott, de nem „véreztette ki” azokat, így sok ügyet tárgyalás nélkül el lehet intézni. A bírói kar részéről a tervezet fogadtatása pozitív, de „a puding próbája az evés”, hiszen az 1998. évi XIX. törvény hatályba lépésekor is optimisták voltak, így az optimizmus igazolása/tagadása a jövő feladata.

Habil. Elek Balázs tanácselnök (Debreceni Ítéltábla), egyetemi docens a másod- és harmadfokú eljárás módosuló szabályait ismertette. Előjáróban örömet fejezte ki, hogy a konferencián fel sem merült az a kérdés: van-e szükség új Be.-re. Az előadó maga is benne volt a kodifikációs bizottságban, így álláspontja szerint kijelenthető, hogy konszenzus kialakítása lehetetlen, mivel az egyes csoportok eltérő érdekeket képviselnek.

Sok kérdést nem érintett a konferencia, pl. a védő kirendelése (nem a bíróság fogja kirendelni a védőt, hanem a védői kar kompetenciája lesz a kérdés, amely pozitív változásként értékelhető), helye van-e a megállapodásoknak másod- és harmadfokú eljárásban.

2 Lásd Martossy György előadását.

Az új szabályok kialakítása során szempont volt, hogy hol lehetnek még „tartalékok” a büntetőeljárásban. Az eljárások 60–70%-a első fokon jogerősen fejeződik be, amelyet azonban hosszas bizonyítással lehet elérni. A megállapodások nagy tárgyi súlyú ügyekben is segítségre lehetnek.

Szintén kulcskérdés az igazság keresése, amely terén a bírák között nagy eltérések vannak. A hatályos Be. 75. §-a szól arról, hogy a bizonyításnak mire kell kiterjednie, de nem mondja meg, hogy mennyire kell a bírónak bizonyítani, és mennyire kell az ügyésznek. Az angolszász ideológia szerint a bíró „ha belebonyolódik egyre inkább a bizonyításba, egyre inkább por megy a szemébe és nem lát tisztán”. A tervezet 158. §-a rendelkezik a bíróság bizonyítási kötelezettségéről, azaz: a bíróság nem köteles beszerezni a bizonyítékokat, azonban ha az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás hiányos, az a másodfokú eljárás során a részben megalapozatlanság körében értékelhető. A hatályos törvényben a másodfokú eljárásban a teljes revízió elve érvényesül, a tervezet ezt szűkíti, mivel az ügyész/vádolt nyilatkozata lesz a döntő.

Újdonság a megalapozatlanság kettéválasztása teljes és részleges megalapozatlanságra, amelyből következik, hogy a részbeni megalapozatlanság kiküszöbölhető.

További lényeges újítás, – ahogyan azt a konferencia során már több előadó is kihangsúlyozta – hogy nem helyezhető hatályon kívül az ítélet, ha nincs felderítve a tényállás. A harmadfokú eljárás pedig cizelláltabbá vált, pontosabbak lettek a szabályai.

Az előadásokat a büntetőeljárás egy speciális területére – a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásra – vonatkozó előadás zárta. *Vass Péter, az igazságügyi minisztériumba beosztott bíró* a kodifikációban résztvevőként a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásra vonatkozó szabályok főbb vonalait ismertette.

Az előadó aktívan részt vett a szövegezésben, és elárulta, hogy eredeti forrásként a szlovén Be. szolgált. A kodifikáció során párokban dolgoztak témakörönként, 5–6 nagyobb téma jutott egy párosra. A munka során a hatályos szabályokból eredő problémákat átvették, majd az előadó szavaival élve „mertek álmodni”.

A fiatalkorúakkal kapcsolatosan a legfontosabb problémák:

- a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás rendszerének hiánya,
- a fiatalkorúak elleni eljárások indokolatlan elhúzódása,
- korlátozottan érvényesülnek az egyetemes gyermekjogok,
- a nyomozás során formális a védelemhez való jog érvényesülése,
- nem eléggé hangsúlyos a fiatalkorú egyéni értékelése, valamint

- problematikus a határozással kapcsolatos bűncselekmény fiatalkorúra vonatkozó szabályainak alkalmazása.

Az előadó elismerte, hogy a szövegezés során sajnos „az álom néha elolvadt”.

A fiatalkorúak elleni eljárás szabályozása az európai államokban kétféle módon jelenik meg: önálló szabályozásként (az anyagi jogi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási jogi szabályok egyetlen kódexben találhatóak) vagy egységes szabályozásként (azaz az adott kódex rendelkezései között elkülönülten.) Magyarország a második utat választotta, mind a hatályos kódex, mind a tervezet megalkotásakor.

Az igazi megoldás az lenne, ha egy elkülönült normarendszer és egy elkülönült intézményrendszer állna rendelkezésre.

A tervezetben (a hatályos törvényben és a korábbi kódexekben is) a fiatalkorú elleni eljárás külön eljárásként szerepel, a tervezet tartalmazza továbbá a különleges bánásmódot igénylő személyek védelmét (XIV. fejezet), elismeri a gyermekeket megillető jogokat. A fiatalkorúak koruknál fogva különleges bánásmódot igénylő személyeknek minősülnek, így a kíméletüket szolgáló szabályok rájuk is alkalmazandók.

Szükség lenne külön fiatalkorúak bíróságára, amely három formában realizálható:

- külön bíróságként (amelynek nincs realitása);
- székhelyi bíróságok kizárólagos illetékesség alapján járnának el (hiba volt megszüntetni a kizárólagos illetékességet, de még nagyobb hiba lenne visszaállítani);
- így marad a harmadik út, azaz általános illetékességű, de speciális összetételű bíróságoknak kellene eljárni.

A következő fontos pont a kiemelten kezelt elvek kérdésköre. Az 1989. évi gyermekjogi egyezmény óta egy tucat nemzetközi dokumentum született, amelyekből 30–40 alapvető kigyűjtötték a kodifikáció során (pl. a fiatalkorú kettős szereppel bír: egyrészt vele szemben folyik az eljárás, másrészt gyermekvédelmi intézkedések alanya), amelyek rögzítése elengedhetetlen.

Az előadás lényeges része volt a tervezetben foglalt legfontosabb változások és új megoldások bemutatása. Ilyen változás

- a soron kívüliség elvének bevezetése (most csak a sértett vonatkozásában létezik);
- a nevelés mint elsődleges speciál-preventív cél (az összes nemzetközi dokumentumban szerepel);
- az eljárás hatályának meghatározása;
- a fiatalkorú különleges bánásmódot igénylő személy;
- speciális szakismerettel és tapasztalattal rendelkező ülnökök közreműködése (azaz ne

formális legyen az ülnök szerepe, hanem ülnökként pszichológus vagy gyermekvédelmi szakember vegyen részt az eljárásban);

- védő kötelező jelenléte a fiatalkorú részvételével tartott eljárási cselekményeknél;
- ügygondnok részvétele az eljárásban;
- a személyiség értékelése és annak kötelező aktualizálása (sokszor olyankor használják fel speciális bizonyítékként, amikor már nincs relevanciája);
- a belátási képesség vizsgálata;
- a letartóztatás speciális és differenciált szabályai; valamint
- a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat a határárral kapcsolatos bűncselekmény elbírálásakor is alkalmazni kell.

Sok még a tennivaló a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás szabályainak kialakítása során. A jogalkotó törekszik azok megvalósítására, több-kevesebb sikerrel.

Az előadásokat követően mind az előadók, mind a hallgatóság számára lehetőség nyílt kérdések feltevésére, véleményük kifejtésére, álláspontjaik egyeztetésére.

Összességében elmondható, hogy az előadások lefedték a büntetőeljárás egészét, kiemelve a tervezetből a legfontosabb változásokat. Ezáltal átfogó képet kaphattunk a készülő Be. új megoldásairól, a fennálló problémákról és legfőképpen az előttünk álló feladatokról.

A konferencián elhangzott ismeretek mind az elméleti, mind a gyakorlati szakemberek számára hasznosnak bizonyulnak további munkájuk során. Reméljük, hogy hamarosan további, hasonlóan tartalmas, gondolatébresztő konferenciákon vehetünk majd részt, hiszen ezek a szakmai fórumok is hozzájárulhatnak egy elvárásoknak megfelelő új Be. létrejöttéhez szükséges szakmai konszenzus kialakításához.

A konferencián elhangzott előadások írásbeli formában az *Ügyészek Lapja* későbbi, külön számában lesznek elérhetőek az érdeklődők számára.

Farkas Krisztina³

KÁRMÁN GABRIELLA¹ – MÉSZÁROS ÁDÁM² – TILKI KATALIN³

PÉNZMOSÁS A GYAKORLATBAN

A pénzmosás elleni küzdelem hazánkban az elmúlt években fokozottan került az érdeklődés középpontjába. Ennek is köszönhető, hogy a Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) 2012-ben tudományos kutatással bízta meg az Országos Kriminológiai Intézetet (OKRI) „A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása magyarországi kockázatának értékelése” címmel.

1. A kutatás előzménye

Az Európa Tanács Pénzmosás Elleni Bizottsága (Moneyval) országjelentésben megfogalmazott ajánlások végrehajtásáról készült akciótervről szóló 1303/2011. (IX. 2.) Korm. határozat (Akcióterv) kimondja egy nemzeti kockázatelemzés („risk assessment”) elkészítésének a kötelezettségét a pénzmosás- és terrorizmusfinanszírozás vonatkozásában.

A koncepció kialakítása az NGM felelősségében kezdődött meg a nemzetközi ajánlások és módszerek figyelembevételével. A kockázatelemzés elkészítésének módszereiről, a vizsgálandó témakörökről, területekről az OECD keretein belül működő Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Task Force – FATF) egy tájékoztató dokumentumot tett közzé a honlapján (Money Laundering & Terrorist Financing Risk Assessment Strategies, 2008. június 18.). A FATF dokumentum előírta, hogy nemzeti kockázatelemzésnek tudományos (kriminológiai) kutatási adatokon és egyéb adatokon kell alapulnia, ebből kell következtetéseket levonnia a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem hatékonyságára. Az NGM áttekintette továbbá a nyilvánosan hozzáférhető, egy-egy adott ország vagy nemzetközi szervezet által készített nemzetközi kockázatelemzéseket, amelyek jellegükben eltérést mutatnak.

1 Kármán Gabriella tudományos munkatárs, Büntető Jogtudományok Osztálya, OKRI

2 Mészáros Ádám PhD tudományos főmunkatárs, Büntető Jogtudományok Osztálya, OKRI

3 Tilki Katalin tudományos munkatárs, Büntető Jogtudományok Osztálya, OKRI

A fentiek figyelembevételével az NGM a nemzeti kockázatelemzés elkészítésének folyamatába az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) szakértőinek, munkatársainak bevonását látta szükségesnek, tekintve, hogy ők rendelkeznek a nemzeti kockázatelemzés elkészítéséhez szükséges megfelelő kriminológiai-tudományos tapasztalattal és szakértelemmel.

Az Akcióterv aktualitását az biztosította, hogy a Moneyval 2009-2010-ben folytatta le Magyarország ún. „negyedik körös” országértékelését, amelynek során megvizsgálta, hogy a hazai jogszabályok és intézményrendszer mennyiben felelnek meg a pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás elleni nemzetközi követelményeknek. A vizsgálat eredményeképpen elkészült országjelentés⁴ a 2010. szeptember végén tartott plenáris ülésen került elfogadásra, és 2010 decemberében történt meg a nyilvánosságra hozatala. A jelentésben megfogalmazódott megállapítások és ajánlások fontosak az ország pénzügyi rendszerének a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni harcra való felkészültsége megítélése szempontjából.

Az országjelentés általános megállapításai között szerepel, hogy nem készült még nemzeti szintű elemzés a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozás magyarországi lehetséges kockázatának értékelése céljából, és a vizsgálók egyértelmű ajánlást tesznek a kockázatelemzés („risk assessment”) elkészítésére.⁵

A következőkben az OKRI kutatási megállapításainak rövid összefoglalóját közöljük annak kiemelésével, hogy azok a mai napig semmit sem veszítettek aktualitásukból.

2. A kutatásról

Az OKRI kutatása több szempontból újszerűnek mondható. A pénzmosást mint jelenséget mindeközéig a legtöbb hazai tanulmány főként elméleti oldalról igyekezett megközelíteni, melyek széles körű ismeretanyagot nyújtanak a pénzmosás fogalmáról, általában a pénzmosási technikákról, a hazai és a nemzetközi szabályozásokról. Ezek a tanulmányok azonban a bűncselekmény empirikus tapasztalataival általában adósak maradnak.

4 Elérhetőség a Moneyval honlapon: [http://www.coe.int/t/dgh/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/HUN-MERMONEYVAL\(2010\)26_en.pdf](http://www.coe.int/t/dgh/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/HUN-MERMONEYVAL(2010)26_en.pdf)

5 Időközben elkészült a nemzeti kockázatelemzés, amelynek rövid összefoglalója a következő címen olvasható: <http://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/penzmosas-elleni-kuzdelem>.

Az OKRI kutatásában arra vállalkozott, hogy felderítse és bemutassa a pénzmosás bűncselekményének hazai keresztmetszetét a kriminálstatistikai jellemzők ismertetésével, e deliktumok gyakorlati jellemzőit, problémáit, végigkövesse azt a folyamatot, ami egy a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény (Pmt.) szerinti bejelentéstől az esetleges elmarasztaló ítéletig terjed. Emellett hangsúlyt fektetett a pénzmosás alapcselekményeinek felfedezésére, behatárolására, a pénzmosásos cselekmények tipizálására az elkövetési magatartások, módszerek szerint.

A kutatás egyik leghangsúlyosabb részét az aktavizsgálat jelentette. Arra való tekintettel, hogy a pénzmosás bűncselekményét a 2007. évi XXVII. törvény 2007. június 1. napjával jelentősen módosította, az empirikus kutatás a 2008 és 2011 közötti időintervallumra korlátozódott.

Az aktavizsgálat főbb szempontjai a következők voltak:

- a)* a NAV KH PEII (a Pmt.-ben meghatározott pénzügyi információs egységként működő hatóság) által továbbított bejelentésekből indult eljárások azonosítása és végigkövetése a nyomozó hatósági, ügyészségi és bírósági eljárás során, továbbá a bejelentések továbbítása elmaradásának vizsgálata;
- b)* a pénzmosás bűncselekményének gyanúja miatt indult eljárások azonosítása és végigkövetése a nyomozó hatósági, ügyészségi és bírósági eljárás során;
- c)* az alapbűncselekmények fajtái;
- d)* a pénzmosás elkövetési módszereinek/technikáinak és tipológiájának meghatározása;
- e)* a pénzmosás tényállási elemei gyakorlati megjelenéseinek áttekintése;
- f)* a pénzmosás finanszírozása legfontosabb csatornáinak, eszközeinek behatárolása.

3. Az empirikus vizsgálat

Empirikus kutatásunk arra irányult, hogy a pénzmosás jelenlegi magyarországi gyakorlatát, valamint az amiatt folytatott büntetőeljárásokat megismerjük. Lehetőségeink szerint a vizsgálatot az ismertté vált bűnügyek iratainak kérdőíves ténykutatása alapján végeztük.

A 2012-ben folytatott kutatás során a 2008–2011-ig regisztrált, az 1978. évi IV. törvény 303. §, valamint a 303/A. §, valamint a 303/B. §-ban szabályozott pénzmosás büntette miatt indított valamennyi büntetőügyet vizsgáltuk, országos szinten.

A teljesség kedvéért szólni kell arról, hogy a kutatás befejezését követően, 2013. július 1-jén lépett hatályba az új Büntető Törvénykönyv, a 2012. évi C. törvény. Az új tényállás (399. §) által megfogalmazott elkövetési magatartásokban a büntetendő cselekményből származó dolog ezen eredetének leplezése mint célzat, differenciáltan, a nemzetközi egyezmények rendelkezéseit követve jelenik meg. Ezzel a törvény biztosítja a Moneyval IV. körös országértékelésében a pénzmosás büntetőjogi szabályozásával kapcsolatban megfogalmazott ajánlásokat, ezzel megteremti a nemzetközi egyezmények rendelkezéseivel való összhangot.⁶

3.1. Hatásköri kérdések

A nyomozást 19 ügyben a rendőrség (részben a Nemzeti Nyomozó Iroda) végezte, mindössze 6 esetben nyomozott a Vám- és Pénzügyőrség (illetve a NAV).

Bár a pénzmosásos cselekmények (Btk. 303. §, 303/A. §, 303/B. §) nyomozását 2008. január 1. óta a Vám és Pénzügyőrség (2011. január 1-jétől a Nemzeti Adó- és Vámhivatal) végzi a Be. 36. §(2) bekezdése szerint, az általunk vizsgált 2008 után indult ügyek között is volt olyan (6 db), amelyben a rendőrség járt el. Ennek oka az, hogy a Be. 37. § (2) bekezdése szerint a rendőrség és a NAV között felmerült „hatásköri összeütközés esetén, valamint, ha a rendőrség, illetve a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hatáskörébe tartozó bűncselekménnyel halmazatban olyan bűncselekmény is megvalósult, amelynek nyomozására e nyomozó hatóság hatásköre nem terjed ki és az eljárás elkülönítése nem célszerű, az eljáró nyomozó hatóságot az illetékes ügyész jelöli ki. Eljáró nyomozó hatóságként az ügyész olyan nyomozó hatóságot is kijelölhet, amelynek hatásköre a 36. § (2)-(3) bekezdése alapján a bűncselekmény nyomozására egyébként nem terjed ki.”

E hatásköri kérdések kutatásunkban az alapcselekmény és a pénzmosás vonatkozásában merültek fel. *Pl. a különösen nagy értékre elkövetett sikkasztás gyanúja miatt indult nyomozás során újabb adatok alapján pénzmosás büntettének gyanúja merült fel. A két cselekmény szoros összefüggése miatt, valamint amiatt, hogy a rendőrség már több mint egy éve nyomozott, a rendőrség kérte kijelölését a pénzmosás nyomozására, mivel az elkülönítés vagy áttétel nem lett volna célszerű.*

Az alapbűncselekmény elbírálása nem minden ügyben kapcsolódott a pénzmosással kapcsolatos bűncselekmények elbírálásához. A vizsgált ügyek közel felében (53%) a pénzmosással

⁶ A Büntető Törvénykönyv magyarázata. Wolters Kluwer, Jogtár

azonos eljárásban bírálták el az alapcselekményt, de csak az esetek 2/3-ában született abban jogerős ítélet is. A fennmaradó esetekben az ítélet csak a pénzmosással kapcsolatos cselekmények megítélésére vonatkozott. Az ügyek 47%-ában az alapbűncselekmény elbírálására külön eljárásban került sor.

A büntetőeljárás ügyészségi szakasza 10 ügyben folyt fővárosi kerületi, illetve vidéki városi ügyészségen, 16 ügyben pedig a Fővárosi Főügyészségen, illetve megyei ügyészségeken. Ennek az oka az, hogy a Be. 16. § (1) g) pontja ugyanakkor kimondja, hogy a pénzmosás alapesetének (303. §) elbírálása a *törvényszék* hatáskörébe tartozik, a gondatlan alakzat (303/A. §) és a bejelentési kötelezettség elmulasztásával történő elkövetés (303/B. §) elbírálása azonban a *helyi bíróság* hatáskörébe. Mivel az ügyészség hatáskörét és illetékességét általában annak a bíróságnak a hatásköre és illetékessége határozza meg, amely mellett működik [Be. 30. § (1) bek.], ennek megfelelően *városi* (kerületi) és *megyei* főügyészségek, illetve a Fővárosi Főügyészség egyaránt eljárnak a különböző pénzmosással kapcsolatos bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásokban.

3.2. Az ügyek befejezése

A vizsgálat tárgyát képező, 2008-2011-ig regisztrált 26 büntetőügyből 2015-ig 17 ügyben született jogerős döntés, 9 ügy pedig még folyamatban volt. A pénzmosás miatt folytatott valamennyi befejezett ügy elmarasztaló ítélettel zárult.

3.3. Az alapbűncselekmények

A pénzmosás alapcselekményei a Btk.-ban található tényállás szerint is változtak: 1994-ben, a tényállás törvénybe iktatásakor más által elkövetett öt évet meghaladó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények, embercsempészés, kábítószerrel visszaélés, nemzetközi jogi kötelezettség megszegése lehetett alapbűncselekmény. A törvény 2001. évi módosításával jelenik meg, hogy minden szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény elkövetéséből származó dolog eredetének leplezése céljából elkövethető a pénzmosás.

Kutatásunk eredményei szerint – a NAV PEII (Pénzmosás Elleni Információs Irodája) és a NAV Bűnügyi Főigazgatósága munkatársainak a tárgykörben publikált és a kutatás során elmondott tapasztalataival egyezően – az alapbűncselekmények köre az utóbbi évtizedben megváltozott.

A témával elméleti szinten foglalkozó elemzések szerint a pénzmosás korábban elsősorban a szervezett bűnözés tipikus megjelenési formáihoz kapcsolódott, pl. kábítószerrel visszaélés, a prostitúció jelensége, embercsempészet stb. Az általunk vizsgált ügyekben leggyakrabban a költségvetési csalás (korábban adócsalás), a csalás, a sikkasztás, a hűtlen kezelés jelennek meg alapcselekményként.

A jellemző ügyek rövid áttekintésével szeretnénk szemléltetni az elkövetési magatartások és a „konstrukciók” sokféleségét, hiszen a legtöbb esetben megtervezett, felépített, szakértelmet is igénylő cselekménysorról van szó, amelynek a felderítése és bizonyítása is időt és speciális hozzáértést igényel.

3.4. Az ügýtípusok

Az ügyek vizsgálata során azt tapasztaltuk, hogy e kevés ismertté vált cselekmény elkövetési magatartásai is tipizálhatók, vannak visszatérően megjelenő, jellemzőnek mondható elkövetési formák. Mindez nagymértékben függ az alapcselekménytől. Rendszerünket elsősorban a jogerősen befejezett ügyekre építettük.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az általunk vizsgált időszakban a pénzmosásnak a következő elkövetési formái voltak jellemzőek:

- I. Pénzmosás pénzfutárok közreműködésével (jellemzően gondatlan elkövetési forma)
- II. Pénzmosás adócsaláshoz kapcsolódóan
- II. Gazdasági társaság tevékenységi körében elkövetett csaláshoz, sikkasztáshoz, hűtlen kezeléshez kapcsolódó pénzmosás
- IV. Kerítés büntetétéhez kapcsolódó pénzmosás
- V. Pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása
- VI. Egyéb

4. A pénzmosás megjelenési formái

4.1. Pénzmosásos ügyek „pénzfutárok” közreműködésével

Ezek az esetek általában az internetes vásárlás kockázatait kihasználó csaláson alapulnak.

Az alapcselekményből származó vagyoni előny eredetének leplezése érdekében jellemzően ún. pénzfutárokat vesznek igénybe.

A pénzfutárok közreműködésével történő pénzmosás elkövetésének lényege, hogy egy többnyire ismeretlen személy megbíz más személyeket azzal, hogy nyissanak saját nevükre bankszámlát, majd az erre érkező, bűncselekményből származó pénzt vegyék fel és készpénzben adják át a megbízónak. Az ezt megvalósító személyek, az ún. pénzfutárok lesznek a pénzmosási cselekmény elkövetői. A csalás mint alapcselekmény elkövetése azzal válik befejezetté, amikor átutalásra kerül a pénz a pénzfutár számlájára.

A futárok általában büntetlen előéletű személyek, akik a nevüket adják az ügylethez, azaz a pénz továbbítása céljából bankszámlájukat rendelkezésre bocsátják, meghatározott jutalék ellenében. A futárok cselekményét tekintve a minősítés alapja a tudattartalom. Általában gondatlanságból elkövetett pénzmosás megállapítására kerül sor, védekezésükben az szerepel, hogy nem ismerik fel: a pénz honnan, illetve miből származik.

Az egyik ilyen ügyben – az alapcselekmény tényállása szerint – ismeretlen személyek az interneten hirdettek megvételre személygépkocsikat, melyek leszállítását a vételár egészének vagy meghatározott részének az általuk megadott bankszámlára érkezését követően ígérték. A tévedésbe ejtett, a járműveket megvásárolni kívánó külföldi sértettek átutalták a vételárként megjelölt összeget, azonban az áru leszállítása részükre nem történt meg.

A pénzmosás cselekményének elkövetője ismeretlen személy kérésére elvállalta, hogy különböző pénzüsszegek fogadására magyarországi pénzintézeteknél számlát nyit, és az onnan felvett összegeket, azok egy részének – 1,5%-ának – fejében azokat ismeretlen megbízójának átadja.

A bankszámlákra érkező összegek az alapcselekményből származtak. Az összegek bankszámlára érkezése előtt az elkövetőt az ismeretlen személy telefonon értesítette, a pénzátadásokra a pénzintézetek előtt került sor.

Az elkövető már a készpénzfelvétellel elkövette a pénzmosást: a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény I. melléklet 9. pont *b)* pontja alapján a készpénzfelvétel (akár bankfiókban, akár ATM-en keresztül) pénzforgalmi szolgáltatásnak – ekként a 3. § (1) bekezdés *d)* pontja értelmében pénzügyi szolgáltatásnak – minősül. Azzal, hogy a vádlottak felvették az átutalt összeg egy részét, elkövették a bűncselekményt. A cselekményt a nyomozó hatóság különösen nagy kárt okozó csalás büntettként minősítette [Btk. 318. § (6) bek. *b)* pont].

A vádirat szerinti minősítés megegyezik a jogerős ítéletben megállapított minősítéssel.

A jogerős bírói ítélet szerint az elkövető a Btk. 303/A. § (1) bekezdésének *b*) pontjába ütköző, gondatlanságból, folytatólagosan elkövetett pénzmosás vétségét valósította meg.⁷

Ehhez az esetkörhöz tartoznak azok a cselekmények is, amikor a futárnak nemcsak bankszámlát kell nyitnia és fogadnia erre meghatározott összegeket, hanem *a készpénz felvételét követően azt tovább is kell utalnia.*

Ezekben az ügyekben alapcselekményként a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény is gyakran szerepel, mint ahogy az itt ismertetett ügyben is:

Az alapcselekményben ismeretlen személyek különféle bankok honlapjaihoz hasonló internetes banki belépő oldalakat készítettek. Ezt követően megtévesztő elektronikus leveleket küldtek szét, melyben az ügyfeleket arra hívták fel, hogy a levélben hivatkozott oldalra lépve banki azonosítójukat, számlaszámukat és belépési jelszavukat adják meg.

A sértettek a megtévesztést nem észlelték, így a belépéshez szükséges adataikat megadták. Ezek után az ismeretlen elkövetők a sértettek számlájára belépve banki műveleteket kezdeményeztek, a sértettek számláján kezelt pénzt továbbutalták, és ezzel nekik kárt okoztak.

Ezzel egy időben az ismeretlen személyek olyan elektronikus leveleket küldtek szét angol nyelven, melyben otthonról végezhető munkát ajánlottak magas fizetésért cserébe. Ez az ajánlat álláshirdetés formájában is megjelent az interneten. Az ajánlatra jelentkezőktől azt kérték, hogy adják meg személyes adataikat és bankszámlaszámukat, mert a cég erre pénzt fog utalni és 7-10% jutalék visszatartása mellett, a később kapott utasításoknak megfelelően, az ebben megjelölt személyek részére kell a pénzt továbbítaniuk egy megadott pénzügyi szolgáltatón keresztül. Az ajánlatra jelentkező és a fenti eseménysort végrehajtó személyek váltak a pénzmosási cselekmény elkövetőivé.

A nyomozás iratai alapján egyértelműen megállapítható volt, hogy az átutalt pénzek szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményekből, csalásból (Btk. 318. §), illetve számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekményből [Btk. 300/C.§ (3) bek. *b*) pont] származnak. A pénzmosás vádlottai e cselekmények elkövetőivel nem álltak kapcsolatban, illetve nem tudtak az általuk elkövetett bűncselekményekről. A bíróság szerint azonban kellő körültekintéssel felismerhették volna, hogy az általuk felvett pénz szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményekből származik. Erre következtethettek volna abból, hogy

- olyan személynek adták meg adataikat, akivel soha nem találkoztak,
- ebben az időszakban a bankok sérelmére elkövetett adathalászat nagy médiavisszhangot kapott, így értesülhettek arról, hogy milyen veszélyei vannak annak, ha ismeretlen

⁷ Pesti Központi Kerületi Bíróság 33. B. V. 26 705/2011/5.

személyekkel elektronikus levélben adatokat közölnek, mire kell különösen odafigyelni,

- a munkavállalás körülményeivel kapcsolatban szintén gyanúra adhatott okot, hogy nem kötöttek érvényes munkaszerződést, tulajdonképpen néhány perces munkával, ezzel arányban nem álló magas összeg keresésére volt lehetőség.

A cselekményt a nyomozó hatóság számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekménynek minősítette [Btk. 300/C. § (3) bekezdés *b*) pont]. A jogerős ítéletben megállapított minősítés megegyezett a vádiratban szereplő minősítéssel.

A bíróság három elkövetőt bűnösnek talált a Btk. 303/A. § (1) bekezdés *b*) pontja szerinti folytatólagosan elkövetett pénzmosás vétségében, tekintettel arra, hogy a pénzfelvétel több részletben történt. Négy terhelttel szemben a Btk. 303/A. § (1) bekezdés *b*) pontja szerinti pénzmosás vétsége miatt szabott ki büntetést. Egy vádlott vonatkozásában pedig megszüntette a pénzmosás vétsége [Btk. 303/A. § (1) bekezdés *b*) pont] miatt indult büntetőeljárást a Be. 332. § (1) bekezdés *e*) pontja alapján: az ügyész a vádat elejtette, pótmagánvádnak nem volt helye.⁸

Ebben az ügycsoportban jellemző volt, hogy többnyire csak a futár, a „money mule” vált ismertté, ő pedig a gondatlan alakzatért volt felelősségre vonható [Btk. 303/A. § (1) bekezdés *b*) pont]. A megbízó, a pénzmosás szándékos elkövetője általában ismeretlen maradt.

4.2. Az adócsaláshoz kapcsolódó pénzmosás

A gyakorlati szakemberek által és a szakirodalomban is gyakran történik utalás arra, hogy a költségvetési csalás (a kutatás tárgyát képező időszakban még adócsalás) jellemző alapcselekmény a pénzmosás szempontjából.

Az általunk vizsgált ilyen esetekben többnyire az történt, hogy a részben e célból létrehozott, tényleges gazdasági tevékenységet nem folytató cégek hamis számlák alapján áfá-t igényeltek vissza jogosulatlanul, majd e szabadságvesztéssel büntetendő cselekményből származó pénzzel – eredetének leplezése céljából – pénzügyi szolgáltatást vettek igénybe: a pénzt az ezzel megbízott személyek felvették és az alapcselekmény elkövetőjének átadták.

Az egyik ügyben a vádlott, a korábban tényleges gazdasági tevékenységet folytató betéti társaság az áfabevallásában olyan tételeket (értékesítéseket és beszerzéseket) tüntetett fel, amelyek a valóságban nem történtek meg. Ezek alapján jogosulatlanul igényelt vissza áfá-t.

A pénzmosás a következőképpen valósult meg:

Az I. rendű vádlott, az áfa-visszaigénylés elkövetője nagyobb összegeket utalt munkabér címén vállalkozói számlájáról a II. és a III. r. vádlott számlájára, akik tudták, hogy ez bűncselekményből származik.

A pénzösszegek egy részét maga az I. r. vádlott vette fel, emellett a II. és a III. rendű vádlottak is részt vettek az átutalt pénzösszegek felvételében. A II. és III. rendű vádlottnak tudomása volt arról, hogy az átutaló cég semmilyen gazdasági tevékenységet nem folytatott, így közreműködtek a felvett pénzösszegek bűncselekményből származásának leplezésében.

A bíróság az I. rendű vádlottat folytatólagosan, bünszövetségben elkövetett pénzmosás büntetében mondta ki bűnösnek [Btk. 303. § (3) bekezdés b) pont és (4) bekezdés a) és b) pontja].

A II. és III. rendű vádlottat a bíróság folytatólagosan, bünszövetségben elkövetett pénzmosás büntetében mondta ki bűnösnek [Btk. 303. § (3) bekezdés b) pont és (4) bekezdés a) pontja].⁹

Kutatásunk során találoztunk néhány igazán nagy volumenű pénzmosás miatt folytatott ügyel is. Az egyik ilyen ügyben az alapcselekmény vádlottai „láncba kötött gazdasági társaságok” hálózatát hozták létre adóminimalizálás céljából, ezek egy részét külföldön.

A vádlottak több alkalommal, rendszeres haszonszerzésre törekedve az elkövetői kör érdekeltiségéhez tartozó, tényleges gazdasági tevékenységet nem folytató belföldi és külföldi gazdasági társaságok felhasználásával, az adóhatóságot megtévesztve, jogosulatlanul igényeltek vissza áfá-t.

Az alapcselekményben bünszervezetben, folytatólagosan elkövetett, az adóbevétel különösen nagy mértékben csökkentő adócsalás büntette és bünszervezetben, üzletszerűen, folytatólagosan elkövetett jelentős kárt okozó csalás [Btk. 310. § (4) bekezdés és 318. § (7) bekezdés b) pont] miatt folyik a büntetőeljárás.

A pénzmosás miatt a cselekménysorban szereplő 18 vádlott közül 15 személyt vádoltak meg.

A pénzmosásos cselekmény pontos minősítése: bünszervezetben, üzletszerűen, folytatólagosan, különösen nagy értékre elkövetett pénzmosás büntette [Btk. 303. § (1) és (3) bekezdésébe ütköző és a (4) bekezdés a) és b) pontja szerint minősülő].

A büntetőeljárást 62 jogi személlyel szemben is folytatják az ügyel összefüggésben.

⁹ Békés Megyei Bíróság mint elsőfokú bíróság 13. B. 270/2009/105., Szegedi Ítéltábla Bf. I. 393/2010/13.

4.3. Gazdasági tevékenység során elkövetett csaláshoz, sikkasztáshoz, hűtlen kezeléshez kapcsolódó pénzmosás

A következő ügyekben még nem született jogerős döntés a vizsgálat idején, azonban mindenképpen érdemesek az ismertetésre: az alapcselekmények a csalás, sikkasztás, hűtlen kezelés különböző, gazdasági tevékenységhez kapcsolódó – a szakirodalom alapján tipikusnak mondható – elkövetési magatartásai, a pénzmosás pedig az ebből származó vagyoni előny tisztára mosásában nyilvánul meg.

Az alábbi ügyeket soroltuk ide:

1. hűtlen kezeléshez kapcsolódó pénzmosás (cég vagyonának átmentése egy másik cégbe);
2. pénzmosás hitelfelvételhez kapcsolódó csalás kapcsán;
3. pénzmosás gazdasági ügyek látszatát keltve különböző banki műveletekkel;
4. pénzmosás intervenciós gabona értékesítéséből származó pénz befektetésével (sikkasztás);
5. pénzmosás fiktív munkacsomag megvásárlásából származó pénz alapítványi elhelyezésével, visszaélési céllal.

A vizsgálat idején folyamatban lévő ügyekből különösen jól látszik, hogy a pénzmosási ügyek típusai rendkívül bonyolultak és sokszínűek lehetnek, melyeknek csak az elkövetők fantáziája szab határt. Sajátos formája a pénzmosásnak az, amikor a terhelt raktározási szerződést köt intervenciós gabona tárolására, majd a szerződés megszegésével ennek nagy részét értékesíti és az ebből származó pénzt befekteti (pl. életbiztosítási szerződések kötésével).

Az Országos Rendőr-főkapitányság 2006-ban készült belső jelentése¹⁰ új típusú jogsértésként határozta meg az intervenciós¹¹ terményekkel kapcsolatosan elkövetett gazdasági bűncselekmények körét. Ezeknek a cselekményeknek különösen a nyomon követése okoz nehézséget, hiszen csak akkor derül fény a történetekre, amikor egy konkrét üzlet megghiúsul,

10 http://vakbarat.magyararancs.hu/belpol/uj_utak_a_fehergalleros_bunozesben_-_kukoricanak_latszott-72106?pageId=129

11 Intervenció: olyan piacsabályozási mechanizmus, melyet a piaci zavar megelőzése vagy elhárítása érdekében alkalmaznak. A gabonaintervenció célja nagy mennyiségű gabona egy időben történő piacra kerülésének, illetve az ebből eredő jelentős árcsökkenésnek a megelőzése. (<http://miau.gau.hu>)

például úgy, hogy a terméket időközben átruházták vagy nem legálisan értékesítették.

Ezek a nagy volumenű, vagyon elleni bűncselekményekhez kapcsolódó pénzmosásos esetek is indokolják, hogy az ilyen esetekben mindig vizsgálják a pénzmosás lehetőségét, legalábbis a pénz eredetét, útját.

4.4. A kerítés büntetéből származó jövedelem eredetének leplezése céljából elkövetett pénzmosás

A szakirodalom szerint a pénzmosás gyakran a szervezett bűnözés különböző tipikus formáihoz kapcsolódik, az ezek során szerzett vagyoni előny eredetének leplezésére irányul. Kutatásunkban ebből a bűncselekmény kategóriából kizárólag a kerítés büntetéhez kapcsolódó pénzmosásos eseteket tapasztaltunk. Ezekben az ügyekben sem született jogerős ítélet a vizsgálat idején.

A pénzmosás úgy valósult meg, hogy az elkövetők az alapbűncselekményből származó pénz egy részét legális vállalkozásokba fektették, másik részéből ingatlanokat vásároltak úgy, hogy az ingatlan-nyilvántartásban más személyek jelentek meg tulajdonosként; illetve a fedőszervezetként megalakított cég részére értékes gépkocsikat vásároltak.

4.5. Egyéb

Két jogesetet soroltunk ebbe a kategóriába, pénzmosás hamis átutalási megbízással és pénzmosás ingatlan adásvétellel kapcsolatos csalás esetén.

5. A pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása

A pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztásának vétségét (1978. évi IV. törvény 303/B. §, 2012. évi C. törvény 401. §) a 2001. évi CXXI. törvény 62. §-a iktatta be a Btk.-ba (2002. április 1-jétől hatályos). A tényállás szerint, aki a Pmt.-ben előírt bejelentési kötelezettségnek nem tesz eleget, vétséget követ el. Az ebbe a körbe tartozó elköve-

tési magatartások: egyrészt az ügyfélazonosítási kötelezettség, másrészt a bejelentési kötelezettség. Bár a törvény nem jelöli meg kifejezetten, hogy ki lehet e cselekmény elkövetője, a Pmt.-ből levezethető, hogy az csak meghatározott tisztséget, munkakört betöltő személy lehet.¹²

Az egyik ügyben¹³ szereplő kft. úgy folytatott pénzváltási tevékenységet, hogy az ügyfelek azonosítását nem végezte el. Az azonosítási adatlapon valótlan adatok kerültek rögzítésre részben a pénzváltó személyét, részben a váltás idejét, illetve a váltott összegét illetően. A valótlan tartalmú azonosítási adatlapok, valamint az ezek alapján kiállított bizonylatok a cég könyvelésébe is beállításra kerültek.

A kft. irányítói a magas összegű váltásokat magukhoz vonták és saját irodájukban végezték. A valutapénztárosok az engedélyezett telephelyen kívül végzett pénzváltásról valótlan tartalmú adatlapokat töltöttek ki. Ők a pénzváltási tevékenységben ténylegesen nem vettek részt, egy füzetből és útlevelekből írták ki az állítólagosan pénzt váltó ügyfelek adatait (2003. szeptember és 2005. május között).

Emellett az ügyvezetők nem jelöltek ki olyan személyt, aki a társaságot terhelő bejelentési kötelezettségének eleget tett volna. A kft. a pénzmosásra utaló adat, tény, körülmény miatt egyetlen bejelentést sem tett az illetékes hatóság felé, annak ellenére, hogy több esetben végzett nagy összegű pénzváltást.

Ezzel a vezetők megszegték a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvényben¹⁴ előírt azonosítási és bejelentési kötelezettséget.

A bíróság ítéletében kifejtette, hogy az azonosítási és bejelentési kötelezettség alá eső pénzváltást nem a valutapénztárosok, hanem a kft. irányítói végezték, ők adtak utasítást az azonosítási adatlapok kitöltésére. Ennek megfelelően az azonosítási kötelezettség nem a valutapénztárosokat, hanem a pénzt ténylegesen váltó vádlottakat terhelte, akik valótlan adatokat diktáltak le az adatlapok kitöltése során a valutapénztárosoknak.

A bíróság megítélése szerint a bejelentési kötelezettség elmulasztásával kapcsolatban nem annak van döntő jelentősége, hogy kit jelölnek meg bejelentésre kötelezett személyként, hanem annak, hogy azt a valutaváltást, amely a bejelentési és azonosítási kötelezettséget szükségessé tette, ki végezte, azaz ki került abba a helyzetbe, hogy a bejelentésre okot

12 CompLex Jogtár: a Btk. indokolása a 303/B. §-hoz (2008. I. 1. – 2008. VII. 17.)

13 Pesti Központi Kerületi Bíróság 5. B. 80 813/2008/103.; Fővárosi Törvényszék 28. Bf. 7734/2011/6.

14 Jelenleg hatályos törvény: A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény

adó körülményről tudomást szerezzen. Akkor ugyanis, amikor a valutapénztáros nem találkozik az ügyféllel, nem is tudhat arról, hogy gyanús körülmények merültek fel a váltás során.

A bíróság jogerős ítélete szerint az elkövetők fenti magatartásukkal a magánokirat-hamisítás vétsége mellett pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztásának vétségét (1978. évi IV. törvény 303/B. §) valósították meg mint társtettesek.

6. Eredmények

A kutatási eredmények szerint általánosságban megállapítható, hogy a kevés pénzmosással összefüggő eset is sokféle, mind az alaphüncselekményt, mind a pénzmosás elkövetési magatartását illetően. A jogalkalmazók szerint ez komoly mértékben nehezíti a bizonyítási problémák tipizálását.

A tanulmányozott jogerős ítélettel zárult ügyek jelentős részében gondatlanságból elkövetett pénzmosás vétségében [Btk. 303/A. § (1) bekezdés *b*) pont] találtak bűnösnek az elkövetőket.

A pénzmosási cselekmények elkövetési magatartása leggyakrabban az alapcselekményből származó pénzzel pénzügyi tevékenység folytatása vagy pénzügyi szolgáltatás igénybevétele [Btk. 303. § (3) bekezdés *b*) pont], kevés esetben fordult elő, hogy a bűncselekményből származó pénzt gazdasági tevékenység során használták fel [Btk. 303. § (3) bekezdés *a*) pont].

Az elkövetési érték széles határok között mozgott. Az esetek 57%-ában az elkövetési érték egy millió forint alatt volt, 15%-ában azonban az érték meghaladta a 100 millió forintot. A legkisebb érték 470 000 Ft, a legmagasabb érték valamivel több, mint 2,7 milliárd forint volt.

Az esetek mintegy felében nemzetközi vonatkozásai is voltak az eljárásnak. Bár az elkövetők döntő többsége (92%) magyar állampolgár volt; külföldi elkövető csak néhány esetben szerepelt.

Megállapításunk szerint azokban az ügyekben, amelyekben eljárás indul pénzmosás miatt, szinte kivétel nélkül vádemelés történt, és a befejezett ügyek elítéléssel zárultak.

A kiszabott ítéletekben leggyakrabban pénzbüntetés szerepelt főbüntetésként. Egy esetben került sor az ügyészség részéről a gondatlanságból elkövetett pénzmosás vétsége miatt folytatott nyomozást megszüntetésére, amikor a gyanúsítottak megrovásban részesültek, és emellett a bíróság jogerős végzésében vagyonelkobzást rendelt el a gyanúsítottak nyomozás során lefoglalt bankszámláján a bűncselekményekből származó pénzeszegek vonatkozásában.

A gyakorlati szakemberek tapasztalatai szerint jellemzően a költségvetési csalás (korábban adócsalás), a csalás, a sikkasztás, a hűtlen kezelés jelennek meg alapcselekményként. Előfordul ezek mellett a vesztegetés és a csődbűncselekmény is. Tipikusnak mondhatóak a pénzügyi nehézségek miatt a cégek mentését célzó konstrukciók.

A gyakorlati tapasztalatok alapján pénzmosás bizonyítása során a következő kérdések kapnak fokozott hangsúlyt:

- a) a pénz milyen bűncselekményből származik,
- b) a cselekményt milyen módszerrel követték el,
- c) az elkövető miből következtethetett volna a pénz bűncselekményből származására, eredetére,
- d) milyen tevékenységet folytatott az a cég, melynek keretében elkövették a pénzmosást,
- e) milyen útvonalat járt be a pénz,
- f) mi lett a sorsa a bűncselekményből származó vagyonnak,
- g) milyen haszna származott a terheltnek az ügyletből.

A bizonyítási eljárás során felmerülő problémák közül kiemelkedik:

- a) a pénzmosási cselekményben szereplő különböző pénzügyi tranzakciók nyomon követhetőségének nehézsége,
- b) annak végigkövetése, hogy a pénz visszakerül-e az alapbűncselekmény elkövetőjéhez,
- c) amikor olyan helyzet áll elő, hogy a legális tevékenységből származó pénz keveredik bűncselekményből származó pénzzel,
- d) bizonyos cselekményeknél annak megállapítása, hogy mi a bűncselekménnyel érintett összeg (például hűtlen kezelésnél, amikor a bevétel kiesésére kerül sor).

Tapasztalataink szerint a hazai rendszer általános problémái közül kiemelhető a pénzmosás elleni küzdelem hatékonyságát leginkább meghatározó széttagoltság és az információ-

áramlás problémája. Ezeken kívül a pénzmosással kapcsolatos bűncselekmény gyakoriságát, az azok elleni fellépés eredményességét befolyásolja a készpénzforgalom mértéke, a szakirányú képzés minősége, valamint a büntetőjogi törvényi tényállás gyakorlati alkalmazhatósága. A rendszer hatékonyságának méréséhez kapcsolódóan említést érdemel az egységes statisztikai rendszer részbeni hiánya.

7. Zárzó

Akárcsak kutatásunk során, e cikk írásakor is egyetértésünket tudjuk kifejezni Tóth Mihállyal, aki azt hangsúlyozza, hogy fokozottabb figyelmet kell fordítani a pénzmosást lehetővé tévő előzményekre. „S nem elsősorban vagy nem is csak azért, mert ezek szükségszerű feltételei a pénzmosás megállapíthatóságának, hanem azért, mert igazán hatékonyan az előzmények kellő időben történő feltárásával akadályozható meg az, ami utána következik. [...] Ha csak a pénzmosás ellen lépünk fel, s nem az ahhoz vezető, azt megalapozó bűnös tetteket üldözzük, akkor pusztán a következményeket próbáljuk enyhíteni. Hosszabb távon persze ezek is alááshatják a bűnös profitszerzési törekvéseket, de nem szabad arról elfeledkeznünk, hogy belátható időn belül mégiscsak az alapbűncselekmények elleni fellépés szoríthatja vissza a pénzmosást.”¹⁵

15 TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002, 14.

FEJES PÉTER¹

A KÜLFÖLDI ÍTÉLET ÉRVÉNYÉNEK ELISMERÉSE – CLAUSULA REBUS SIC STANTIBUS

A nóvum

2016. június 9. napján az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság vagy EUB) a C-25/15. számú ügyben,² a Balogh István elleni büntetőeljárásban a Budapest Környéki Törvényszék által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgyában meghozta azt az ítéletét, amely szerint a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló, 2010. október 20-i 2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 1. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy ezen irányelv nem alkalmazandó arra a különleges nemzeti eljárásra, amely valamely más tagállam bírósága által hozott, valamely személyt bűncselekmény elkövetése miatt elítélő jogerős bírósági határozatnak a nemzeti bíróság általi elismerésére irányul; és a büntügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és azok tartalmáról szóló, 2009. február 26-i 2009/315/IB tanácsi kerethatározatot, valamint a 2009/315/IB kerethatározat 11. cikke alkalmazásában az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS) létrehozásáról szóló, 2009. április 6-i 2009/316/IB tanácsi határozatot úgy kell értelmezni, hogy azokkal ellentétes az ilyen (mint a külföldi ítélet érvényének elismerése) különleges eljárást bevezető nemzeti szabályozás alkalmazása.

Az ítélet értelmében tehát az eredeti kérdésre³ – amelynek lényege, hogy a külföldi ítélet érvényének elismerése különleges eljárásban a külföldi ítélet fordításával járó költséget ki (a terhelt vagy állam) köteles viselni – a válasz kívül esik az uniós jog hatályán; azonban arra az átfogalmazott kérdésre, hogy maga a külföldi ítélet érvényének elismerése nemzeti jogintézmény automatikus alkalmazása összeegyeztethető-e az uniós joggal, a válasz nemleges.

1 Fejes Péter PhD fellebbviteli főügyész

2 Balogh (C-25/15)ECLI:EU:C:2016:423

3 L. FEJES Péter: *A külföldi ítélet érvényének elismerése – corpus alienum in iure criminali?*
http://www.ugyeszsegiszemle.hu/hu/201602_6_, 11–12.

A konzekvenciák az uniós jog fényében

Az első kérdés, hogy mit kell tennie a nemzeti jogalkalmazónak, ha a nemzeti jogi szabályozás ellentétes az uniós jogi szabályozással, a második kérdés pedig, hogy a Bíróságnak az eseti döntése jár-e nemzeti jogalkotási kényszerrel?

I.) A közösségi jog (majdan uniós jog) zsánere a Bíróság jogfejlesztése révén domborodott ki.

1.) A közösségi jog a nemzetközi jog olyan új jogrendjét képezi – „verte le a cölöpöket” a Bíróság a *Van Gend en Loos* és a *Costa v. E.N.E.L.* ügyekben⁴ –, amely egyaránt különbözik a nemzetközi egyezmények jogrendjétől és a tagállamok belső jogrendjétől, ettől saját(os), *sui generis* jogrendszer, amely a tagállamok jogrendszerének azonban szerves része, és amelyet bíróságaik kötelesek alkalmazni.

Ennél fogva a közösségi jog fő jellemzőivé váltak: annak az elsődlegessége, elsőbbsége (a nemzeti jogokkal szemben), közvetlen alkalmazhatósága (alkalmazandósága), közvetlen hatálya.

2.) A közösségi jog elsődlegességének, elsőbbségének⁵ tartalma, hogy minden közösségi normának elsőbbsége van minden nemzeti normával szemben, még akkor is, ha a nemzeti norma később keletkezett (s függetlenül attól, hogy a közösségi norma szerződés, rendelet, irányelv, határozat, illetve a nemzeti norma alkotmány, törvény, rendelet, utasítás alakját ölti).

3.) A *közvetlen alkalmazhatóság (alkalmazandóság)* lényege, hogy a közösségi jog adott forrása (például alapszerződések, rendelet) közvetlenül alkalmazandó jogszabály, hatályának és alkalmazásának nem lehet a tagállam további aktusa a feltétele, vagyis tilos bármiféle recepció, transzformáció, implementáció, a közösségi jogi szabályoknak minden tagállamban egységesen kell kifejteniük valamennyi hatásukat, hatálybalépésüktől kezdődően és érvényességük teljes időtartama alatt.⁶

4.) A *közvetlen hatály* jelentése, hogy a közösségi jog valamely forrásának adott rendelkezését, amely tartalmilag negatív, precíz, egyértelmű, feltétlen, a tagállamok bíróságai alkalmazni

4 *Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen* (26/62 [1963] ECR I.), *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* (6/64 [1964] ECR 585.)

5 *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* (6/64 [1964] ECR 585.)

6 *Ammistrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal* (106/77 [1978] ECR 629.)

tudják adott ügyben, amikor a közösségi magánjogi alany (természetes személy, jogi személy) a közösségi jogon alapuló jogosultságát kívánja érvényesíteni (akár – vertikális közvetlen hatály – állami hatósággal,⁷ akár – horizontális közvetlen hatály – másik magánjogi alannal⁸ szemben).

Az uniós jog alkalmazásának jellemzője azonban még – többek között – a közvetett hatály is.

5.) A *közvetett hatály* értelme a *Marleasing*-ügyben⁹ jegecesedett ki, miszerint a nemzeti bíróság „hivatalból” akkor is alkalmazhatja a közösségi jogot, amikor előtte a közösségi jogon alapuló alanyi jogot a közösségi magánjogi alany (természetes személy, jogi személy) nem érvényesítheti, mert a tagállam nem hajtotta végre a közösségi jogot, s a végre nem hajtott közösségi joggal a nemzeti jog ellentétes.

6.) Végezetül a *Simmenthal II.* ügyből¹⁰ a *ratio decidendi*: a közösségi jog elsődlegessége, elsőbbsége szükségszerűen korlátozza a nemzeti jogalkotást, ekként a tagállami bíróság köteles a közösségi joggal ellentétes nemzeti jogszabály alkalmazásától eltekinteni, s nem várhatja meg a kollízió nemzeti jogalkotás vagy alkotmánybírói határozat általi feloldását, amely a közvetlen alkalmazhatóság (alkalmazandóság) korlátait is jelentené.

II.) A közvetlen alkalmazhatóságnál (alkalmazandóságnál) is meghivatkozott, a (második) *Simmenthal*-ügyben hozott ítélet a jogalkalmazót függetleníti a nemzeti jogalkotási kényszertől, annak a Bíróság döntése általi keletkezése, fennállta tehát a nemzeti bíróság számára teljesen irreleváns.

Mindezekből a Balogh-ügyben hozott EUB ítéletnek a magyar bíróságok további eljárására vetítések az következnek – elvonatkoztatva most attól, hogy melyek a közvetlenül hatályosuló uniós normák, visszamaradt-e különbség az egykori első, Európai Közösség szupranacionális pillér és a harmadik, a bel- és igazságügyi együttműködés kormányközi pillér területén született uniós aktusok jogi jellege és ereje között –, hogy a magyar bíróságoknak a közösségi joggal ellentétes nemzeti jogszabály alkalmazásától el kell tekinteniük.

7 Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen (26/62 [1963] ECR I.)

8 Defrenne v. Sabena (43/75 [1976] ECR 471.)

9 Marleasing v. Comercial Internacional de Alimentación (C-106/89. [1990] ECR I-4135.)

10 Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal (106/77 [1978] ECR 629.)

A magyar bíróságok teendői

Lényegében a (második) *Simmenthal*-ügy tételét osztja az Országos Bírósági Hivatal 2015.OBH.XX.T.2.7/75. számú körlevelének (a továbbiakban: Körlevél) 2016. július 12. napján kelt melléklete is, amikor II.) pontjának utolsó bekezdésében deklarálja: „Tekintve, hogy a magyar szabályozás uniós normába való ütközését az Európai Unió Bírósága már megállapította, annak újbóli megállapítását az eljárás felfüggesztése mellett szükségtelen az Alkotmánybíróságtól kérni ...”

A Körlevél melléklete a Bíróság ítélete alapján azonban azt is megállapította, hogy a külföldi ítélet elismerésével kapcsolatos eljárás nem feltétel nélkül és nem minden esetben ellentétes az Európai Unió jogával. A nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény (a továbbiakban: Nbjt.) 46. §-ának (1) és (2) bekezdésében meghatározott eljárás a jövőben is kötelező jelleggel lefolytatandó, ha

- 1.) a külföldi bíróság által kiszabott büntetés végrehajtásának átvételét is indítványozzák Magyarországtól,
- 2.) a külföldi ítélet érvénye elismerésének a terhelttel szemben Magyarországon folyamatban lévő másik büntetőügyben a cselekmény minősítése, a visszaesés, a büntetés kiszabása vagy intézkedés alkalmazása szempontjából konkrét jelentősége van,
- 3.) a terhelt vitatja a tagállami ítéletet.

Az 1.) pont alatti esetben az Nbjt. 53. §-ának (1) bekezdése alapján a Fővárosi Törvényszék rendelkezik hatáskörrel és kizárólagos illetékességgel, a 2.) és 3.) alatti esetekben az Nbjt. 46. §-ának (1a) bekezdése alapján a terhelt (utolsó ismert belföldi) lakóhelye vagy tartózkodási helye szerinti törvényszék rendelkezik hatáskörrel és illetékességgel, illetve ha ez a bíróság nem állapítható meg, úgy a Fővárosi Törvényszék.

A Körlevél melléklete II.) pontjának második bekezdésében a már folyamatban lévő, a fenti 1–3.) pont alá nem tartozó ügyek esetében nem tartja kifogásolhatónak, ha az EUB-nak a Balogh-ügyben hozott ítéletére hivatkozással történő, alakszerű határozat hozatalát nem igénylő adminisztratív befejezést alkalmaznak a bíróságok, de a hatályos magyar jogszabályoknak megfelelőnek látja az ilyen ügyekben az elismerési eljárás végigvitelét is, ami az 1–3.) pontokban írtak megvalósulása esetén kötelező is.

A Győri Ítéltábla a másodfokon folyamatban lévő külföldi ítélet érvényének elismerése iránti ügyekben akként cselekedett, hogy az Európai Unió Bíróságának a 2016. június 9. napján kelt C-25/15 számú döntésére figyelemmel a felülbírálatot mellőzve a felterjesztett iratokat a törvényszékeknek visszaküldte.

Nem értek egyet sem a Körlevél mellékletében kifejtettekkel, sem a Győri Ítéltábla intézkedéseivel.

Egyrészt különbséget kell tenni az első fokon az elismerő végzés meghozatala és a másodfokon a felülbíró végzés meghozatala előtt folyamatban lévő ügyek között.

Ha a külföldi bíróság ítéletét az Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi Büntetőjogi Főosztálya az Nbjt. 46. §-ának (1a) pontja alapján annak érvényének elismerése végett küldte meg a bíróságnak, akkor ez – miután a minisztérium a büntetőeljárásban nem ügyfél, nem egyéb érdekelt – a bíróságon hivatalból indult eljárásnak tekinthető (ugyanúgy, mint amikor a büntetés-végrehajtási intézet értesítette a bíróságot arról, hogy az elítélttel szemben összbüntetésbe foglalásnak lehet helye), márpedig a hivatalból indult eljárás esetén a bíróság az iratokat – alakszerű elutasító végzés meghozatala nélkül – irattárba helyezi, míg az Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi Büntetőjogi Főosztályát tájékoztat(hat)ja arról, hogy miért nem lát lehetőséget az elismerési eljárás lefolytatására.

Ha a fellebbezést már bejelentették, akkor az érvényes, és *mutatis mutandis* a Be. 605. §-ának (2) bekezdésére is figyelemmel (értelemszerűen pl. BH2007. 39.), érdemben elbírálandó. Ha a másodfokú bíróság mellőzi a fellebbezés elbírálását, ha – az első fokú végzés hatályon kívül helyezése mellett – az eljárást nem szünteti meg, akkor *de facto* az első fokú végzés hatályban marad és jogerőre emelkedik. (Azért nem *de iure*, mert a jogerőt és a határozat végrehajthatóságát tanúsító záradékot mégsem kap.)

Az ügyész eljárására a Legfőbb Ügyészség NF.4042/2016/15. és BF.904/2016/2. szám alatt kiadott iránymutatásának B.) része vonatkozik. Az iránymutatás a Körlevél mellékletének tartalmát nem kifogásolja.

A változó joggyakorlat és annak értékelése

1.) A jogerős szabadságvesztés büntetés vagy szabadságelvonással járó intézkedés mellett pénzbüntetést is kiszabó, illetve vagyonekobzást is elrendelő tagállami határozatok elismerését illetően a Kúria Bkk. III. 480/2016/2. számú végzésében, illetve a Debreceni Ítéltábla Beüf. III. 689/2015. számú határozatában (ÍH2016. 51.) meghaladta a Debreceni Ítéltábla Beüf. I. 687/2015/2. számú végzésében, illetve a Debreceni Ítéltábla Beüf. III. 516/2015/2. számú határozatában (ÍH2015. 92.) kifejtetteket.

A Kúria a Bkk. III. 480/2016/2. számú végzésében a negatív illetékességi összeütközés körében a bíróság kijelölése tárgyában ugyanis úgy foglalt állást, hogy a kizárólag a

külföldi ítélet érvényének elismerésére (és nem az abban kiszabott szankció – elkobzás, vagyonelkobzás is – végrehajtására) irányuló eljárásra az Nbjt. 46. § (1a) bekezdése az irányadó, és ez alapján ilyen esetben az elismerésre a terhelt magyarországi lakó- és tartózkodási helye, ennek hiányában utolsó magyarországi lakó- vagy tartózkodási helye szerinti törvényszék, ha pedig az nem állapítható meg, csak akkor a Fővárosi Törvényszék illetékes [14], miután a 2012. évi CLXXX. törvény (a továbbiakban: Eube. tv.) szövege is egyértelműen utal rá, hogy annak a 109. §-ának (2) bekezdése a külföldi ítélet elismerésére és a végrehajtásról szóló határozat (értelemszerűen: egyidejű) meghozatalára írja elő a Fővárosi Törvényszék kizárólagos illetékességét [12].

A Debreceni Ítéltáblának az ÍH2016. 51. szám alatt közzé tett Beüf. III. 689/2015. számú eseti döntése folytán az ÍH2015. 92. szám alatt közzétett Beüf. III. 516/2015/2. számú eseti döntése pedig immár azért nem irányadó, mert az újabb határozata szerint a külföldi ítélet érvényének elismerésére első fokon a törvényszék rendelkezik hatáskörrel, ha az uniós tagállam nem kéri a büntetőjogi szankció végrehajtásának átvételét az Eube. tv. mellékletében szereplő tanúsítvánnyal [I.]; a törvényszék illetékességét az Nbjt. 46. §-ának (1a) bekezdése határozza meg, és kizárólag e törvény rendelkezései alapján jár el [II.].

2.) A terhelt előéletének figyelembe vehetőségét illetően a Kúria a Bt. II. 793/2015. számú határozata (BH2016. 132.) szerint a magyar bíróság által elismert külföldi bíróság ítélete a visszaesői minőséget megalapozhatja [II.]. Az Nbjt. 47. §-ának (1), (3) bekezdéséből [35–37], 48. §-ának (7) bekezdéséből [38] következően a visszaesésre, a különös és többszörös visszaesésre vonatkozó büntető anyagi jogi rendelkezések a magyar bíróság ítéletével elismert érvényű külföldi bíróság ítélete esetében is alkalmazandók (BH1997. 510. 9) [39].

3.) A büntető anyagi jogi határidők számításának kezdőidőpontját illetően mind az ÍH2016. 51. szám alatt közzétett eseti döntésből, mind a BH2016. 132. szám alatt közzétett eseti döntésből [34] kiolvasható, hogy a külföldi ítélet érvényének elismerése esetén a későbbi joghatások a külföldi ítélet – s nem az azt elismerő végzés – jogerőre emelkedéséhez képest számítandók.

4.) A feltételes szabadságra bocsáthatóság kizárását illetően a Kúria a Bt. II. 524/2016/5. számú ítéletében megállapította, hogy az első fokú bíróság végzésének és a másodfokú bíróság végzésének az a rendelkezése, amely kimondja, hogy a II. rendű terhelt feltételes szabadságra nem bocsátható, törvénysértő, mert az osztrák törvényszék nem rendelkezett a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásáról, az 1994. évi XX. törvénnyel kihirdetett, Strasbourgban, 1983. március 23-án kelt, az elítélt személyek átszállításáról szóló egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) 11. Cikk 1/d) pontja értelmében pedig az

ítélet átalakításakor az illetékes hatóság nem súlyosbíthatja az elítélt büntetőjogi helyzetét [22], és ha a külföldi bíróság határozatában azt állapítja meg, hogy az ítélező államban megvalósított bűncselekményt a terhelt a korábbi büntetéséből engedélyezett feltételes szabadság hatálya alatt követte el, de a külföldi állam joga nem ismeri erre tekintettel a feltételes szabadságra bocsátásból történő kizárást, úgy az érvény elismerése iránti eljárásban a Btk. 38. § (4) bekezdés *d*) pontja sem alkalmazható [26]. Ugyanígy nem állapítható meg az elítélt Btk. 459. § (1) bekezdés 31. pontjában meghatározott visszaesői (különös, többszörös, erőszakos többszörös visszaeső) minősége sem és az ehhez fűzött hátrányos jogkövetkezmények sem alkalmazhatóak [27].

Kritikai élel azért illetem a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat folytán született határozatot, mert az osztrák büntető anyagi törvény¹¹ (a továbbiakban: StGB), valamint az osztrák büntető eljárási törvény¹² (a továbbiakban: StPO), továbbá az osztrák büntetés-végrehajtási törvény¹³ (a továbbiakban: StVG) releváns rendelkezéseiről szót sem ejtett. Így a határozatból az sem tudható meg, hogy az StPO 260. paragrafusának (1) és (2) bekezdése értelmében a bűnösséget megállapító ítéletnek, 270. paragrafusának (1) és (2) bekezdése értelmében az írásba foglalt ítéletnek mit kell tartalmaznia, *exempli causa* ki kell-e mondania a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét vagy annak kizártságát; *per exemplum* az StGB 39. paragrafusa hogyan rendeli büntetni a visszaesőt, a 46. paragrafusa hogyan szabályozza a szabadságvesztésből engedélyezett feltételes szabadságot, a 48. paragrafusa hogyan rendelkezik a szabadságvesztésből engedélyezett feltételes szabadság próbaidejének tartamáról, *verbi gratia* az StVG 152. paragrafusa és 152a. paragrafusa hogyan szabályozza a tizennyolc hónapot meghaladó tartamú szabadságvesztésből a feltételes szabadságra bocsátás engedélyezését.

Formálódó véleményem szerint, amikor a külföldi ítélet átalakításakor az Egyezmény 11. cikkének 1. *d*) pontjában írt alapelvet vizsgálja a magyar bíróság, nem mulaszthatja el a külföldi büntető jogszabályok megismerését és azoknak a magyar büntető jogszabályokkal egybevetését. Különben előfordulhat, hogy a magyar bíróság akkor is a terhelt javára tér el a Btk. szabályaitól, amikor a külföldi ítélet alapjául szolgáló külföldi büntető jogszabályok azt nem is indokolják, mert összeegyeztethetők a magyar törvénnyel.

11 <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnumm er=10002296=2016.IX.5>.

12 <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnumm er=10002326=2016.IX.5>.

13 <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002135 =2016.X.4>.

Egyébként az StGB külföldi elítélésekre vonatkozó 73. paragrafusa értelmében, amennyiben a törvény kifejezetten nem zárja ki a külföldi bíróság általi elítélést, a külföldi elítélések a belföldiekkel azonosak, ha azok a jogsértőt egy olyan cselekmény miatt mondják ki bűnösnek, amely az osztrák jog szerint is bíróságilag büntethető, és azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló nemzetközi egyezmény 6. Cikkében írt alapelveknek megfelelő eljárásban hozták meg.

Az osztrák bíróságok pedig – külön elismerési eljárás lefolytatása nélkül – nem csupán súlyosító körülményként értékelik a külföldön történt elítélést, hanem a visszaesőként történő elítélés (StGB 39. §) megalapozásául szolgálóként is.¹⁴

Mindezekből az a felületes (?) következtetés is levonható: ott, ahol érvényesül a kölcsönös elismerés elve, ott a korábbi külföldi elítéléshez fűződő jogkövetkezmények alkalmazhatók; ott, ahol nem érvényesül a kölcsönös elismerés elve, hanem az Európai Unión belül is a (Strasbourggi) Egyezmény megmerevedett alkalmazása dívik, ott az Nbjt. 47. §-ának (3) bekezdése sem érvényesül – ha a magyar bíróság a külföldi ítélet érvényét elismerte, úgy kell tekinteni, hogy a cselekményt a magyar bíróság jogerősen elbírált –, mert a jogsértő ha akár a magyar bíróság által elismert külföldi ítéletből engedélyezett feltételes szabadsága alatt követte el az újabb elismert külföldi ítélettel elbírált cselekményét, a feltételes szabadságra bocsátásból akkor sem zárható ki, s ugyanígy, ha a jogsértő akár a magyar bíróság által elismert külföldi ítélettel kiszabott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt követte el az újabb elismert külföldi ítélettel elbírált cselekményét, a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtása akkor sem rendelhető el.

Bátortalan javaslatom még *de lege ferenda*, hogy az Európai Unió tagállamai bíróságai ítéletei érvényének elismerését az Nbjt.-ből ki kellene emelni, s az Eube. tv.-ben kellene szabályozni. (Vö.: a specialitás szabályainak alkalmazásáról szóló 1/2015. Büntető jogegységi határozat B.II.1.3. pontjának második bekezdése: A korábban jogerősen kiszabott felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának utólagos elrendelése, a feltételes szabadság megszüntetése vagy a visszaesés megállapítása és következményeinek levonása a terhelt átadásával biztosított hazai büntetőeljárásnak már kizárólag a belső jogra tartozó kérdése.¹⁵)

14 L. Fejes: *i. m.* 18. és 27., 22. és 28. lábjegyzet

15 L. Fejes: *i. m.* 27.

NYIRI SÁNDOR¹

NÁNÁSI LÁSZLÓ: A JOGREND SZOLGÁLATÁBAN: VÁRY ALBERT ÉLETE ÉS MŰKÖDÉSE (1875-1953)

Előljáróban a szerzőről

Dr. Nánási László (PhD) maga is ügyész, másfél évtizede Bács-Kiskun megye főügyésze, az ügyészség történetének kutatója. Az elmúlt évtizedekben hangyaszorgalommal kutatta fel a mai kor számára példaként állítható egykori ügyészek életét és munkásságát. A róluk írt dolgozatai azon kívül, hogy gazdagítják a ma ügyészeinek ismereteit, megerősíthetik őket hivatásérzetükben is.

A 2011-ben a Legfőbb Ügyészség kiadásában megjelent „*A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*” című monográfiája a maga nemében hiánypótló. Könyvében – azon kívül, hogy bemutatja az ügyészség történetét – emléket állít egykori koronaügyészeknek és helyetteseiknek, főügyészeknek és más ügyészségi, igazságügyi vezetőknek. A szerző az említett könyvében is több helyütt ír Váry Albert munkásságáról (*217. és a következő oldalak*).

A dolgozatokból és a könyvből megtudhatja az olvasó azt is, hogy az ügyészi hivatás gyakorlása sohasem volt könnyű, azt a mindenkori politika gyakorta megkísérelte befolyásolni, azonban minden korban akadtak olyan ügyészségi vezetők, akik ellen tudtak állni e kísérleteknek.

1. A könyv 20 fejezetre tagozódik:

- Bevezetés
- Ifjúság
- A királyi ügyészségen
- Az I. világháború idején
- Az őszirózsás forradalom és a népköztársaság
- A tanácsköztársaság és a vörös terror

¹ Nyiri Sándor PhD, ügyész

- A budapesti ügyészség 1919 augusztusától 1920 októberéig
- A román megszállás
- A tanácsköztársaság miatti büntetőjogi felelősségre vonások
- Fehérterror a Duna-Tisza közén
- A korábbi kormányok tagjaival szembeni büntetőeljárások
- A katonai és a szélsőjobboldali atrocitások elleni fellépés
- A Tisza-gyilkosság miatti eljárás
- Leváltás a budapesti ügyészség éléről
- A Duna-Tisza közti atrocitások miatti eljárások
- Az Igazságügyi Minisztériumban
- Az országgyűlési képviselő és a közéleti ember
- A népbírói eljárásokban
- A kitelepített
- Utószó

A szerző a függelékben három dokumentumot is közöl:

I. Dr. Váry Albert királyi főügyész jelentése 1920. október 26-án a Budapesti Államügyészség tanácsköztársaság alatti sorsáról

II. Dr. Váry Albert koronaügyész-helyettes és Dr. Kovács Péter királyi ügyész összefoglaló jelentése 1922. június 20-án, a Duna-Tisza közén 1919. év őszén, 1920. év tavaszán és 1921. év nyarán kommunista- és zsidóüldözésekkel kapcsolatban elkövetett, hivatalból tudomásomra jutott vagy előttem panaszolt bűncselekmények nyomozásáról, a tett intézkedésekről, s az ügyek jelen állásáról

III. Dr. Váry Albert országgyűlési képviselő: Jogrend és szabadság (1929. március 3.).

Végül ezt követik a rövidítések, a forrás- és irodalom-, valamint a képek jegyzéke, majd a képek.

Megállapítható, hogy a könyv jól szerkesztett, kronologikusan követi Váry Albert életét, hivatali beosztásait, munkásságát, valamint bemutatja azt a közeget, amelyben tevékenykedett. A függelékben közölt jelentések és publikáció jól példázza, jól bizonyítja a szerző Váryról kifejtett megállapításait, életéről, hitvallásáról, világnézetéről, munkásságáról alkotott véleményét. A jelentések különös forrásértékkel bírnak a magyar történelem egy meghatározott korszakára.

Váry Albert akkor szocializálódott, akkor lett jogász, amikor Magyarország a jogalkotásban, az igazságügyi szervezet kialakításában és működésében Európa élmezőnyébe tartozott.

Ahhoz a korosztályhoz tartozott, akiknek európai műveltsége volt, tevékenységüket a jog tisztelete, követése és a humánus hatotta át. Ezt kamatoztatta hosszú élete és pályafutása során, amelyből 20 évet (1906–1926) különböző ügyészi beosztásokban, majd az Igazságügyi Minisztériumban és végül három ciklusban országgyűlési képviselőként töltött.

Pályája az Osztrák-Magyar Monarchia idején indult, majd követve a hazai történelmi változásokat – az I. világháborút követő köztársaságot, a tanácsköztársaságot, a király nélküli királyságot, a II. világháború utáni Magyar Köztársaságot – a Magyar Népköztársaságban ért véget.

2. Az eskü kötelez!

A könyvből megtudható, hogy Váry Albert azon jogászok közé tartozott, akik hosszú életük során igyekeztek hűek maradni esküjükhöz, a jog tiszteletéhez, követéséhez. Amikor a szerző a Váry által 1906-ban Nagyváradon letett ügyészi esküt idézi [„Magyarországhoz és ennek alkotmányához bármi viszonyok közt hű maradok”. A tevékenységet illetően pedig megfogadta: a „törvényeket és rendeleteket megtartom, a hivatali titkot senkinek fel nem fedezem, elől járóim iránt engedelmességgel viseltetem, a hivatalos meghagyásokat lelkiismeretesen teljesítem, tisztemben pontosan, híven és serényen eljárók, a reám bízott ügyekben félre tevén mindennemű melléktekintetet, gyűlöletet, félelmet vagy kedvezést, egyedül a törvényes igazságot tartom szemem előtt” (14. oldal)], nekem az egyetemi doktorrá avatásomkor, 1965-ben letett eskü idéződött fel: „életem a jog és az igazság szolgálatának szentelem”. Mindkét eskü veretes.

Aztán eszembe jutott, hogy a történelem tele van esküszegő jogászokkal. (Ilyenekről a könyv utolsó két fejezetében – A népbírói perekben, A kitelepített – is olvashatunk.)

3. Nincs új a Nap alatt 1.!

Ennek bizonyítására kommentár nélkül idézni kell az opusból Váry Albertnek 1908. március 19-én a nagyváradai esküdtbíróaság előtt az Áchim L. András – a Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt vezetője – elleni sajtóperben elmondott felszólalásából:

a „mai általános forrongás Magyarországon mind hevesebbé lesz, s ez a forrongás nem teljesen indokolatlan. A társadalmi rend formája sok kívánnivalót hagy maga után. Még nem érte azt a formát, melyben az állam és a társadalom között teljes az összhang”. Kiemelte, hogy az „elégedetlenség a haladás legbiztosabb alapja, ez készíti elő a társadalmi fejlődést”.

Ennek elismerése mellett viszont leszögezte, hogy a „haladást erőszakkal, gyűlöléssel kikényszeríteni lehetetlen”. Az állami rend ellen támadó izgatás „nem mindig áll meg az indulat fölkelésénél, hanem ... rettenetes következményeket vonhat maga után”. Áchim a cikkeivel „túlment azon a határon, ameddig a rendes bírálat mehet ... Ezek nem kortes cikkek, mert nem az ellenpártot támadják, hanem osztályokat tesznek gyűlöletessé” (15. oldal).

Érdeemes még idézni egy 1913. október 28-án már a fővárosban egy ugyancsak sajtóperben elmondott felszólalásából. Beszédének központi eleme szerint „abban az örök harcban, melyet az emberiség egymással a haladásért folytat ..., a küzdő felek melyikének van igaza, nem könnyű eldönteni. Igazság volt még nemrég, mi ma már igazságtalanság, és az emberiség élete nem egyéb mint szüntelen, lázas rohanás az előtt a lidércfényként fölcsillanó, egymással teljesen ellentétes újabb és újabb ideálok után. Ebben a küzdelemben jogosan senki sem hirdetheti magáról, hogy megtalálta és így kizárólagos birtokában van az abszolút csalhatatlan és az emberiség boldogítására egyedül alkalmas igazságnak. Azt a kérdést, hogy az eszme, melyért harcoltak, valóban az emberiség igazsága volt-e, csakugyan az emberi haladást szolgálta-e, csak az utókor hivatott végérvényesen eldönteni ... Azt azonban abszolút biztossággal megállapíthatjuk, hogy ez a harc csak addig jogos és tiszteletreméltó, míg a küzdőfelek megbecsülik egymásban az embert ... S az emberi boldogulásért vívott harcban magát az embert támadni s üldözni: ellenkezik e küzdelem céljával. Aki velünk szemben áll, azt ellenfelünknek, s nem ellenségünknek kell tekintenünk. Föl kell tételeznünk róla, hogy az ő meggyőződése neki éppen olyan tiszta, önzetlen és szent, mint nekünk a miénk, s be kell látnunk, hogy a meggyőződés tisztasága, s csalhatatlansága nem a mi kizárólagos szabadalmunk. Azért, mert valaki más véleményen van, nincs jogunk meggyőződése jóhiszeműségét kétség bevonni, s rá a gyanúsítás és rágalom mérgezett nyilaival lövöldözni. A haladásért vívott küzdelem célja nem lehet embervadászat s az erkölcsi halottak mesterséges gyártása nem szolgálhatja semmiféle magasztos eszme diadalát” (18. oldal).

Az idézetek sorvezetőként melegen ajánlhatók a mai hazai közélet résztvevőinek és az újságíróknak!

4. Az emberi jogok előharcosa, a humánus!

A tanácsköztársaság leverését követően szigorodott a büntető jogalkalmazás, a rendkívüli törvénykezés viszonyai között az ún. kommunista bűncselekmények miatt tömegessé váltak az előzetes letartóztatások. Ilyen jogpolitikai irányítás közepette „mint az eljárásokért és a fogva tartottakért felelős, Váry előírta az őrség és az ügyészek számára a foglyok jogszabályok szerinti jogainak érvényesítését, azt, hogy velük „emberségesen bánjanak”, szigorúan megtiltva bántalmazásukat.

Gyakran személyesen járt el a nyomozások legnagyobb részét folytató főkapitányságon a foglyokkal való bánásmód ellenőrzésére. Azt viszont szükségszerűen nem engedélyezte, hogy a sajtóval érintkezzenek.

Elrendelte, hogy az ügyészek legyenek figyelemmel a gyanúsítottak személyi viszonyaira, valamint ha a terhelt „jóhiszeműnek, megtévesztettnek látszott, s cselekménye nagyobb súlyú nem volt, s ahol család, feleség, gyerekek, s nyomorúság volt megállapítható, helyezték szabadlábra, a vádemeléstől pedig tekintsenek el” (63. *oldal*).

1920 augusztusában javasolta az IM-nél, hogy „mindazon bolsevista bűnösök, kik nem aljas indító okból és nem nyereségvágyból elkövetett bűncselekmény miatt” kerültek eljárás alá vagy elítélésre, családi helyzetük okán, azért, hogy hozzátartozóik, feleségük, gyermekeik ne kerüljenek a „legnagyobb nyomorba”, illetve közveszélyességük kisebb volta esetén mentesüljenek a fogva tartástól”. (Ezt ma úgy mondjuk, hogy főszabályként mindenkinek joga van szabadlábban védekezni.)

A bethleni konszolidáció szellemében – ismerve a kommunista bűnügyek eljárásait, azt, hogy „sokan vannak, kik annak idején túlságosan ítéltettek el”, de „egyéni viszonyai, letartóztatásuk alatti viselkedésük” miatt „utólag kegyelemre méltóknak mutatkoznak” – 1922. október 17-én Váry Albert előterjesztéssel fordult az igazságügy-miniszterhez azért, hogy „ügyeik utólag felülvizsgálat alá vétessenek”. Ebben leírta a végrehajtás tervezett lebonyolítását, ütemezését.

A kormányzat magáévá tette a gondolatot, s így 25-én miniszteri biztosi kinevezést kapott a 4039/1919. ME rendelet hatálya alá esett bűncselekmények miatt büntetésüket töltő „egyének ügyeinek esetleges kegyelemre ajánlásuk szempontjából való felülvizsgálása céljából” az általa javasolt megoldásnak megfelelően.

Váry Albert az őt jellemző alapossággal látott új feladatához. Megbízása másnapján bizalmas

leiratában felhívta az ügyészségek vezetőit, hogy a náluk kommunista bűncselekmény miatt fogva tartottakat haladéktalanul szállíttassák a budapesti gyűjtőfogházba, továbbá tegyenek neki jelentést az elítéltek büntetés végrehajtása alatti magaviseletéről, arról, hogy a „megbánás és javulás jelei rajtuk észlelhetők voltak-e és közveszélyesnek látszanak-e?”

A foglyok legnagyobb része ekkor már az 5 évnél súlyosabb szabadságvesztése miatt az IM közvetlen felügyelete alatti országos fegyintézetekben volt, amelyek szintén megkapták felhívását. A személyük jó megismerése érdekében előírta, hogy az ügyészségek szerezzenek adatokat az elítéltek lakókörnyezetéből a csendőrség és a települési előljáróságok útján, s mindent terjesszenek fel hozzá.

Az adatok birtokában 1922 októbere és 1923 januárja között felkereste az országos fegyintézeteket (Budapest, Vác, Márianosztra, Sopron, Szeged, Harta), ahol az érintett fogva tartottak mindegyikét meghallgatta, mivel igyekezett magának „minden egyes elítéltről közvetlen személyes impressziók alapján” véleményt alkotni. A minisztert jelentéseiben közvetlenül tájékoztatta tevékenysége menetéről, a felülvizsgálatok eredményéről.

Az elítéltekre vonatkozó adatokat és körülményeket – a személyes meghallgatások, az eljáró ügyészségek, a végrehajtó intézetek, a közigazgatási, rendészeti szervek véleményei, az előzményi iratok alapján – hetente a javaslatának megfelelően összeállított minisztériumi bizottság elé terjesztette, amelynek tagjai az államtitkár, a büntetőjogi osztály vezetője és a hajdani bűnügy előadója voltak.

Az üléseken Váry előadása alapján megvitatták az ügyet, melynek eredményeként „minden egyes egyénre nézve abban a kérdésben, hogy az illető letartóztatott kegyelemre méltó-e vagy sem” döntés született. Ha e bizottság méltónak találta az elítéltet, akkor az igazságügy-miniszter előterjesztést tett az államfőhöz kegyelem gyakorlására.

Váry Albert 1923. március 8-ai jelentésében összegezte az elmúlt hónapokban a maga és a bizottság által végzett tevékenységet. Eszerint előterjesztései alapján 456 kommunista elítélt ügyének letárgyalására került sor, akik közül kegyelemre ajánlatott 117 fő, míg 318 nem, a többi pedig ezen eljárás alatt szabadult, illetve meghalt.

Váry 1919-ben azért szólalt fel, hogy ne kerülhessen sor olyan büntetőeljárásokra, ahol kizárt a jogorvoslat. Kezdeményezését siker koronázta. (Ezt ma úgy mondjuk, hogy alapvető emberi jog a jogorvoslati jogosultság.)

Váry Albert humanizmusára, világnézetére, hitvallására jellemző, hogy országgyűlési

képviselőként ellenezte a zsidótörvényeket és szembeszegült az egyre terjedő nemzetiszocialista eszmékkel. Ma is helytálló és követhető felfogása és érvelése a képviselő mentelmi jogáról (a képviselőt, amikor nem törvényhozói minőségében jár el „ugyanazok a szabadságjogok illetik meg, mint ... az ország bármely polgárát”, tehát szavaiért és tetteiért felelősséggel tartozik).

5. Politikamentesség

Váry Albert már a konszolidáció idején, 1922 decemberében saját kiadásában megjelentette „A vörös uralom áldozatai Magyarországon” című könyvét. Ennek forrását az ügyészségi és más jelentések, valamint bírói ítéletek képezték.

Munkája okaként a történetek hiteles közzétételét jelölte meg az emlékezet érdekében, annak megállapításával, hogy ezek miatt a „megtorlás nem maradhatott el. Végre is büntetlenül gyilkolni és rabolni talán mégsem lehet!”.

Ugyancsak a jog eszközeivel, a jog keretei között – a politikától függetlenül – kívánta feltárni és értékelni a tanácsköztársaság utáni katonai és szélsőjobboldali atrocitásokat. Nem rajta múlt, hogy kezdeményezései nem jártak eredménnyel.

6. Nincs új a Nap alatt 2.!

Az 1929-es gazdasági válság soha nem látott munkanélküliséggel járt. Váry Albert 1933. decemberi országgyűlési felszólalásában felhívta a figyelmet, hogy a munkanélküliség a „legkínzóbb és legsötétebb problémája korunknak”, amely feltétlenül orvoslandó két okból: egyrészt a „jövőre is messzi kihatással van, mert hiszen nincsen semmiféle társadalom, amely millió és millió dolgos kéz munkáját nélkülözhetné”, másrészt a közbéke megőrzése érdekében a „társadalomnak önvédelmi kötelessége munkaalkalmakról gondoskodni”.

Ebben a helyzetben az állam feladata beavatkozni. Feltette a kérdést, mi a helyesebb: „munkanélküli segély adása-e vagy közmunkák útján munkaalkalmak teremtése”. A maga részéről leszögezte, hogy „munka kell és nem segély”, mivel az utóbbi csak átmeneti jellegű és megoldást nem jelent. Ha pedig a magántőke elég foglalkoztatást nem tud biztosítani, akkor közmunkával szükséges munkaalkalmakat adni.

Az ország legnagyobb koloncának a gazdasági teljesítőképességgel arányban nem álló, reálisan nem finanszírozható, túlköltekezést okozó óriási államapparátust tekintette, ezért megállapította, hogy a „közigazgatási, igazságszolgáltatási, pénzügyi, tanügyi, külügyi szervezetünk további átalakítása és egyszerűsítése sem lesz elkerülhető”.

Szükségesnek tartotta, hogy az „állam járjon elő jó példával a takarékoság területén”, ezért ennek érdekében a költségvetésből a „fényűzési kiadások törlendők. A képviselői tiszteletdíjak, magasabb tisztviselői fizetések leszállítandók, közpénztárból több címen senki díjazást ne kapjon”. Ennek elsődleges hozadékának nem az anyagiakat tartotta, hanem azt az „óriási erkölcsi hatást”, amelyen állva a társadalom minden rétegétől áldozatot lehet kérni és követelni.

A parlamentben rámutatott: ha a „nép azt látja, hogy mi az állam pénzével nem takarékoskodunk, ez az egyetlen hiba sokkal többet árt, mint amennyit használ a pénzügyminiszter úr minden egyéb bölcs intézkedése. Előrelátó, óvatos, ésszerű, takarékos kiadással megnyerjük vagy megtartjuk a nép bizalmát. A népnek éreznie és látnia kell, hogy egyetlen fillér fölösleges kiadást nem teszünk”.

Ez a felszólalás akár a mai Országgyűlésben is elhangozhatna, időnként el is hangzik, sőt döntések is születnek.

7. Nincs új a Nap alatt 3.!

Váry Albert országgyűlési képviselőként is figyelemmel kísérte az igazságszolgáltatás gondjait. Korábbi tapasztalatait felhasználva 1927-ben egy felszólalásában megállapította, hogy a „bíró számtalan kezelési, írnoki és jegyzőkönyvvezetői munkát végez”, s ilyen feladatokra „igen drága munkaerő, ... mert a bíró arra való, hogy ítélkezzék”.

A jó munkája érdekében szükséges, hogy „megfelelő munkatársat kapjon a bírósági segédszemélyzetben”. Az ügyek óriási többsége első fokon dől el, ezért e bíróság „jóságától függ az igazságszolgáltatásnak majdnem egészen a színvonala”. Az itteni eljárásban „törődik egybe ... a vád, a védelem, a sértett, a vádlott és a tanúk vallomása, és születik meg belőlük az a helyes és közvetlen tényállás”, amelyen az ítélet alapul.

Hányszor lehet ezt az igényt hallani a mai bíraktól és ügyészeketől is!

8. A II. világháborút követő új hatalom

A népbíróági perekben címet viselő fejezetben betekintést kap az olvasó a II. világháborút követő jogalkotásról és -gyakorlatról. Ennek lett szenvedő alanya Váry Albert is.

„A vörös uralom áldozatai Magyarországon” című könyvét, a terroristák perében 1919 decemberében elmondott vádbeszédét közlő kiadványt, valamint több publikációját „fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus” sajtóterméknek nyilvánították. (Vesd össze Váry Albertnek a sajtószabadságról vallott, a könyvben és e véleményben idézett nézetével!) Ennek következtében olyan megbélyegzett emberré vált, aki bármire elkészülhetett az új hatalomtól.

A kedvezőtlen előjelek ellenére azonban Várynak nem esett bántódása, hiszen az új hatalomnak szüksége volt rá a negyedszázaddal korábbi kegyetlenkedések megállapítása és kivizsgálása érdekében. Ezekben az években az idős ember az „államvédelmi hatóság folyamatos zaklatásának volt kitéve, rendszeresen kihallgatták és a fehérterrorra vonatkozó adatainak átadására kényszerítették”, a népbíróóságok pedig tanúként hallgatták ki.

E perek befejezte után a kommunista hatalom Váry Albert nyugdíját megvonta, budapesti lakásának elhagyására kényszerítette, majd kitelepítéséről döntött. Később annyit engedélyeztek neki, hogy élete utolsó hónapjait szeretett falujában, Csengődön tölthesse.

A sors és a hazai politika változása annyira „kegyes” volt hozzá, hogy Nagy Imre első kormánya idején „Váry Albert és családtagjainak kényszerlakhelyhez kötöttségét a rendőrség 1953. augusztus 5-ei határozatával megszüntette. Így megnyílt a lehetősége annak, hogy – a döntés szövegezése szerint – az „összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembe választhatják meg letelepedési helyüket”.

Az idős ember azonban továbbra is Csengődön maradt, ahol egyre romló egészségi állapotban élt még két hónapot, majd 1953. október 1-jén meghalt.

9. Lábjegyzetek, források

A szerző művében 456 lábjegyzetet közöl. A levéltári források száma 38, az elektronikus adathordozóké 21, a felhasznált folyóiratoké 88, az adattárak, forrásgyűjteményeké 23, míg a könyvészeté (*de szép szó! Ny. S.*) 56.

Ezeket a számokat a tartalommal összevetve megállapítható, hogy a szerző a mű

elkészítéséhez, egy példás életű, hivatását szerető, ahhoz minden körülmények között hű jogász életének, munkásságának bemutatásához alapos, szerteágazó, történelmi, politikai, igazságügyi, jogtörténeti kutatást végzett.

Összegezés

Váry Albert különböző rendszereken átnyúló, nagy ívű pályát futott be, neve és munkássága sokáig ismert volt, majd a népi demokráciában feledésbe merült.

Összegezés gyanánt legjobb, ha idézzük a szerző záró gondolatát, mely szerint a „két világháborút követően megtörtént mindaz az országban, ami az addigiaknak az ellenkezője volt. Váry különösen nehéz helyzetbe került az 1945-öt követő kommunista hatalomátvétel után. Ekkor meg kellett élnie azt, hogy amikért 1919-20-ban a történetek alapján vádakat emelt és büntetéseket indítványozott, az uralkodó politika, az egykori eljárás alá vontakból és elítéltekből pedig az ország sorsát meghatározó alakok lettek. Ennek következtében emberek tömegei, köztük ő is, elveszítették önrendelkezésüket, szabadságukat, egzisztenciájukat, vagyonukat, számosan életüket. Egyet azonban ekkor sem vehettek el tőle, a hitét, amely segítette a legválságosabb pillanatokban is. Váry Albert így élete során a múlt század azon emberei közé tartozott, akik pályájuk során megjárták a csúcst és a mély szakadékot, s ezen az úton tették azt, amit és úgy, ahogy lehetett. Élete és működése megismerésre érdemes volt”.

A 291 oldal terjedelmű könyv, amihez Polt Péter legfőbb ügyész írt előszót, a Legfőbb Ügyészség gondozásában és kiadásában jelent meg.

A magam részéről 46 évi aktív jogászi múlttal – amelyből 35 évet ügyészként éltem meg – és tapasztalattal mindenben egyetértek a szerzővel és jó szívvel, a ma és a jövő nemzedékeinek okulásául javaslom a könyv forgatását.

Budapest, 2016. év júniusában

AJÁNLOTT IRODALOM¹

Büntetőjog, büntetőeljárás jog, kriminológia

Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog*. 2. aktualizált kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2015.

Budaházi Árpád – Fantoly Zsanett: *Büntető eljárásjog II. – Dinamikus rész*. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2015.

Büntetőeljárás jog – 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról. (Hatályos: 2015. november 1., szerkesztés lezárva: 2015. november 25.) Patrocinium, Budapest, 2016.

Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről egységes szerkezetben a 2015. december 1. napján hatályba lépő rendelkezésekkel). (szerkesztés lezárva: 2016. január 27.) Patrocinium, Budapest, 2016.

Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. (Új magánjog sorozat) HVG-ORAC, Budapest, 2015.

Ibolya Tibor: *Kriminalisztikatörténeti tanulmányok*. Patrocinium, Budapest, 2015.

Koósne Mohácsi Barbara: *A szabadságelvonás határai – Helyettesítő intézmények és alternatív szankciók a magyar és a német jog összehasonlításának tükrében*. (ELTE Jogi Kari Tankönyvek) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.

Kulcsár Gabriella: *Iskolai átokfutások*. Virágmandula Kft., Pécs, 2016.

Lajtár István – Szűcs András: *Büntetés-végrehajtási jog*. (jogi szakvizsga felkészítő kötet) Patrocinium, Budapest, 2015.

Nagy Anita: *Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015.

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Rosta Andrea: *A fiatalok bűnözés kriminológiája és szociológiája*. L'Harmattan, Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2014.

Polgári jog, polgári eljárásjog

Boóc Ádám – Sándor István: *Előadásvázlatok a polgári jog általános tanaiból*. 5. átdolgozott és bővített kiadás, Patrocinium, Budapest, 2014.

Fábián Ferenc: *Előadásvázlatok a dologi jog köréből*. Patrocinium, Budapest, 2015.

Fábián Ferenc: *Előadásvázlatok a kötelmi jog köréből*. 2. átdolgozott kiadás, Patrocinium, Budapest, 2015.

Fuglinszky Ádám: *Fogyasztói adásvétel, kellék- és termékszavatosság (Elemzések az uniós jog és az új Ptk. kapcsolatához)*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

Kiss Róbert Richard – Zsidai Ágnes: *Társadalom és jog*. GloboBook, Budapest, 2016.

Szeibert Orsolya: *Családi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016.

Udvary Sándor: *Pro actione collectiva – A komplex perlekedés amerikai eszközei, különösen a class action összehasonlító vizsgálata az intézmény magyarországi recepciója céljából*. Patrocinium, Budapest, 2015.

Közigazgatási jog, pénzügyi jog, munkajog

Bakonyi József – Barabás Gergely – Dezső Attila – Gyulai-Schmidt Andrea – Hajós Orsolya – Homolya Róbert – Hubai Ágnes – Kéri Zoltán – Kontor Eszter Ágnes – Kothencz Éva – Kovács András György – Kovács László – Krizsán Brigitta – Miklós Gyula – Nagy-Fribiczter Gabriella – Németh Anita – Perczel Zsófia – Sztérényi Sándor – Tátrai Tünde – Tosics Nóra – Varga Ágnes – Várhomoki-Molnár Márta: *Kommentár a közbeszerzési törvényhez (Kommentár a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvényhez)*. (szerk.: Dezső Attila) Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

Balogh Monika: *A munkaügyi compliance audit*. Wolters Kluwer, Budapest, 2015.

Fazekas Marianna: *Közigazgatási jog – Általános rész. 2. kiadás* (ELTE Jogi Kari Jegyzetek) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.

Dakó Gábor – Farkas Yvette – Gellén Klára – Pettkó-Szandtner Judit – Seregdi László – Sudár Gábor – Végh Richárd: *Nagykommentár a befektetési vállalkozásokról szóló törvényhez (Nagykommentár a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvényhez)*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

Ferencz Jácint – Göndör Éva – Gyulavári Tamás – Dr. Kártyás Gábor: *Munkajogi alapismeretek*. (ELTE Jogi Kari Jegyzetek) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.

Gárdos István: *Kié a pénzem? (A pénz dologi jogi vizsgálata)*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

Kardos Péter – dr. Szakács Imre – Tóth Mihály: *A számvitel nagy kézikönyve 2016*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

Kártyás Gábor: *A munka díjazása*. (Munkajogi Kiskönyvtár 3.) 2. átdolgozott kiadás, Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

Prugberger Tamás – Nádas György: *Európai és magyar kollektív munkajog*. Wolters Kluwer, Budapest, 2015.

Public Governance, Administration and Finances Law Review (in the European Union and Central and Eastern Europe). (folyóirat) Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

Szabó Zsolt: *Alkotmányjogi jogszabálygyűjtemény – kivonatok a vonatkozó jogszabályokból*. Patrocinium, Budapest, 2016.

Top 100 munkajogi kérdés és válasz. Wolters Kluwer, Budapest, 2015.

